

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI HUKUKTA
KUVVET KULLANMA YASAĞI

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. DOĞAN SOYASLAN

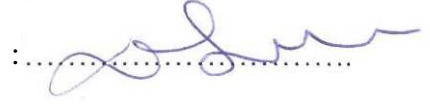
HAZIRLAYAN
SÜMEYRA ALTINER

ANKARA

2009

Sümevra ALTINER tarafından hazırlanan **ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI** adlı bu tez, tarafımdan incelenmiş ve Yüksek Lisans Tezi olarak uygun bulunmuştur.

Prof.Dr. Doğan SOYASLAN



Tez Danışmanı, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezin yüksek lisans derecesini elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

Prof.Dr. Doğan SOYASLAN



Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı.


Prof.Dr. Taner ALTUNOK

Tez Sınav Tarihi : 16 Aralık 2009

Tez Jüri Üyeleri :

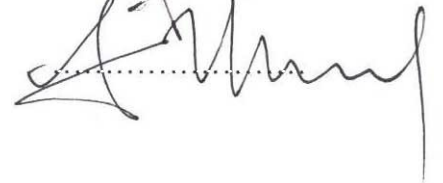
Prof.Dr. Doğan SOYASLAN (Çankaya Üniversitesi)



Prof.Dr. Yahya ZABUNOĞLU (Çankaya Üniversitesi)



Prof.Dr. Şeref ÜNAL (Ufuk Üniversitesi)



ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı, Soyadı : Sümeyra ALTINER

İmzası :



Tarih

: 16 Aralık 2009

ÖZET

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI

ALTINER, Sümeyra

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Doğan SOYASLAN

Aralık 2009, 122 sayfa

Uluslararası ilişkilerde tarihin eski dönemlerinden beri devletler tarafından bir hak olarak görülen kuvvete başvurma, Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellog Paktı ile yasaklanmaya çalışılmış olsa da, bu konuda başarı sağlanamamıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası ile, devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanması yasaklanmış ve bu yasak jus cogens bir niteliğe kavuşmuştur. Aynı şekilde söz konusu düzenleme, evrensel nitelikli bir örf ve adet hukuku kuralının oluşumuna da kaynaklık etmiştir. Böylece kuvvet kullanma yasağı, sadece BM'e üye olan devletler için değil, BM'e üye olmayan devletler için de geçerli bir yasak haline gelmiştir.

BM Andlaşması ile kuvvet kullanma yasağının istisnalarına da yer verilmiştir. Bunlar, meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanmadır. Devletlere bir hak olarak tanınan meşru müdafaa, sadece silahlı saldırının gerçekleşmesi durumunda kullanılabilir. Uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi durumunda ise Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın VII.bölümü ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak, devletlere kuvvet kullanma yetkisi verebilir.

Uluslararası alanda yaşanan birçok olayda, devletlerin yasağa rağmen kuvvet kullanma yoluna gittikleri ve kuvvet kullanma fiillerini de meşru müdafaa hakkı bağlamında izah ettikleri görülmektedir. BM Güvenlik Konseyi ise, özellikle yapısından kaynaklanan nedenlerle, bu olaylardan bazıları hakkında karar alabilmiş, bazıları hakkında ise karar alma mekanizmalarını işletememiştir. Özellikle 2003 yılında yaşanan Irak Savaşı, BM'in uluslararası barış ve güvenliği sağlama misyonuna önemli ölçüde zarar vermiştir. Hatta uluslararası camianın ilişkilerinin düzenlenmesinde, BM'in etkili bir güç olup olmadığı hususundaki tartışmalar zirve noktaya ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuvvet Kullanma Yasağı, Birleşmiş Milletler Antlaşması, Silahlı Saldırı, Güvenlik Konseyi, Meşru Müdafaa.

ABSTRACT

PROHIBITION ON THE USE OF FORCE

IN INTERNATIONAL LAW

ALTINER, Sümeyra

Graduate School of Social Sciences Department of Public Law

Supervisor: Prof.Dr. Doğan Soyaslan

December 2009, 122 pages

Resort to force, which seen as a right in international relations by states from early ages, had been tried to be prohibited with the League of Nations and Briand-Kellog Pact, but it could not be successful in this regard. The United Nations Charter Article 2(4) prohibited use of force in international relations and this prohibition had gained a qualification of jus cogens. In the same way, this arrangement had caused to create a customary international law. So, use of force has become a ban not only for United Nations member states, but also United Nations non-member states.

In the United Nations Charter, there are exceptions to prohibition on the use of force. States has self-defense as a right and they can use this right only when they encounter with an armed attack. Security Council can give authority to States for resort to force by using his authority, which originate from United Nations Charter Chapter VII, when international peace and security drops in danger.

In a lot of events which occurred in international relations, States resorted to force against other States despite of prohibition on the use of force and they explained this situation as a self-defense. Security Council, took a decision for some events, but didn't operate decision-makers for some events. Especially 2003 Iraq War damaged great harm to his protection international peace and security task. Moreover, in organizing international relations among States, discussion about whether United Nations have an effective power or not reached at its peak.

Key Words: Prohibition On The Use Of Force, The United Nations Charter, Armed Attack, Security Council, Self-Defense.

TEŞEKKÜR SAYFASI

Ciddi bir alıőmanın sonucu olarak ortaya ıkan bu tezimin hazırlanması sureci boyunca daima yanımda olup bana desteğini veren anne ve babama sonsuz teőekkr ediyorum. Tezimin ortaya çıkmasında bana yardımcı olan, çalıőmalarımı değerlendiren ve tezimde çok önemli katkıları bulunan değerli hocam sayın Prof.Dr. Şeref nal'a minnet borçluyum. Ayrıca, tez kaynaklarımı bulma konusunda bana yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen Arő.Gör. Uğur Bayıllıoğlu'na da teőekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Devletler, uluslararası ilişkilerinde eskiden beri kuvvet kullanma yoluna gitmişlerdir. 1914'ten önce devletler, kuvvet kullanmayı kendileri için bir hak olarak görmüşler ve bu haklarını kullanmak için de hiçbir gerekçe aramamışlardır. Savaşa başvurmanın kısıtlanması ya da yasaklanması için çalışmalar yapılmış, fakat bu XX.yy'a kadar mümkün olmamıştır.

Devletlerin kuvvet kullanmayı kendileri için bir hak olarak gördükleri bu dönemde, savaş sırasında uyulacak kuralları düzenleyen jus in bello, oldukça etkili bir konuma sahip olmuştur. Kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar yani jus ad bellum ise daha pasif kalmıştır. Fakat kuvvet kullanmanın kısıtlanmaya başlaması ile birlikte jus ad bellum da yavaş yavaş etkili olmaya başlamıştır.

Antik Yunan ve Roma döneminde haklı savaş-haksız savaş ayırımına gidilmiş ve bir savaşa başvurulması durumunda bu savaşın haklı bir nedene dayanması gerektiği kabul edilmiştir. Bu dönemin klasik düşünürlerinden biri olan Aristotle'a göre, bir devletin başlattığı savaş, ancak vatandaşlarına daha iyi bir yaşam kurmayı amaçlıyorsa haklı olarak kabul edilebilirdi. Ayrıca Aristotle, üç amaçla yapılan savaşın haklı kabul edilebileceğini belirtmiştir.¹ Bunlar; insanları tutsak hale getirmekten kurtarmak için yapılan savaş, insanları esaret altına sokan genel bir sistemden kurtararak kendi geleceklerini tayin etmelerini sağlamak için yapılan savaş ve doğuştan köle olanların kendi efendileri olmalarını sağlamak için yapılan savaştır.

¹ **Anthony Clark Arend** ve **Robert J.Beck**, *International Law and Use of Force, Beyond the UN Charter Paradigm*, London and New York, Routledge, 1993, s.12.

Bir diğer klasik düşünür Cicero ise, savaşın ancak barış için yapılabileceğini savunmuştur. Cicero'nun, Aristotele'dan farklı olarak, savaşın haklı bir neden dayanması ve gerekli şartları taşıması durumunda yasal olacağını iddia edilebileceği şeklinde bir görüşü bulunmaktadır.²

Bir diğer düşünür olan Hugo Grotius da, savaşın haklı bir nedene dayanması gerektiğini savunanlardandır. Grotius, eğer ortada bir zarar varsa, bu durumda yapılan savaşın haklı bir nedene dayandığını kabul etmiştir.³ “De Jure Belli Ac Pacis” adlı eserinde savaş ve barış konularını ele almış ve savaş hukuku ve savaşın kurallarını sistematik bir biçimde incelemiştir. Grotius hukuk kurallarını kilisenin etkisinden arındırıp laik bir temele oturtmuştur. Böylece, hukukun akla dayandığını ileri sürmüştür. Bu yönü ile Grotius, uluslararası hukuk kavramını kullanan ilk kişi olmuştur.

Antik Yunan ve Roma döneminde geçerli olan haklı savaş doktrini, kilise tarafından da kabul edilmiş ve Orta Çağ döneminin sonuna kadar varlığını devam ettirmiştir. XVI.yy'dan itibaren ise yavaş yavaş etkisini kaybetmiştir. Çünkü, devletler artık egemenliklerini kazanmaya başlamışlardır. Egemen devletler tarafından savaş bir hak olarak kabul edilmiştir ve devletler istedikleri gibi savaşa başvurmaya başlamışlar ve bunu da bir nedene dayandırma ihtiyacı duymamışlardır. Çünkü kuvvet kullanma, devletlerin egemenliklerinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde yapılan savaşlar yasal görülmüştür. Ve bu durum XIX.yy'a kadar varlığını korumuştur.

Savaşı yasaklama veya kısıtlama yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmış olsa da, devletler yüzyıllardır kendileri için bir hak olarak kabul ettikleri savaştan hemen vazgeçmemişlerdir. Savaş yerine, savaşa varmayan

² Arend ve Beck, a.g.e., s.13.

³ Arend ve Beck, a.g.e., s.15.

kuvvet kullanma yöntemleri olan misilleme, zorunluluk hali, zararlar karşılık, ambargo gibi yollara başvurarak kuvvet kullanma fiillerini bunlara dayandırmışlar ve kuvvet kullanmaya devam etmişlerdir. I.Dünya Savaşı'na kadar bu durum devam etmiştir.

1914 yılına gelindiğinde I.Dünya Savaşı'nın çıkması ve savaşta büyük kayıplar yaşanması, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için gerekli tedbirler alınması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine devletler, birleşerek Milletler Cemiyeti'ni kurmuşlardır.

Milletler Cemiyeti'nin Kurucu Antlaşması olan Milletler Cemiyeti Misakı'na, kuvvet kullanmanın ve savaşın yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler konulmuştur. Misak ile birlikte devletlere, aralarındaki uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözme yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre devletler, aralarında çıkan uyuşmazlıkları ya yargı organlarına götürecekler, ki bu organlar hakem veya mahkemedir, ya da Konsey'e başvuracaklardır. Bu yollardan birine başvuran devletler, verilecek karardan itibaren 3 ay süre ile savaşa başvuramayacaklardır. Bu süre, bir anlamda devletlere, savaşa başvurmadan önce düşünme süresi olarak tanınmıştır. Bunun dışında, Misak'ta öngörülen düzenlemelere aykırı olarak savaşa başvuran bir devletin, diğer devletlere de savaş açmış sayılacağı kabul edilecektir. Böylece, Misak'ın getirdiği kurallara aykırı davranan devletin cezalandırılmasının yolu açılmış olmaktadır.

Milletler Cemiyeti Misakı'nın kuvvet kullanmayı yasaklamaması, fakat bazı koşullara bağlaması uluslararası hukukta etkili olamamış, devletlerin savaşa ve kuvvet kullanmalarına engel olamamıştır. Bunun üzerine, 1928 yılında, ilk önce ABD ve Fransa arasında yapılması planlanan, daha sonra ise diğer Avrupalı Devletlerin de katılmasına karar verilen Briand-Kellog Paketi yapılmıştır. Savaşı ve kuvvet kullanmayı ulusal politikanın bir aracı olarak

yasaklayan Pakt⁴ da fazla etkili olamamıştır. Çünkü sadece savaşı yasaklamış, savaşa varmayan kuvvet kullanımlarını yasaklamamıştır ve ayrıca meşru müdafaa hakkına ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemiştir. II.Dünya Savaşı'nın çıkmasının da engellenememesi göstermiştir ki, yapılan bütün girişimler bir daha savaş yaşanmasını önleyebilecek nitelikte olamamıştır.

II.Dünya Savaşı'nda çok ağır insan hakları ihlalleri yaşanmış ve çok büyük kayıplar verilmiştir. Bütün uluslararası toplum, bir daha böylesine büyük savaş felaketi yaşamamak için, uluslararası düzeyde barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla harekete geçmişlerdir. Bu amaçla, 1945 yılında 49 devlet temsilcisi San Fransisco'da biraraya gelerek, Birleşmiş Milletler'in kurucu metni olan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı hazırlamışlardır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması esas amacı olan BM Antlaşması, 24 Eylül 1945 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda uluslararası hukuk, devletlerin üzerinde önemli bir etkinliğe sahip olmuştur.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası ile genel bir kuvvet kullanma yasağı kabul edilmiş ve jus cogens nitelikteki bu yasağa, BM'e üye olsun ya da olmasın bütün devletlerin uyması zorunlu hale gelmiştir.

Antlaşmanın 2.maddesinin 4.fıkrası ile hüküm altına alınan kuvvet kullanma yasağının, yine bu antlaşmada ile iki istisnasına da yer verilmiştir. Bunlar; BM Antlaşması'nın 51.maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı ve BM'in uluslararası barış ve güvenlikten sorumlu organı olan Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararla kuvvet kullanımına izin vermesi durumudur.

⁴ **Fatma Taşdemir**, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Yayınları, Ankara, 2006, s.98.

Bu iki istisna dışında, Güvenlik Konseyi'nde sürekli üyelerin veto hakkını kullanması sebebiyle karar alınmaması ve uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi durumlarında, 3 Kasım 1950 tarihli “Barış İçin Birlik Kararı” çerçevesinde Genel Kurul'un harekete geçme yetkisi vardır. Genel Kurul'un bağlayıcı nitelikte kararlar alamaması nedeniyle, bu yetkisini kuvvet kullanmanın bir istisnası olarak kabul etmek doğru olmaz. Fakat, Genel Kurul'un da bu şartlara uymak kaydıyla, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda tavsiye niteliğinde de olsa kararlar alma hakkı bulunmaktadır.

Çalışmanın konusuna uygun olarak, ilk bölümde kuvvet kullanma yasağının tarihi gelişimi üzerinde durulacaktır. Bu amaçla, ilk önce Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellog Paktı'ndaki düzenlemelere bakılacak, ardından da Birleşmiş Milletler sistemindeki kuvvet kullanma yasağı incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kuvvet kullanma yasağı kapsamına giren hukuka aykırı fiiller ayrıntılı olarak incelenecektir. Kuvvet kullanma tehdidi, kuvvet kullanma fiiline göre daha dar kapsamlı olduğu için, ilk önce kuvvet kullanma tehdidi açıklanacaktır. Ardından, geniş bir kapsama sahip olan kuvvet kullanma fiilleri üzerinde durulacaktır. Kuvvet kullanma fiilleri; saldırı, silahlı saldırı, kuvvet kullanılmasını içeren diğer fiiller ve müdahale olmak üzere dört ana başlık altında incelenecektir. Kuvvet kullanılmasını içeren diğer fiiller başlığı altında da, kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler ve sınırları, zararlar karşılık, vatandaşları dışarıda korumak için kuvvet kullanma ve insani müdahale konuları ve bu konulardaki tartışmalar irdelenecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise, kuvvet kullanma yasağının istisnaları üzerinde durulacaktır. Kuvvet kullanma yasağının, BM Antlaşması'nın 51.maddesinde düzenlenen istisnası olan meşru müdafaa hakkı ayrıntılı olarak

açıklanacaktır. Uluslararası hukuk için son derece önemli olan olaylardan 11 Eylül saldırıları ve ardından gerçekleştirilen Afganistan Operasyonu ve 2003 yılında yaşanan Irak Savaşı hakkında bilgiler verilecektir. İkinci başlık altında da kuvvet kullanma yasağının ikinci istisnası olan, Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma ve Güvenlik Konseyi tarafından, Antlaşma ile verilen bu yetkinin kullanılarak, kuvvet kullanma izninin verildiği 1950 Kore ve 1990 Körfez olayları incelenecektir.

Son olarak da, kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olmayan, fakat istisna olarak değerlendirilebilecek olan, Genel Kurul kararı ile kuvvet kullanma konusu da bu bölüm altında incelenecektir.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR SAYFASI	viii
GİRİŞ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xv
KISALTMALAR	xviii

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI

I. KUVVET KULLANMA YASAĞININ TARİHİ GELİŞİMİ	1
A. Milletler Cemiyeti Misakı	1
B. Briand-Kellog Paktı.....	4
II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE KUVVET KULLANMA YASAĞI.....	6
A. Yasaklanan Kuvvetin Niteliği	9
B. Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı	10

İKİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMA YASAĞI KAPSAMINA GİREN HUKUKA AYKIRI FİİLER

I. KUVVET KULLANMA TEHDİDİ	12
----------------------------------	----

II. KUVVET KULLANMA.....	13
A. Saldırı	14
B. Silahlı Saldırı.....	14
C. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Diğer Fiiller	19
1. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirler.....	20
2. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirlerin Sınırları	21
a. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirlere Devletin Ülkesi İçinde Başvurması İlkesi	21
b. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirlere Devletin Bireysel Olarak Başvurması İlkesi.....	22
3. Zararla Karşılık	23
a. Zararla Karşılık ve Misilleme	23
b. Zararla Karşılık ve Meşru Müdafaa	24
c. Zararla Karşılık İçin Gerekli Şartlar	24
d. Zararla Karşılığın Hukuki Temellendirilmesi.....	26
4. Vatandaşları Dışarıda Korumak İçin Kuvvet Kullanma	27
a. İsrail'in 1976 Entebe Baskını	30
5. İnsani Müdahale	31
a. Hindistan'ın Bangladeş'e Müdahalesi	37
D. Müdahale.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUVVET KULLANMA YASAĞININ İSTİSNALARI

I. MEŞRU MÜDAFAA	43
A. Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı	46
1. Silahlı Saldırı.....	46
2. Güvenlik Konseyi'ne Bildirme Yükümlülüğü.....	52
3. Gereklilik.....	55
4. Orantılılık	56

5. Zamansal Yakınlık	57
B. Kollektif Meşru Müdafaa Hakkı	58
C. Önleyici Meşru Müdafaa.....	62
1. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi	66
a. Saldırıları ile İlgili Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Kararlar	68
b. Kalıcı Özgürlük Operasyonu	70
2. Irak Savaşı (2003)	75
II. GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANMA.....	78
A. Güvenlik Konseyi Organı.....	78
B. Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanımı	80
1. Barışın Tehdit Edilmesi.....	81
2. Barışın Bozulması	81
3. Saldırı	81
C. Güvenlik Konseyi'nin Alabileceği Önlemler	83
1. Geçici Tedbirler	84
2. Zorlayıcı Tedbirler	85
a. Askeri Kuvvet Kullanılmasını Gerektirmeyen Yaptırımlar	85
b. Askeri Kuvvet Kullanılmasını Gerektiren Yaptırımlar.....	87
D. Güvenlik Konseyi'nin Kuvvet Kullanmaya İzin Verdiği Durumlar	88
1. Kore Olayı (1950)	89
2. Körfez Savaşı (1990).....	92
III. GENEL KURUL KARARI İLE KUVVET KULLANMA	96
A. Genel Kurul Organı.....	96
B. Genel Kurul'un Kuvvet Kullanmaya Karar Vermesi	99
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	114
EK.....	122

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
Çev.	: Çeviren
FMLN	: Farabunda Marti de Liberacion Nacional
GK	: Güvenlik Konseyi
Eds.	: Edit Eden
f.	: Fıkra
m.	: Madde
MC	: Milletler Cemiyeti
MMAUM	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
Parag.	: Paragraf
RES	: Resolution
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
v.	: Versus
vd.	: ve devamı
VDKKK	: Vatandaşları Dışarıda Korumak İçin Kuvvet Kullanma
y.y.	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMA YASAĞI

I. KUVVET KULLANMA YASAĞININ TARİHİ GELİŞİMİ

A. MİLLETLER CEMİYETİ MİSAKI

I.Dünya Savaşı sırasında büyük kayıplar yaşanması, devletler arasında, uluslararası barış ve güvenliğin korunması fikrinin doğmasına neden olmuştur. Bu amaçla, I.Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Milletler Cemiyeti'nin kurucu antlaşması olan Milletler Cemiyeti Misakı'na, kuvvet kullanmaya ilişkin düzenlemeler konulmuştur. Misak'ta, Milletler Cemiyeti'nin kuruluş amacının, uluslararası barış ve güvenliği korumak ve devletlerarası işbirliğini sağlamak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, devletler arasında çıkacak uyuşmazlıkların, savaşa başvurmadan halledilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Misakın 10.maddesinde, Milletler Cemiyeti'ne üye devletlerin, diğer üye devletlerin siyasi bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine münferiden saygı göstermeleri ve gelebilecek muhtemel saldırılara karşı birbirlerini korumaları gerektiği hüküm altına alınmıştır. 11.maddede ise kolektif güvenlik sisteminden bahsedilmiştir. Maddede, herhangi bir savaş ya da savaş tehdidinin varlığı durumunda, bunun bütün Milletler Cemiyeti'ni ilgilendiren bir sorun olarak kabul edildiği ve Milletler Cemiyeti'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak adına gerekli gördüğü her türlü tedbirleri alabileceği öngörülmüştür.⁵

⁵ Sertaç Hami Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet*

Milletler Cemiyeti Misakı'nda devletler, aralarında çıkacak uyuşmazlıklarını barışçı yollarla çözüme yükümlülüğü altına girmişlerdir. Devletlerin arasında bir uyuşmazlık çıkması durumunda, bu uyuşmazlığı nasıl çözecekleri konusuna, Misakın 12.maddesinde yer verilmiştir. Devletler, aralarında çıkan uyuşmazlığı ya yargı organlarına (hakem veya mahkemeye) götürecekler ya da Konseyin incelemesine sunacaklardır. Bu bir ön şart olup, bu yollardan birine başvurmadan, devletlerin aralarındaki uyuşmazlığı savaşa başvurarak çözmeleri yasaktır. Ayrıca, bu yollardan birine başvurulsa dahi, gelecek karardan itibaren 3 ay geçmeden savaşa başvurulması da yasaklanmıştır (m.13/4).

Devletler, uyuşmazlığı Konseye götürme yolunu seçerlerse, Konsey ilk önce tarafları uzlaştırma yoluna başvurur (m.15/3). Eğer bundan bir sonuç alamazsa, uyuşmazlığın önüne getirilmesinden itibaren 6 ay içinde bir rapor hazırlar. Konsey, bu raporu oybirliği veya oyçokluğu ile kabul eder. Raporun oybirliği ya da oyçokluğu ile kabul edilmiş olmasının farklı sonuçları vardır.

Rapor oybirliği ile kabul edilmişse, raporu kabul eden devlete karşı kuvvete başvurulamaz. Uyuşmazlığa taraf devletler raporu kabul etmişlerse, uyuşmazlık çözülmüş olur. Raporu bir taraf kabul eder fakat diğer taraf kabul etmezse, bu durumda kabul eden devlete karşı kuvvet kullanılamaz. Bu husus, diğer devletlerin güvencesi altındadır. Bu durumda raporu kabul eden devlet, diğer devletlerle birlikte, raporu kabul etmeyen devlete karşı uygun gördükleri tedbirlere başvurabilirler. Uyuşmazlığın her iki tarafı da raporu reddederse, bu halde devletler savaşa başvurmak için üç ay beklemek zorundadırlar.⁶ Bu üç aylık süre, devletler için bir soğuma süreci olarak düzenlenmiştir.⁷

Kullanmalarının Sınırları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s.32.

⁶ **Başeren**, *a.g.e.*, s.33.

⁷ **Funda Keskin**, “*BM ve Kuvvet Kullanma*”, Avrasya Dosyası, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, s.152.

Rapor oyçokluğu ile kabul edilmişse, Milletler Cemiyeti'ne üye devletler, adaletin korunması için istedikleri gibi davranma hakkına sahiptirler.⁸

Milletler Cemiyeti Misakı'nın 16.maddesinde savaş durumuna ilişkin başka bir düzenleme daha getirilmiştir. Buna göre, bir devlet 12, 13 ve 15.maddeleri ihlal ederek bir savaş başlatırsa, bu savaş Cemiyetin bütün üyelerine karşı başlatılmış sayılır. Üye devletler, bireysel olarak veya topluca kuvvete başvururlarsa, bu durumdaki savaş meşru kabul edilir. Ayrıca böyle bir durumda her üye devlet, o devlet ve o devletin vatandaşları ile olan ticari ve mali ilişkilerini kesebilir.⁹ Böyle olunca da, Misaka aykırı davranan devlet, Cemiyete üye diğer devletler tarafından bir nevi cezalandırılmış olur.

Sonuç olarak bakıldığında, MC Misakı kuralları kuvvet kullanmayı yasaklamamış, fakat belirli bazı koşullara bağlamıştır. Misakın kuvvet kullanma konusunda evrensel düzeyde getirdiği kısıtlamalar, devletlerin savaşa başvurma haklarını ellerinden almadığı için etkili bir çözüm yolu olamamıştır.¹⁰

Milletler Cemiyeti Misakı ve Teşkilatı, bireysel çıkarların dışında, uluslararası toplumun çıkarlarını düşünen ilk antlaşmaydı. İlk defa bir antlaşma, uluslararası toplum adına hareket etmeyi amaçlamıştı. Bu özelliklerine rağmen MC başarılı olamadı. Cemiyetin kurulmasına öncülük yapan ABD'nin, Misakı onaylamayarak Cemiyete üye olmaması, Cemiyetin daha başından itibaren eksik ve zayıf olmasına sebep olmuştur.¹¹

⁸ **Başeren**, *a.g.e.*, s.33.

⁹ **Aslan Gündüz**, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler-Örnek Kararlar*, 5.Bası, Beta, İstanbul, 2003, s.43.

¹⁰ **Fatma Taşdemir**, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Yayınları, Ankara, 2006, s.98.

¹¹ **Gündüz**, '*Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler*', s.42.

Cemiyetin uluslararası barış ve güvenliği korumak konusunda etkili olamaması ve yetersiz kalması üzerine, yeni sistem arayışlarına girilmiştir.

B. BRIAND-KELLOG PAKTI

Milletler Cemiyeti Misakı'nın getirdiği düzenlemelerin savaşı yasaklama konusunda yetersiz kalması üzerine, dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand tarafından, ABD ile Fransa arasındaki ilişkilerde savaşı yasadışı sayan bir antlaşma yapılması teklif edilmiştir. Bu teklif üzerine ABD Dışişleri Bakanı Kellog ise, ABD ile Fransa arasında savaş çıkması olasılığının düşük olduğunu, böyle bir antlaşmanın çok taraflı olarak yapılmasının daha etkili olabileceğini ileri sürmüştür.¹² Bunun üzerine, Fransa ve ABD'nin girişimiyle güçlü Avrupalı devletler¹³ arasında, 27 Ağustos 1928 tarihinde Briand-Kellog Paktı (diğer adıyla Paris Paktı) imzalanmıştır. Bu Pak't'a daha sonra, Türkiye de dahil olmak üzere, o dönemde bağımsız olan devletlerin hemen hemen hepsi taraf olmuşlardır.¹⁴ Çok kısa bir antlaşmadan ibaret olan bu pakt, devletler arasında çıkan uyuşmazlıklarda savaşa başvurmayı açıkça yasaklamıştır. Yani paktta, kuvvet kullanma açıkça yasaklanmıştır. Briand-Kellog Paktı hala yürürlüktedir ve BM Antlaşması'nın yanında kuvvet kullanma yasağını içeren ikinci ana belge olma niteliğine sahiptir.¹⁵

¹² **Oral Sander**, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 10.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.38.

¹³ Pakt ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalanmıştır. Bkz. **Sander**, *a.g.e.*, s.38.

¹⁴ Pakt'ın diğer tarafları için Bkz.**Funda Keskin**, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 20, Ankara, 1998, s.33., dipnot 28.

¹⁵ **Keskin**, *a.g.e.*, s.32.

Savaşı ve kuvvet kullanmayı ulusal politikanın bir aracı olarak yasaklayan Briand-Kellog Paktı, 1928 ve 1945 yılları arasındaki dönemde, savaşı yasaklayan örf ve adet hukuku kuralının oluşmasında önemli rol oynamıştır.¹⁶

Paktın 1. maddesinde uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için kuvvete başvurulması ve ulusal politikanın bir aracı olarak savaş yasaklanmış, 2.maddesinde ise uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü konusunda devletlere yükümlülükler getirilmiştir. Paktta savaş, ancak meşru müdafaa durumunda, uluslararası bir zorlama tedbiri olarak düzenlenmiştir. Böylece savaş, bu Pakta taraf olmayan devletlerin arasında veya bu devletlere karşı ve son olarak da Paktın esaslarına aykırı davranan devletlere karşı yasaklanmamış olmaktadır.¹⁷

Briand-Kellog Paktı, sadece devletler arasındaki savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak yasaklamıştır. Bu da, Milletler Cemiyeti'nin gözetimi ve denetimi altında savaşa başvurmayı yasal hale getirmiştir. Fakat Paktın 1.maddesinde geçen “ulusal politika” ifadesi, dini, siyasi veya benzeri amaçlarla yapılan diğer savaşlarında yasaklandığı sonucunun çıkarılmasına neden olmuştur.¹⁸

Paktın sadece savaşı yasaklaması, savaşa varmayan kuvvet kullanımlarını yasaklamaması, paktın bir eksiği olarak görülmüştür. Paktın diğer bir eksiği de, meşru müdafaa hakkına ilişkin herhangi bir hüküm getirmemiş olmasıdır. Pakt, meşru müdafaa hakkını bir istisna olarak tanımlamamış, bu sebeple de meşru müdafaa anlamı konusu belirsiz kalmıştır. Bu yüzden de devletler, önceden olduğu gibi meşru müdafaa

¹⁶ **Taşdemir**, *a.g.e.*, s.98.

¹⁷ **Seha L.Meray**, *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:399, Ankara, 1979, s.233.

¹⁸ **Yoram Dinstein**, *War, Aggression and Self-Defence*, Second Edition, Grotius Publications Cambridge University Press, 1994, s.82.

hakkını kullanma konusundaki yetkilerini saklı tutmuşlardır.¹⁹ Bu eksikliklerinden dolayı, paktın içerdiği hükümlerin içi boş olduğu bazı yazarlar tarafından savunulmuş olsa da, bunun gerçekçi olmadığı söylenebilir. Çünkü, paktın 1.maddesinde kuvvet kullanma yasağı açıkça belirtilmiştir.

Briand-Kellog Paktı, genel bir kuvvet kullanma yasağı getirmiş ve bu yasak daha sonra bir örf ve adet hukuku kuralı haline gelmiştir. Bu, paktın önemli bir başarısıdır. Fakat, Briand-Kellog Paktı'nın imzalanmasından birkaç yıl sonra II.Dünya Savaşı'nın çıkması, paktın da Milletler Cemiyeti Misakı gibi etkili sonuçlar doğurmadığını göstermiştir. Bu da açıkça ortaya koymuştur ki, II.Dünya Savaşı'na kadar savaşın hukuk dışı sayılması çabaları, sonuçsuz çabalar olarak kalmıştır.²⁰

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE KUVVET KULLANMA YASAĞI

II.Dünya Savaşı'ndan ağır kayıplarla çıkan devletler, bir daha böylesine kayıplar vermemek ve acı sonuçlar yaşamamak için, uluslararası alanda bir daha savaş yaşanmasını önlemek üzere, evrensel düzeyde bir örgüt kurulması fikrinde yoğunlaşmışlardır. Fakat devletler, kurulacak olan bu örgütün, daha önceki örgütlerden farklı olması gerektiği düşüncesindeydiler. Çünkü I.Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti, tekrar bir savaşın çıkmasına engel olamamış, eksiklikleri çok fazla olan bir örgüttü. Yeni kurulacak olan örgüt, Milletler Cemiyeti'nin eksikliklerini taşımamalıydı. Bu amaçla hareket eden 49 devletin delegeleri, 1945 yılında San Francisco'da biraraya gelerek büyük bir konferans düzenlemiş, Birleşmiş Milletler'i kuracak olan BM Antlaşması'nın metnini hazırlamışlardır. Hazırlanan antlaşma metni, 26

¹⁹ **Anthony Clark Arend** ve **Robert J.Beck**, *International Law and Use of Force, Beyond the UN Charter Paradigm*, London and New York, Routledge, 1993, s.23.

²⁰ **İlyas Doğan**, *Devletler Hukuku Genel İlkeler Soykırımdan Sorumluluk Tehcir*, Seçkin, Ankara, 2008, s.131.

Haziran 1945 tarihinde 51 devlet tarafından imzalanmış ve 24 Eylül 1945 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler'i kuran BM Antlaşması'nın (BM Şartı) 1.maddesinde, BM'in amaçları bir hiyerarşi içinde sayılmıştır. Bu hiyerarşi içinde, en üstte uluslararası barış ve güvenliğin korunması yer almaktadır. Bunun dışında, halkların kendi geleceklerini kendileri belirleme, diğer bir ifadeyle self-determinasyon haklarına saygı gösterilmesi, insan haklarına değer verilmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, adaletin sağlanması gibi amaçlar da sayılmıştır. Fakat bu amaçlar içinde uluslararası barış, adalet ve diğer amaçlardan daha önemli görülmüştür.²¹ 2.maddede ise, 1.maddede belirtilen amaca ulaşmak için kabul edilen ilkeler belirlenmiştir. 2.maddenin 3.fikrasına göre devletler, aralarında çıkacak uyuşmazlıkları, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye atmayacak şekilde barışçı yollarla çözeceklerdir. Buna göre devletlerin, aralarında çıkacak uyuşmazlıkları kuvvete başvurarak çözmeleri yasaklanmıştır. Nitekim, aynı maddenin 4.fikrasında da bu durum hüküm altına alınmıştır.

BM Antlaşması'nda "savaş" teriminin kullanılmamış olması dikkat çekicidir. Sadece Antlaşmanın Giriş kısmında, "*Bir insan ömrü içinde, iki kere beşeriyete tarif olunmaz acılar yükleyen harp belasından, geleceğin nesillerini korumaya karar verdik.*" ifadesinde savaş terimine yer verilmiş, bundan sonraki maddelerde bu terim kullanılmamıştır. Antlaşmanın 2.maddesinin 4.fikrasında kuvvet kullanma, 39.maddesinde de barışın tehdit edilmesi, barışın bozulması ve saldırı terimlerinin kullanılması tercih edilmiştir.²²

²¹ **Louis Henkin**, "*Use of Force: Law and U.S. Policy*", *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, 1989 , s.38-39.

²² **Keskin**, *a.g.e.*, s.24.

Sadece kurum yaratan değil, aynı zamanda hukuk yaratan bir belge niteliğine de sahip olan²³ BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası, kuvvet kullanma konusunda genel bir yasak getirmiştir. Bu madde, BM Antlaşması'nın en önemli hükümlerinden birisidir. Kuvvet kullanma konusunda genel ve kapsamlı bir yasak getiren BM Antlaşması'nın tarihi önemi de, uluslararası toplumda ortak bir güvenlik sistemi esasını kurmayı hedeflemesinden kaynaklanmaktadır.²⁴ Antlaşma ile getirilen bu kuvvet kullanma yasağı, ayrıca uluslararası bir örf ve adet hukuku kuralı haline de gelmiştir. Böylece, BM üyesi olmayan devletler de, bu kuvvet kullanma yasağına uymak zorunda kalmışlardır.²⁵

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin kuvvet kullanmayı yasaklayan hükmü şu şekildedir:

“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerekse Birleşmiş Milletler'in amaçları ile telif edilmeyecek herhangi bir suretle, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”

Madde hükmünden de anlaşılacağı gibi, devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunması yasaktır. Devletlerin, ülke sınırları içinde çıkan iç isyanı bastırmak veya bozulan kamu düzenini yeniden sağlamak için kuvvet kullanması, kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil etmemektedir.²⁶ Devletlerin ülkesinde çıkan iç çatışmalar, Antlaşmanın 39.maddesine göre uluslararası barış ve

²³ **Arend ve Beck**, *a.g.e.*, s.29.

²⁴ **Sevin Toluner**, “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı”, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Genişletilmiş 2.Bası, Beta, İstanbul, 2004, s.444.

²⁵ **Dinstein**, *a.g.e.*, s.93.

²⁶ **Taşdemir**, *a.g.e.*, s.106.

güvenliği tehdit eden fiiller olabilir ve buna karşı gerekli önlemler alınmasını gerektirebilir, fakat kuvvet kullanma yasağını ihlal etmez.²⁷

Ayrıca BM Antlaşması m.2/4'ü, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne uygun olarak yorumladığımızda da, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın kesinlikle yasak olduğu sonucu ortaya çıkar. Zaten, BM Antlaşması'nın giriş kısmında da bu durum teyit edilmektedir. Burada, devletlerin ortak menfaatlerinin gerektirdiği çıkarlar dışında, silahlı kuvvet kullanmanın yasaklanması için ilkeler kabul edileceği belirtilmiştir.²⁸

A. YASAKLANAN KUVVETİN NİTELİĞİ

BM Antlaşması m.2/4 hükmü, antlaşmanın tartışmalı maddelerinden birisi olmuştur. Madde ile getirilen kuvvet kullanma yasağının anlamı ve kapsamı konusunda bir görüş birliği sağlanamamıştır. Maddede geçen “kuvvet” kelimesinden ne anlaşılması gerektiği de, tartışmalı konulardan birisidir. Bu konuda farklı görüşler olmasına rağmen, genellikle kabul edilen, “kuvvet” kelimesinin silahlı kuvvet olduğudur. Bir devletin, başka bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanması, m.2/4'teki kuvvet kullanma yasağının ihlalidir. Bir devletin, diğer bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanan devlete yardım etmesi, yine kuvvet kullanma yasağının ihlali olur. Bir başka ihlal şekli de, bir devletin doğrudan silahlı kuvvet kullanmayıp, o devlete karşı kuvvet kullanan devletlere herhangi bir şekilde yardımda bulunarak katkı sağlamasıdır. Bu hareket de m.2/4 anlamında bir ihlal sayılır.²⁹

²⁷ Keskin, ‘BM ve Kuvvet Kullanma’, s.155.

²⁸ Michael Byers, Soykırımdan Son Kırım Savaş Hukuku, çev. Hasret Dikici Bilgin, Detay Yayıncılık, İstanbul, Nisan, 2007, s.26.

²⁹ Gündüz, ‘Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler’, s.48.

Tartışmalı konulardan bir diğeri de, kuvvet kullanma yasağının ekonomik veya siyasi baskı yapmayı da kapsayıp kapsamadığıdır. Bazı yazarlar, ekonomik baskının yasak kapsamına girmediğini savunurken; bazı yazarlar ise, kuvvet kullanma yasağının ekonomik baskı da dahil kuvvetin bütün çeşitlerini kapsadığını savunmaktadır.³⁰ Özellikle, ekonomik bakımdan zayıf olan gelişmekte olan devletler bu görüştedir. Fakat bu konudaki genel kabul gören görüş, ekonomik veya siyasi baskının, kuvvet kullanma yasağı kapsamına girmediğidir. Çünkü, BM Antlaşması'nın giriş kısmı ve muhtelif maddelerinde, silahlı kuvvet terimi kullanılmıştır. Ayrıca, 1970 tarihli Dostça İlişkiler Bildirisi'nde de, sadece silahlı kuvvet terimi kullanılması bu görüşü desteklemektedir.³¹

B. KUVVET KULLANMA YASAĞININ KAPSAMI

Kuvvet kullanma yasağının kapsamı konusuna gelince, bu konunun da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Kuvvet kullanma yasağını düzenleyen m.2/4 hükmü, bir devletin başka bir devletin ülke bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına ve BM'nin amaçlarına karşı kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. Bu anlamda bir devletin, başka bir devleti topraklarından kısmen de olsa çıkarmak veya başka bir devleti siyasi açıdan kontrolü altına almak için kuvvet kullanması yasaktır.³² Bir devletin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına aykırı olmamak kaydıyla kuvvet kullanılıp kullanılmayacağı konusunda, bir görüşe göre, kuvvet kullanma yasağının kapsamı geniş olarak yorumlanmalı ve devletlerin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına aykırı olmayan kuvvet kullanmalar da, yasağın ihlali olarak değerlendirilmelidir. Diğer bir görüşe göre ise, devletlerin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını hedef almayan

³⁰ **Tim Hillier**, *Sourcebook on Public International Law*, Cavendish Publishing Limited, London, Sydney, s.600-601.

³¹ **Taşdemir**, *a.g.e.*, s.107.

³² **Gündüz**, '*Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler*', s.48.

kuvvet kullanmalar, yasağın ihlali olarak kabul edilmemelidir. Doktrinde yaygın olarak kabul edilen görüş ise, kuvvet kullanma yasağının kapsayıcı ve mutlak olarak kabul edildiği görüştür.³³

Antlaşmanın 2.maddesinin 4.fikrasında, BM amaçlarına aykırı şekilde kuvvet kullanılmayacağı belirtilmiştir. Bu noktada, insani amaçlarla yapılan müdahalelerin, yasak kapsamında kabul edilip edilmeyeceği akıllara gelebilir. İnsan haklarını korumak, BM'nin amaçlarından birisidir. Herhangi bir yerde insan haklarının ihlali söz konusu olursa, ihlali durdurmak için kuvvet kullanmak, yasağı ihlal eder mi? Antlaşmanın 2.maddesinin 4.fikrası, geniş anlamda bir kuvvet kullanma yasağı getirmiştir. Antlaşmanın hiçbir maddesinde, insani müdahale için kuvvet kullanmaya izin veren bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple, insani müdahale için kuvvet kullanma, BM Antlaşması'na aykırı kabul edilmekle beraber, bu konudaki tartışma devam etmektedir.³⁴

³³ Keskin, a.g.e., s.41.

³⁴ İnsani müdahale için Bkz. s.31-37.

İKİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMA YASAĞI KAPSAMINA GİREN HUKUKA AYKIRI FİİLLER

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası kapsamında, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması yasaklanmıştır. Kuvvet kullanmanın kapsamının, kuvvet kullanma tehdidinden daha geniş olması sebebiyle önce kuvvet kullanma tehdidi, sonra da kuvvet kullanma sayılan haller üzerinde durulacaktır.

I. KUVVET KULLANMA TEHDİDİ

Bir devletin, kuvvet kullanılmasını haklı gösterecek nedenler yokken, ortaya koyduğu taleplerinin kabul edilmemesi halinde, açıkça ya da zımnen, kuvvet kullanacağını ifade etmesi, hukuka aykırı kuvvet kullanma tehdidi sayılır.³⁵ Tehdit, sözle veya fiille yapılabilir.³⁶ Hangi söz veya fiillerin, kuvvet kullanma tehdidi sayılacağına dair objektif ölçütler bulunmamaktadır. Örneğin, Irak'ın Kuveyt'ten birtakım taleplerde bulunarak, bu taleplerinin yerine getirilmemesi halinde kuvvet kullanacağını söylemesi, hukuka aykırı kabul edilip kuvvet kullanma tehdidi sayılırken; Türkiye'nin 1963 yılında Kıbrıs'ta çıkan gerginlikte kuvvet kullanma tehdidinde bulunması, hukuki

³⁵ Başeren, *a.g.e.*, s.87.

³⁶ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Beta, İstanbul, 2005, s.92.

gerekçesi Garanti Antlaşması'na³⁷ dayandığı için, hukuka aykırı görülmeyip, kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul edilmemiştir.³⁸

Bir açıklamanın ya da fiilin kuvvet kullanma tehdidi sayılabilmesi için, gerçekleşmesine muhtemel gözüyle bakılmalıdır. Ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan açıklama ya da fiiller, kuvvet kullanma tehdidi sayılmaz.³⁹

Uluslararası hukukta, kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasından sonra, hukuka aykırı kuvvet kullanma fiili gerçekleşirse, dikkatler daha ciddi ve ağır sonuçlar doğuran bu fiilde toplandığı için, kuvvet kullanma tehdidinde bulunma fiili çoğunlukla unutulmaktadır.

II. KUVVET KULLANMA

BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fikrasında geçen kuvvet kavramı ile, kuvvet kullanılmasını içeren bir dizi hukuka aykırı fiiller kastedilmektedir. Bu fiillerin hepsi, birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Başeren, kuvvet kullanma yasağı içinde yer alan hukuka aykırı fiilleri saldırı, silahlı saldırı, kuvvet kullanılmasını içeren diğer fiiller ve doğrudan ya da dolaylı olarak kuvvet kullanılmasını içeren müdahaleler olarak sınıflandırmaktadır.⁴⁰ Çalışmada da, bu sınıflandırma esas alınacaktır.

³⁷ Antlaşma metni için Bkz. <http://www.kktcb.eu/upload/pdf/83029.pdf>

³⁸ **Başeren**, a.g.e., s.87-88.

³⁹ **Keskin**, a.g.e., s.37.

⁴⁰ **Başeren**, a.g.e., s.91.

A. SALDIRI

Hukuka aykırı kuvvet kullanma fiillerinden biri ve Kollektif Güvenlik Sistemi'nin işleyişi ile ilgili olan saldırı kavramı, BM Antlaşması'nın 39.maddesine, SSCB'nin talebi üzerine konulmuştur. Antlaşmanın hazırlık çalışmaları yapılırken, madde metninde yer alan “barışın tehdidi” ve “barışın bozulması” kavramlarının, “saldırı” fiilini de kapsadığını ileri süren ABD ve diğer batılı devletlere rağmen, SSCB, saldırı kavramının daha yaygın bir kullanımı olduğunu ileri sürerek madde metnine alınmasını teklif etmiştir. Batılı devletler de SSCB'nin bu teklifi üzerine, saldırı kavramının madde metnine alınmasını kabul etmiştir.⁴¹ Fakat bu kavramın madde metnine alınması, beraberinde tanım sorununu da getirmiştir. Çünkü, saldırı kavramının tanımına Antlaşmada yer verilmemiştir. Bu tanım kargaşası uzun yıllar devam etmiş, yapılan çalışmalar olumlu sonuç vermemiştir. Nihayet, 1974 yılında BM Genel Kurulu bu konuya son noktayı koymuş ve 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXXIX) sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nda (kısaca Saldırının Tanımı Kararı)⁴² saldırının tanımını yapmıştır ve saldırı sayılabilecek fiilleri örnek olarak saymıştır.⁴³

B. SİLAHLI SALDIRI

Silahlı saldırı kavramı, BM Antlaşması m.51'de düzenlenen meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için önkoşuldur. Fakat bu denli önemli olan

⁴¹ Topal, *a.g.e.*, s.93.

⁴² A/RES/3314(XXXIX) Karar için Bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement> Ayrıca kararın Türkçe metni için Bkz. **Aslan Gündüz**, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Beta, İstanbul, 1994, s.62-64.

⁴³ Bkz. s.47-48.

bu kavramın, ne tanımına ne de kapsamına giren fiillerin neler olduğuna ilişkin Antlaşmada bir açıklık yoktur. Bu da, silahlı saldırı kavramının anlamı üzerinde, devletler tarafından keyfi yorumlamalar yapılmasına neden olmuştur.

BM Antlaşması'nın Fransızca metninde “armed attack” yerine “agression armée” kelimelerine yer verilmesi, her iki kavram arasında önemli sayılacak derecede bir örtüşmenin olması ve Nikaragua Davası'nda Uluslararası Adalet Divanı'nın dolaylı saldırı bağlamında, silahlı saldırının ne olduğunu tespit etmeye çalışırken dayandığı, 1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararı'nın 3/g maddesinin örf ve adet hukuku kuralı olduğunu belirtmesi, saldırı ve silahlı saldırı kavramları arasında fark olmadığı düşüncesini savunmak için kullanılmıştır.⁴⁴

Silahlı saldırı kavramına kapsam açısından bakıldığında, Antlaşmanın 2.maddesinin 4.fıkrasında düzenleme altına alınan, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunma kavramlarından daha dar bir anlama sahip olduğu görülür.⁴⁵ Bir saldırının, silahlı saldırı olduğunu söyleyebilmek için, çok ciddi düzeyde bir kuvvet kullanımı ve bunun sonucunda ortaya çıkan bir hasar olmalıdır. Bu anlamda, düzenli silahlı birliklerin katıldığı küçük çaplı sınır ihlalleri, kuvvet kullanma yasağına aykırıdır, fakat silahlı saldırı değildir.⁴⁶ Silahlı saldırı olmadığı için, buna maruz kalan devletin de buna bağlı olarak meşru müdafaa hakkı doğmamaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki, hukuka aykırı kuvvet kullanımına muhatap olan her devletin, meşru müdafaa hakkı doğmaz. Meşru müdafaa hakkının doğması için, hukuka aykırı kuvvet kullanımının, silahlı saldırı düzeyine ulaşması gerekir.

⁴⁴ **Başeren**, *a.g.e.*, s.92.

⁴⁵ **Berdal Aral**, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.17.

⁴⁶ **Aral**, *a.g.e.*, s.17.

Saldırı ile silahlı saldırı kavramları birbirine çok benzemektedir. Hatta, doktrin ve uygulamada bu iki kavramın birbiri yerine kullanıldığı da olmuştur. Aralarındaki benzerliğe rağmen, aslında bu iki kavram birbirinden farklıdır. Uluslararası Adalet Divanı da kararında, bu iki kavramın farklı olduğunu söylemiştir. Her silahlı saldırı, bir saldırı kabul edilir. Ancak her saldırı, silahlı saldırı değildir. Silahlı saldırı, doğurduğu sonuçlar itibariyle kabul edilemeyecek ölçülerde olduğu için, GK'nin müdahalesine bile fırsat vermeden, buna muhatap olan devlete, istisnai bir hak olan meşru müdafaaya dayanarak, münferiden kuvvet kullanma yetkisi verir. Bu da, silahlı saldırının ayırt edici nitelik ve fonksiyonunu ortaya koyar. Çünkü, saldırı kavramına giren diğer fiillerde böyle bir nitelik ve fonksiyon bulunmamaktadır.⁴⁷

Silahlı saldırı kavramına, BM Antlaşması'nın muhtelif maddelerinde yer verilmiş, ancak tanımına ilişkin bir açıklama getirilmemiştir. Bu konudaki belirsizlik, 1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararı ile kısmen de olsa aşılmaya çalışılmıştır. Fakat bu belge, bağlayıcı olmayan bir bildiri niteliğindedir ve burada tanımı yapılan kavram “silahlı saldırı” değil, “saldırgan fiiller”dir.⁴⁸ Kararda tanımı yapılan saldırı, Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı fiilinin olduğunu tespit etme görevini düzenleyen, BM Antlaşması'nın 39.maddesi anlamındaki saldırdır. Fakat, GK'nin 39.madde gereğince zorlama tedbiri alabilmesi için, sadece kuvvet kullanma fiiline ya da kuvvet kullanma tehdidine dayanması zorunlu değildir. Uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli çabayı göstermemek, kuvvet kullanma içermeyen bir uluslararası hukuk kuralının ihlal edilmesi ya da Genel Kurul tarafından alınan tavsiye kararlarına uymamak da, Güvenlik Konseyi tarafından zorlama tedbirlerinin alınmasına neden oluşturabilir. Devletlerin bu tür bir fiili, meşru müdafaa hakkını doğurmayacağı gibi, BM Antlaşması m.2/4 anlamındaki kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi

⁴⁷ Başeren, *a.g.e.*, s.92.

⁴⁸ Aral, *a.g.e.*, s.18.

de olmayabilir.⁴⁹ Dolayısıyla, Kararda meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulmaması da şaşırtıcı değildir.⁵⁰

Saldırının Tanımı Kararı'nda silahlı saldırı kavramının tanımının yapılmamış olması, bu kavramın anlam ve içerik bakımından belirsizliğinin giderilmesi konusunda çözüm getirmemiştir. Ancak, kavramın açıklığa kavuşturulmasında kısmen de olsa aydınlatıcı olduğu söylenebilir.⁵¹ Kararın 1.maddesinde saldırının tanımı, BM Antlaşması ile uyumlu olacak şekilde açıklanmış ve 3.maddesinde de saldırı sayılabilecek fiiller örnek olarak sayılmıştır.⁵²

Kararın 2.maddesinde, 1.maddede tanımı yapılan bir fiilin, saldırı olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan 2 koşul sayılmıştır.⁵³ Bunlar;

- İki devletin birbirine karşı kuvvet kullanması durumunda, ilk fiilin sahibi devlet saldırgan konumunda, ikinci fiilin sahibi de meşru müdafaa hakkını kullanan devlet konumunda kabul edilir.
- Bir fiilin silahlı saldırı olarak kabul edilmesi için, yeterli yoğunlukta olup olmadığının tespiti Güvenlik Konseyi'ne aittir.

Kararın 3.maddesinde de, bir devletin silahlı kuvvetleriyle, diğer bir devletin ülkesine veya uçak ve gemilerine karşı saldırıda bulunması durumunda, silahlı saldırının gerçekleşmiş sayılacağı belirtilmiştir. Örneğin, Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesi olayı silahlı saldırıdır ve madde 51 anlamında meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olmuştur.⁵⁴

⁴⁹ **Keskin**, *a.g.e.*, s.46.

⁵⁰ **Aral**, *a.g.e.*, s.18.

⁵¹ **Aral**, *a.g.e.*, s.19.

⁵² Bkz. s.47-48.

⁵³ **Ahmet Hamdi Topal**, “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Bağlamında Terörist Eylemin Silahlı Saldırı Olarak Kabul Edilip Edilemeyeceği Sorunu”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, Ocak 2005, s.34.

⁵⁴ **Topal**, *a.g.m.*, s.34.

24 Ekim 1970 tarih ve 2625 (XXV) sayılı “Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine Dair Uluslararası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri”⁵⁵ de (kısaca Devletler Arasındaki Dostane İlişkiler Bildirisi), BM Antlaşması madde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bildiride, saldırgan eylemlere ilişkin olarak da “*Her devletin, diğer herhangi bir devletin ülkesine akın düzenlemek üzere, paralı askerler de dahil, düzenli kuvvetlerin veya silahlı çetelerin örgütlenmesini yapmaktan veya örgütlenmesini teşvik etmekten kaçınma görevi vardır.*” düzenlemesine yer verilmiştir. Ülkesinde buna göz yuman devlet, fiilen saldırmasa da saldırgan sayılır; bu da, karşı devlete meşru müdafaa hakkı doğurur.

Devletler Arasındaki Dostane İlişkiler Bildirisi'nde devletlerin, diğer devletlerin sınır ihlali uyuşmazlığı ve problemlerini içeren, mevcut uluslararası sınırlarını korumak veya devlet sınırları ile ilgili problemleri çözmek amacıyla, kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan kaçınma görevlerinin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca her devletin, aynı şekilde tarafı olduğu veya başka şekilde uymaya mecbur olduğu uluslararası anlaşma tarafından veya anlaşma gereğince tesis edilen ateşkes hatları gibi, uluslararası ayırma hatlarını ihlal edecek şekilde kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan kaçınma görevinin olduğu hususu da düzenleme altına alınmıştır.

Uluslararası Adalet Divanı da Nikaragua Davası'nda verdiği kararında, silahlı saldırı konusunda bazı hususlar üzerinde durmuştur. UAD, silahlı bir saldırının sadece düzenli silahlı kuvvetlerin sınır ötesi hareketini değil, ayrıca “bir devletin aleyhine, düzenli güçlerin ika edebileceği ağırlıkta silahlı hareket ika eden silahlı grupların, düzensiz kuvvetlerin, ücretli askerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini veya bu olaylara önemli

⁵⁵ A/RES/2625 (XXV)

Bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement> Ayrıca Bildirinin Türkçe tam metni için Bkz. **Aslan Gündüz**, *Açıklamalı-Bibliyografyalı Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar ile İlgili Temel Metinler*, 1. Bası, Beta, İstanbul, 1987, s.57-65.

ölçüde müdahil olmasını ihtiva ettiğinin genellikle kabul edildiğini” söylemiştir.⁵⁶ Ayrıca Divan, silahlı saldırı kavramının sadece silahlı birlikler tarafından ika edilen, önemli cesamete sahip fiillerden ibaret olmadığını, asilere silah veya lojistik yahut başka tür destekler sağlamayı içeren yardımları da kapsadığını iddia eden görüşleri kabul etmemektedir. Bu tür yardımları, tehdit ya da kuvvet kullanımı veya diğer devletlerin iç ya da dış işlerine müdahale olarak kabul etmektedir.⁵⁷

Özetle denilebilir ki, BM Antlaşması m.2/4'te düzenlenen kuvvet kullanma yasağı, bir devletin düzenli askeri birlikleri tarafından askeri güç kullanılması şeklinde doğrudan kuvvet kullanmayı içerebileceği gibi, devletlerin desteklediği ve gerekli yardımlarda bulunduğu silahlı gruplar veya çeteler ya da gönüllü birlikler gibi düzensiz kuvvet grupları tarafından dolaylı kuvvet kullanmayı da içerebilir. Böylece, doğrudan silahlı saldırılar yanında, dolaylı silahlı saldırılar da meşru müdafaa hakkının doğumu için bir neden oluşturabilir.⁵⁸

C. KUVVET KULLANILMASINI İÇEREN DİĞER FİİLLER

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kuvvet kullanılmasını yasaklayan 2.maddesinin 4.fikrasının kapsamına giren fiiller; saldırı, silahlı saldırı, kuvvet kullanmayı içeren diğer fiiller ve müdahaledir. Her bir fiilin gerçekleşmesi karşısında başvurulacak tedbir farklıdır. Örneğin, saldırı fiilinin gerçekleşmesi, kollektif güvenlik sistemini harekete geçirirken; silahlı saldırı fiilinin gerçekleşmesi, bu fiile muhatap olan devlete meşru müdafaa hakkı verir.

⁵⁶ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Bundan böyle Nikaragua Davası) Parag.195, Bkz. <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> Paragrafın Türkçe metni için Bkz. **Gündüz**, 'Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler', s.62.

⁵⁷ **Gündüz**, 'Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler', s.62.

⁵⁸ **Topal**, a.g.e., s.100.

Kuvvet kullanmayı içeren diğer fiillere maruz kalan devlet ise, kuvvet kullanmayı içeren karşı tedbirlere başvurabilir.

1. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirler

Kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler; kuvvet kullanılması içeren, fakat, saldırı ve silahlı saldırı seviyesine ulaşmayan fiiller olarak tanımlanabilir. Bu fiiller, UAD tarafından Nikaragua Davası sonucunda verilen Nikaragua kararına konu olmuştur. Karara konu olan olay, Nikaragua, El Salvador ve ABD arasında geçmektedir. 1979 yılında Nikaragua'da yönetimi elinde bulunduran Samoza Hükümeti, Sandinist rejim tarafından yapılan ihtilal sonucunda düşürülmüştür. Düşürülen Samoza hükümeti'nin içinde yer alan muhafızlar, ABD tarafından alınarak eğitilmiştir. Sandinist Hükümet'i yıkmak için, ABD tarafından El Salvador'da barındırılarak eğitilen bu eski muhafızlara “kontralar” adı verilmiştir. ABD, Kontralara her türlü silah yardımı yapmış, onları eğitmiş, finanse etmiş ve ihtilal için hazırlamıştır. Kontralar aldığı destekle Nikaragua'daki meşru hükümeti devirmek için, Nikaragua'ya müdahale etmiştir. Bu arada Sandinist rejim de, kendisi ile aynı ideolojide olan El Salvador'da faaliyet gösteren FMLN'e destek vererek, bu ülkeye müdahale etmiştir.

Nicaragua, ABD'nin, iç suları ve karasularına mayın dökmek, ticaret gemileri ile yabancı ticaret gemilerine zarar vermek, ülkesinin limanlarına, petrol tesislerine ve bir donanma üssüne saldırarak kendisine karşı doğrudan güç kullandığını ve Sandinist rejimi devirmek için çalışan Kontralara yardım ettiğini ileri sürmüştür.⁵⁹ ABD ise, Kontraların kendi hükümeti ile hiçbir organik bağlantısının olmadığını ve Kontralara sadece Nikaragua'nın El

⁵⁹ **Gündüz**, ‘*Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler*’, s.60.

Salvador'daki FMLN'e verdiği desteğe karşılık yardım ettiğini ileri sürmüştür.⁶⁰

Divan, FMLN hareketinin, Kontralara göre daha doğal bir hareket olduğuna ve silahlı saldırı seviyesine varmayan kuvvet kullanmanın, sadece mağdur devlete kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler alma hakkını verdiğine karar vermiştir. Dolayısıyla, ABD'nin başvurduğu tedbirlerin hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir.

2. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirlerin Sınırları

Kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler; kuvvet kullanılmasını içeren, fakat, saldırı ve silahlı saldırı seviyesine ulaşmayan fiillerdir. UAD, Nikaragua Davası'nda verdiği kararında, silahlı saldırı seviyesine varmayan kuvvet kullanımlarının, buna muhatap olan devlete kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler alma hakkını verdiğini belirtmiş, fakat bu tedbirlerin ölçütüne ilişkin herhangi bir açıklama getirmemiştir.

Kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirleri, meşru müdafaadan ayıran 2 ilke olduğu söylenebilir.

a. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirlere Devletin Ülkesi İçinde Başvurması İlkesi

Kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirlere başvuran devlet, bu tedbirleri ülke sınırlarının dışında uygulayamaz. Ancak, ülke sınırlarının içinde uygulayabilir. Örneğin, ülkesinde isyan çıkan bir devlet, isyanı

⁶⁰ Başeren, *a.g.e.*, s.146.

bastırmak için bu tedbirlere başvurabilir. Bu özellik, kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirleri, meşru müdafaadan ayırır. Çünkü meşru müdafaada, ülke sınırları dışında da kuvvete başvurulabilir.

Bu tedbirler ilk bakışta, basit bir kolluk faaliyeti olarak görülebilir. Çünkü kolluk faaliyetinin amacı, kamu düzenini korumak ve bozulan kamu düzenini sağlamaktır.⁶¹ Bu amacı gerçekleştirmek için de, gerektiğinde kuvvet kullanılır. Diğer devletler tarafından, ülkesine silahlı saldırı gerçekleştirilen devlet de, bu silahlı saldırıyı savuşturmak ve ülkesi içindeki düzeni yeniden kurmak için, kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirlere başvurabilir. Her ikisi de, devletlerin egemenlik haklarından doğmasına rağmen, kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler, devlete askeri güç kullanma hakkı verdiği için, basit kolluk faaliyetinden farklıdır. Bu yüzden de, bu tedbirleri fonksiyonsuz ve anlamsız kuvvet kullanma olarak görmek yanlıştır.⁶²

b. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Tedbirlere Devletin Bireysel Olarak Başvurması İlkesi

Kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirleri, meşru müdafaadan ayıran bir diğer ölçüt de, kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirlere müştereken, diğer bir ifadeyle, kolektif olarak başvurulamamasıdır.

Divan Nikaragua Kararı'nda, bir silahlı saldırının, kolektif meşru müdafaa hakkını vermesine rağmen, daha hafif bir kuvvet kullanımını içeren kolektif karşı tedbirlere haklılık kazandırmayacağını, Nikaragua'nın işlemekle itham edildiği fiilleri sabit görülse bile, ancak bu fiillerin mağduru olan El Salvador Devleti tarafından alınan karşı tedbirlerin haklı olduğunu

⁶¹ **Bahtiyar Akyılmaz**, *İdare Hukuku*, Sayram Yayınları, Konya, 2004, s.342.

⁶² **Başeren**, *a.g.e.*, s.147.

ve dolayısıyla, üçüncü devlet konumunda bulunan ABD tarafından alınan karşı tedbirlerin haklı görülemeyeceğini belirtmiştir.⁶³

3. Zararla Karşılık

Zararla karşılık; bir devletin uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiil işlemesi, bu haksız fiile maruz kalan devletin de, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiille buna karşılık vermesidir.⁶⁴ Burada, ikinci hareketi yapan devletin fiili, birinci hareketi yapan devletin fiili gibi uluslararası hukuka aykırıdır; fakat, birinci devletin işlediği haksız fiil buna sebebiyet verdiği için, bu fiil meşruluk kazanmıştır.⁶⁵

a. Zararla Karşılık ve Misilleme

Zararla karşılık ve misilleme kavramları birbirlerine çok karıştırılmakta ve hatta birbirlerinin yerine de kullanılmaktadır. Aslında, bu iki kavram birbirinden çok farklıdır. Zararla karşılıkta işlenen fiil, uluslararası hukuk tarafından yasaklanmış fiil iken; misillemede işlenen fiil, uluslararası hukuk tarafından yasaklanmamış, fakat dostça kabul edilmeyen fiildir.⁶⁶ Ayrıca misillemede işlenen fiil, uluslararası hukuka aykırı olmayan, fakat zarar veren

⁶³ **Gündüz**, '*Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler*', s.69.

⁶⁴ **Seha Meray**, '*Devletler Hukukuna Giriş*', İkinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:195-177, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965, s.383.

⁶⁵ **Meray**, '*Devletler Hukukuna Giriş*', s.383.

⁶⁶ **Meray**, '*Devletler Hukukuna Giriş*', s.383.

fiillere karşı işlenirken; zararlar karşılığında işlenen fiil, mutlaka uluslararası hukuka aykırı fiile karşı işlenmesi gerekir.⁶⁷

b. Zararla Karşılık ve Meşru Müdafaa

Zararla karşılık ve misilleme kavramları gibi, zararlar karşılığı ile meşru müdafaa da birbirinden farklı kavramlardır. Zararla karşılık vermeye, her türlü çıkar ihlaline karşı başvurulabilirken; meşru müdafaa, sadece silahlı saldırıya karşı başvurulabilir. Zararla karşılık kapsamında işlenen fiillerin, her zaman kuvvet kullanımı içermemesine rağmen; meşru müdafaa olarak işlenen fiillerde, daima kuvvet kullanımı esastır.⁶⁸ Bunların dışında, zararlar karşılığı tedbirinde cezalandırma unsuru vardır. Bu sebeple, zararlar karşılığında işlenen ikinci fiil, birinci fiile göre daha ağır bir fiildir. Meşru müdafaa ise, cezalandırma unsuru değil, savunma unsuru vardır. Zararla karşılık ile meşru müdafaa arasındaki bir diğer fark da zamandır. Meşru müdafaa fiiller arasında zamansal yakınlık aranırken, zararlar karşılığında aranmaz. Zararla karşılığında, birinci fiil ile ikinci fiil arasındaki zaman aralığı fazla da olsa, bu durum problem teşkil etmez.

c. Zararla Karşılık İçin Gerekli Şartlar

Zararla karşılık yoluna başvurulabilmesi için gerekli bazı şartlar vardır. Bunlardan ilki, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiilin işlenmiş olmasıdır. Bu fiil, adaletten kaçınma, antlaşma hükümlerine uymama, devletin ülkesine

⁶⁷ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III.Kitap* ; Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s.205.

⁶⁸ Doğan, *a.g.e.*, s.163-164.

saldırı gibi çeşitli şekillerde olabilir.⁶⁹ Bu şekilde işlenmiş bir haksız fiil yoksa, zararlar karşılık yoluna da başvurulamaz. Zararlar karşılık kapsamında işlenen fiil, önceki haksız fiili işleyen devlete yöneltilmelidir. Fiil, hiçbir şekilde ilgisi olmayan üçüncü bir devlete karşı işlenemez ve üçüncü devlet bundan zarar göremez. Zararlar karşılığında işlenen fiil, önceki haksız fiili işleyen devlete ya da onun vatandaşlarına yönelik olabilir. Örneğin, devletin bayrağını taşıyan gemilere el konulabilir, o devlet ile olan antlaşmalar askıya alınabilir. Bu anlamda, zararlar karşılığında bulunan devlet tamamen serbesttir. İsteddiği bir yöntemi seçebilir.⁷⁰

Zararlar karşılık yoluna başvurabilmek için gerekli olan ikinci şart, haksız fiile uğrayan devlet tarafından, haksız fiili gerçekleştiren devlete durumu düzeltmesi için taleplerde bulunulması, fakat haksız fiili işleyen devlet tarafından bu taleplerin reddedilmesidir. Haksız fiilin mağduru olan devletin uğradığı zararların giderilmesi için, fiili işleyen devlete başvurması gerekir. Haksız fiilden zarar gören devlet, haksız fiilin sonucunda uğradığı zararların giderilmesi için çeşitli taleplerde bulunabilir, örneğin fiili işleyen devletten tazminat talebinde bulunabilir. Devlet, bu talebi kabul eder ve zararları giderme yoluna giderse, mağdur durumda olan devlet, artık zararlar karşılık yoluna başvuramaz. Başvurursa, bu fiili hukuka aykırı olur. Eğer devlet bu talebi kabul etmezse, o zaman zararlar karşılık yoluna başvurulabilir. Bu şarta, Naulilaa Davası'nda⁷¹ Alman-Portekiz Hakemlik Mahkemesi tarafından verilen kararda da yer verilmiştir. Kararda, uluslararası hukuka aykırı olarak işlenen fiilden zarar gören devletin, durumun düzeltilmesi için talepte bulunması ve eğer bu talebi kabul edilmezse, zararlar karşılık yoluna başvurabileceği belirtilmiştir.

⁶⁹ **Meray**, 'Devletler Hukukuna Giriş', s.384.

⁷⁰ **Keskin**, a.g.e., s.95.

⁷¹ Naulilaa Davası için Bkz. **İlhan Lütem**, *Devletler Hukuku Dersleri*, Birinci Kitap, Gözden Geçirilmiş, İlaveli İkinci Baskı, Mahiyet-Gelişme-Kaynaklar-Şahıslar, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd.Şti, Ankara, 1959, s.349-351.

Zararla karşılık için aranan son şart da, uluslararası hukuka aykırı olarak işlenen ilk fiille, ona karşılık olarak işlenen ikinci fiil arasında, bir orantının olması gerektiğidir. Eğer, işlenen ikinci fiil ile birinci fiil arasında bir oran olmazsa, zararlar karşılık yolunun şartları gerçekleşmez ve işlenen ikinci fiil hukuka aykırı olur.

d. Zararla Karşılığın Hukuki Temellendirilmesi

Zararla karşılığın hukuki temellendirilmesi sorununa gelince, zararlar karşılığın kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olmadığı görülmektedir. Çünkü, BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası ile getirilen kuvvet kullanma yasağının istisnasına m.51'de yer verilmiştir, bu da meşru müdafadır. Meşru müdafaa hakkının yanında zararlar karşılığa yer verilmediği için, zararlar karşılık kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak kabul edilemez.

Zararla karşılığın bir örf ve adet hukuku kuralı olduğu da söylenemez. Bir örf ve adet hukuku kuralının oluşabilmesi için, objektif şart ve subjektif şartın birlikte oluşması gerekir. Objektif şart, tekrarlanan veya düzenli olarak yapılan bir uygulamanın varlığı demektir.⁷² Devletler arasında yapılan uygulamanın sürekli (a general practice) olması gerekir. Uluslararası hukuktaki zararlar karşılık uygulamalarına bakıldığında, batılı devletlerden olan ABD, Fransa, İsrail, İngiltere ve Portekiz'in bu yola başvurdukları, üçüncü devletlerin ise bu uygulamalara sürekli karşı çıktıkları görülür.⁷³ Dolayısıyla, devletler arasında zararlar karşılık konusunda genel ve sürekli bir uygulama olmadığı için, objektif şart gerçekleşmemiştir.

⁷² Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s.68.

⁷³ Keskin, *a.g.e.*, s.100.

Subjektif şart ise, yapılan uygulamanın hukuken zorunlu olduğuna ilişkin devletlerde olan inancın varlığıdır (opinio iuris)⁷⁴. Böyle bir inancın varlığı, devletlerde yerleşmiş olmalıdır. Zararla karşılık uygulamasında bulunan devletlerde, zararlar karşılığın uluslararası hukuka uygun olduğuna dair bir inanç yoktur. Çünkü devletler, işledikleri fiillerin, sürekli olarak meşru müdafaa olduğunu iddia ederek, kendilerini haklı göstermeye çalışmaktadırlar.⁷⁵ Bu da, subjektif şartın da gerçekleşmediğini göstermektedir. Örf ve adet hukuku kuralının oluşması için gerekli olan iki şart da gerçekleşmediğine göre, zararlar karşılık, bir örf ve adet hukuku kuralı değildir.

4. Vatandaşları Dışarıda Korumak İçin Kuvvet Kullanma

Bir devletin kendi ülkesi dışında ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalan vatandaşlarını korumak için askeri kuvvet kullanmasına “vatandaşları dışarıda korumak için kuvvet kullanma” denir.⁷⁶ VDKKK'nın temelinde, kendi vatandaşlarını kurtarmak yatar. Devlet, kendi vatandaşlarını kurtarıırken, başka devletlerin vatandaşlarını da kurtarabilir. Bu durum çelişki yaratmaz.

Uluslararası hukuka göre devletler, ülkelerinde bulunan yabancılara asgari yaşam standartlarını sağlamak ve onlara insanca davranmakla yükümlüdürler. Eğer bu gerekleri yerine getirmezlerse, devletlerin uluslararası sorumlulukları doğmaktadır.⁷⁷ Devletler zaman zaman, kendi ülkeleri dışında bulunan vatandaşlarını kurtarmak için, kuvvet kullanma yoluna gitmişlerdir. Kuvvet kullanmalarını izah etmek için de çeşitli sebeplere dayanmışlardır.

⁷⁴ Ünal, *a.g.e.*, s.68.

⁷⁵ Keskin, *a.g.e.*, s.100.

⁷⁶ Başeren, *a.g.e.*, s.160.

⁷⁷ Aral, *a.g.e.*, s.68.

VDKKK, 19.yüzyıla kadar uluslararası hukuka uygun kabul edilmiştir. Çünkü, o zamana kadar kuvvet kullanma yasağı ilkesi henüz yerleşmemiştir. Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellog Paktı'nın kuvvet kullanma yasağını getirmesi ile birlikte, VDKKK da hukuka uygun görülmeğe uzaklaşmaya başlamıştır. BM Antlaşması'nın kuvvet kullanılmasını yasaklayan 2.maddesinin 4.fıkrasının kabul edilmesiyle de, tamamen hukuka aykırı fiil haline gelmiştir.

BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağını getirmesine ve VDKKK'nın da bu yasağa bağılı olarak hukuka aykırı fiil haline gelmesine rağmen, bazı Batılı devletler, özellikle de ABD, Belçika, Fransa, İngiltere ve İsrail, vatandaşları korumak için ülke dışında kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmanın bir hak olduğunu iddia etmektedirler. Bu haklarını da, ya BM Antlaşması m.51'de düzenlenen meşru müdafaaya ya da uluslararası örf ve adet hukuku kurallarına dayandırmaktadırlar. Guyana, Hindistan, İran, İsveç, Kıbrıs, Küba, Meksika, Panama, Romanya ve SSCB'den oluşan bir grup devlet, VDKKK diye bir hakkın varlığını reddederken; Benin, Çin, Fildişi Sahili, Gine, Kamboçya, Kamerun, Kongo, Katar, Mairutus, Moritanya, Tanzanya, Tunus ve Uganda'dan oluşan bir grup devlet ise, böyle bir hakkın uluslararası hukuka aykırı olup olmadığını değerlendirmeden, bu fiilleri uluslararası hukuka aykırı kabul etmektedirler.⁷⁸

VDKKK'yı meşru müdafaaya dayandırmak mümkün değildir. BM Antlaşması'nın 51.maddesinde düzenlenen meşru müdafa hakkının kullanılabilmesi için gerekli ön şart olan silahlı saldırı, VDKKK'da gerçekleşmemektedir. 1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararı'nın 3.maddesinde, saldırı olarak kabul edilen fiiller içinde, vatandaşlara karşı işlenen fiillerden bahsedilmemiştir. Vatandaşlara karşı işlenen fiiller, saldırı olarak bile kabul edilmezken, daha dar kapsamlı olan silahlı saldırı olarak kabul edilmesi

⁷⁸ Başeren, a.g.e., s.171.

mümkün gözükmemektedir.⁷⁹ Ayrıca, BM Antlaşması m.51'de, VDKKK'nın madde kapsamında olduğuna dair herhangi bir ifade de yoktur. Durum böyle olunca da, devletlerin VDKKK'yı meşru müdafaa zeminine oturtup, yasal kabul ettirmesi imkansızdır.

VDKKK'yı, uluslararası örf ve adet hukuku kuralı olarak kabul etmek de mümkün değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, bir örf ve adet hukuku kuralının oluşabilmesi için objektif ve subjektif şartın birlikte oluşması gerekir. Bu yüzden, VDKKK'nın meşru olduğunu bütün devletlerin kabul etmesi gerekir. Devletlerin uygulamalarına bakıldığında ise, bunun böyle olmadığı görülmektedir. Batılı devletler, VDKKK'yı meşru kabul ederken; diğer devletler, güçlü devletlerin zayıf devletler üzerinde uyguladığı baskı aracı olarak görmektedir. Devletler arasında, VDKKK'nın meşru bir hak olduğu konusunda genel bir inanç olmadığı için, yani subjektif şart gerçekleşmediği için, VDKKK, bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralı değildir.

Bir devletin, vatandaşlarının bulunduğu ülkede, o devletin iznine dayanarak yaptığı operasyonlar, uluslararası toplum tarafından genellikle tepki toplamaz. Fakat, vatandaşlarının bulunduğu devletin izni olmaksızın yapılan kuvvet kullanmalar, devletlerin büyük çoğunluğunca kınanır.⁸⁰ Bu tür kuvvet kullanmalara geçmişten birçok örnek verilebilir:⁸¹

- ABD'nin 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne, 1975'te Kamboçya'ya, 1980'de İran'a, 1983'te Grenada'ya ve 1989'da Panama'ya müdahalesi.
- İsrail'in 1976 yılında Uganda'nın Entebe Havaalanı'nda yaptığı operasyon.
- İngiltere'nin 1956'da Süveyş Kanalı'na müdahalesi ve 1982'de Falkland Adaları için Arjantin'e savaş açması.

⁷⁹ Başeren, *a.g.e.*, s.164.

⁸⁰ Aral, *a.g.e.*, s.69.

⁸¹ Ünal, *a.g.e.*, s.320.

Bu örnek olayların içinden en çarpıcı olanı, İsrail'in 1976 yılında, vatandaşlarını kurtarmak için, Uganda'nın Entebe Havaalanı'na yaptığı kurtarma operasyonudur. Uluslararası Hukuk açısından bu operasyonun önemi, uluslararası nitelik taşıyan olaylarda, VDKKK sebebiyle meşru müdafaa hakkının kullanılmasının sınırlı bir şekilde genişletilmesine katkıda bulunmuş olduğunun kabul edilmesidir.⁸²

a. İsrail'in 1976 Entebe Operasyonu

27 Haziran 1976 tarihinde, Paris'e gitmek üzere Tel Aviv'den kalkan bir Fransız yolcu uçağı Atina'ya inmiş, Atina'dan kalkışından kısa bir süre sonra Filistinli militanlar tarafından kaçırılmıştır. Kaçırılan uçak Entebe Havaalanı'na indirilmiş, burada İsrail vatandaşı olmayanlar serbest bırakılmıştır. Bir İsrail vatandaşı kadın da, kalp krizi geçirdiği için serbest bırakılmıştır. Uçakta, sadece İsrail vatandaşları rehin olarak tutulmuş ve bunların serbest bırakılması için de değişik ülkelerde mahkum, tutuklu ya da gözaltında bulunan Filistinliler'in salıverilmesi istenmiştir. Uganda, bu olayı sonlandırmak için ne çabalamış ne de İsrail ile işbirliği yapmıştır. Bunun üzerine İsrail, Uganda'nın izni olmadan, 3 Temmuz'da Entebe Havaalanı'na baskın yaparak rehinelere kurtarmıştır. Operasyon sırasında üç rehine ile bazı İsrail ve Uganda askerleri hayatını kaybetmiştir.

1976 yılında yaşanan bu olay, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gündemine alınmıştır. Güvenlik Konseyi'nde Uganda, İsrail'in bu hareketini kendisine karşı yapılmış bir saldırı olarak gördüğünü söylerken; İsrail, Uganda ile arasında herhangi bir sorunun olmadığını, amacının sadece tehlikede bulunan vatandaşlarını kurtarmak olduğunu söylemiştir. Ayrıca İsrail, teröristlerin rehinelere öldürmekle tehdit ettiğini ve Uganda Hükümeti'nin de

⁸² Byers, *a.g.e.*, s.79.

teröristlerle işbirliği yaptığını iddia ederek⁸³, bu fiilinin meşru müdafaya dayandığını ve meşru müdafaa için gerekli sınırlar içinde kaldığını ileri sürmüştür.⁸⁴

ABD ve diğer bazı Batılı devletler İsrail'i destekleyerek, İsrail'in müdahalesinin hukuka uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda, en çok desteği de ABD vermiştir. ABD, İsrail'in müdahalesinin hukuka uygun olduğunu açıkça ve resmen söyleyen tek devlettir.⁸⁵ İngiltere ve Fransa da İsrail'i desteklemiş, fakat ABD kadar açık olarak ifade etmemişlerdir.

İsrail'in bu müdahalesi, Batılı olmayan devletler tarafından kınanmıştır. Bu devletler, İsrail'in fiilini açık olarak saldırı kabul etmiş, fiilin hukuka aykırı olduğunu ve kuvvet kullanma yasağını ihlal ettiğini ifade etmişlerdir.

Bir tarafta İsrail'i destekleyen, bir tarafta ise İsrail'i kınayan devletlerin görüşleri olduğu için GK'de uzlaşmaya varılamamış ve bu konuda sonuç olarak bir karar alınamamıştır. Aslında bu durum, İsrail'i kınama kararından kurtarmıştır. GK'de veto hakkı bulunan sürekli üyelerin çoğunluğu İsrail'i desteklediği için, GK'den İsrail aleyhine karar çıkarılamamıştır.

5. İnsani Müdahale

İnsani müdahale (humanitarian intervention), tek veya bir grup devletin, başka bir devletin vatandaşlarını, o devlette uğradıkları soykırım veya ağır insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla askeri kuvvet

⁸³ **Thomas M.Franck**, *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge University Press, 2003, s.82.

⁸⁴ **Başeren**, *a.g.e.*, s.167.

⁸⁵ **Başeren**, *a.g.e.*, s.167.

kullanmasıdır.⁸⁶ İnsani müdahalede VDKKK'dan farklı olarak devletler, ülkesi dışında bulunan kendi vatandaşlarının değil, müdahalede bulunduğu devletin vatandaşlarının can ve mal güvenliğini korumak için kuvvet kullanmaktadırlar. Burada bir devletin, vatandaşları adına harekete geçme hakkı sınırlanmamıştır. Fakat, bir devletin vatandaşlarının bulunduğu devlet, örneğin rehinelere kurtarmak için birşey yapmıyor ya da yapmayacaksa, o zaman o devletin hareketi haklı olarak kabul edilmektedir. Fakat, tutukluları salıvermek ya da yapılan zulümü sonlandırmak için gerekli bile olsa, bir ülkeyi işgal etmek ya da hükümeti devirmek için kuvvet kullanarak müdahalede bulunmak ise, kesinlikle kabul edilmemektedir.⁸⁷

İnsani müdahalenin hangi şartları taşıması gerektiği konusunda, doktrinde bir görüşbirliği yoktur. Devletlerin uygulamalarından da bu şartlar çıkarılamamaktadır. Fakat Abiew, insani müdahale için bazı şartların gerekli olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁸ Abiew'e göre, insani müdahale herşeyden önce, başka çıkar gütmekten önce insancıl amaçlarla yapılmalıdır. İkinci olarak, bu müdahale tercihen kollektif olarak yapılmalıdır. Üçüncü olarak insani müdahale, aşırı baskı, temel hakların ağır şekilde ihlali gibi durumlara cevap olarak yapılmalıdır. Son olarak da müdahale, “medeni milletler tarafından medeni olmayan milletlere” yapılmalıdır.

BM Antlaşması'nda insani müdahale amacıyla kuvvet kullanmayı haklı gösteren herhangi bir ifade yoktur⁸⁹ ve bu durumdan dolayı insani müdahale amacıyla kuvvet kullanma, m.2/4 ile getirilen kuvvet kullanma yasağı ile açıkça çelişmektedir.⁹⁰ Bu nedenle, insani müdahalede bulunan devletler,

⁸⁶ Ünal, *a.g.e.*, s.320.

⁸⁷ Henkin, *a.g.e.*, s.41-42.

⁸⁸ Francis Kofi Abiew, *The Evolution of The Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, s.42-43.

⁸⁹ Constantine Antonopoulos, *The Unilateral Use of Force By States of in International Law*, Ant.N.Sakkoulas Publishers Athens, Komotini, 1997, s.454.

⁹⁰ Ulrich Beyerlin, “Humanitarian Intervention”, *Encyclopedia of Public International Law*,

kuvvet kullanmalarını meşru göstermek için çeşitli gerekçelere dayanmak zorunda kalmışlardır.⁹¹ Bunlardan birisi, insani müdahaleyi meşru müdafaa zemininde savunmaktır. İnsani müdahalenin hukuka uygun olduğunu savunanların çoğu, bunu meşru müdafaaaya dayandırarak açıklamaktadırlar. Kendi vatandaşlarına karşı soykırım ya da ağır insan hakları ihlallerinde bulunan devletin bu fiili, müdahalede bulunan devlete karşı, meşru müdafaaanın ön koşulu olan silahlı saldırı niteliğinde değildir. Bu devletin silahlı saldırı niteliğinde sayılabilecek fiili, kendi vatandaşlarına yöneliktir. Ne müdahalede bulunan devlete ne de onun vatandaşlarına karşı silahlı saldırı niteliğinde bir fiil söz konusu değildir. Buna rağmen, insani müdahalede bulunan devletler, ilgili devlet tarafından kendilerine silahlı saldırıda ya da saldırı tehdidinde bulunulduğunu iddia ederek, bunun kendilerine meşru müdafaa hakkı verdiğini ileri sürmektedirler. Yani devletler bu müdahalelerini, insani müdahale olarak açıklamaktan çekinmektedirler. Bunun anlamı, devletlerin, insani müdahaleyi uluslararası hukukun yerleşik bir kuralı olarak görmemeleridir.⁹²

Bu sebeplerle, insani müdahalede bulunan devletler tarafından, gerçekleştirilen fiilin meşru müdafaa olduğu iddiası ile, BM Antlaşması madde 51'e dayandırılarak meşru gösterilmesi mümkün değildir.⁹³ Böylece, insani müdahaleyi meşru müdafaa zemininde savunmanın çok zor olduğu görülmektedir.

Bir grup devlet ise, BM Antlaşması'nın, yürürlüğe girmesinden önceki uluslararası örf ve adet hukukunda yer alan insani müdahale hakkını muhafaza ettiğini ve sadece bu hakkın kullanılmasını yeniden düzenlediğini savunurlar.⁹⁴

Volume II, North-Holland, 1995, s.927.

⁹¹ **Gökçen Alpkaya**, “NATO Müdahalesi Üzerine”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri, Haziran, 1999, s.9.

⁹² **Aral**, a.g.e., s.84.

⁹³ **Antonopoulos**, a.g.e., s.454, **Beyerlin**, a.g.e., s.927.

⁹⁴ **Başeren**, a.g.e., s.176.

BM Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden önce mevcut olan uluslararası örf ve adet hukuku kuralları incelendiğinde, bu savunmanın ne kadar yanlış olduğu görülür. İnsani müdahale, hiçbir zaman bağımsız bir hak olarak kabul edilmediği gibi, zaten Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellog Pakti'nin kuvvet kullanma yasağı getirmesi ile birlikte, kuvvet kullanma içeren insani müdahalenin, bir hak olarak var olma ihtimali de kalmamıştır. BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası ile de teyit edilen kuvvet kullanma yasağı, bu durumu kuvvetlendirmiştir. BM Antlaşması'nın hiçbir yerinde, insani müdahalenin kuvvet kullanma yasağının istisnası olduğunu ve devletlerin insani müdahale için kuvvet kullanmaya hakları olduğunu ifade eden bir hüküm yer almamaktadır.⁹⁵

Kaldı ki, BM Antlaşması'nda her ne sebeple olursa olsun, devletlerin başka devletlerin işlerine müdahalesi yasaklanmıştır. Bu yasağı düzenleyen 2/7. madde şöyledir:

“İş bu Andlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibariyle bir Devletin milli yetkisi içinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletler'in karışmasına cevaz verir, ve ne de üyeleri, bu gibi işleri, bu Andlaşma gereğince bir çözüme tarzına bağlamaya icab eder; bununla beraber, VIIInci bölümde derpiş edilen zorlama tedbirlerinin uygulanmasına bu prensip hiçbir suretle hanel getirmez.”

Hakları ihlal edilen insanların mensup olduğu devleti değil, bizzat hakları ihlal edilen bireyleri korumayı amaçlayan⁹⁶ insani müdahaleyi, insan hakları esasında açıklayan devletler de vardır. BM'nin amaçları arasında, insan hakları yer almaktadır. Fakat BM'nin asıl amacı, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. Diğer amaçlar, bu amacı takip etmektedir. Yani, amaçlar arasında bir hiyerarşi vardır. Bu nedenle, insan haklarının korunması amacı, diğer amaçlara göre küçük ve ikincil niteliktedir.⁹⁷ Bunun böyle olmasından, BM'nin

⁹⁵ Başeren, a.g.e., s.176.

⁹⁶ Antonopoulos, a.g.e., s.452.

⁹⁷ Başeren, a.g.e., s.178.

insan haklarının korunmasına yeterince önem vermediği sonucu çıkarılamaz. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği bozduğunu, tehdit ettiğini ya da bir saldırı fiilinin vuku bulunduğunu tespit etmesi halinde, Antlaşma'nın VII.bölümü çerçevesinde Kollektif Güvenlik Sistemi'ni harekete geçirme yetkisi vardır. Nitekim Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991 tarihinde aldığı 688 sayılı kararı⁹⁸ ile, Irak Hükümeti'nin yeni, o dönem Irak'ın devlet başkanı olan Saddam Hüseyin'in, kendi vatandaşlarına karşı giriştiği hareketlerini, uluslararası barış ve güvenliği tehdidi olarak kabul etmiştir.

BM Antlaşması'nın 55. ve 56.maddesinde de önemli sayılabilecek düzenlemeler vardır. 55.maddede, uluslararası hak eşitliği ve milletlerin kendi geleceğini kendi belirleme hakkına saygı gösterilmesine dayanan uluslararası bir düzen oluşturmak için, gerçekleştirilmesi gereken amaçlar sayılmış ve 56.maddede, bu amaçları gerçekleştirmek için, üye devletlerin gerek müşterek gerekse tek başlarına Birleşmiş Milletler ile işbirliği içinde hareket etmeleri gerektiği düzenlenmiştir. Maddenin içerdiği “gerek müşterek gerekse tek başlarına” ifadesinden, devletlerin tek başlarına kuvvet kullanabileceği anlamını çıkarmamak gerekir. Çünkü bu maddeler, BM'in m.2/4'te öngörülen jus cogens nitelikteki kuvvet kullanma yasağına aykırı düzenlemeler getiremez. Ayrıca devletler, tek başlarına insan haklarını korumak için hareket etmek zorunda olsalar bile, Antlaşmanın 56.maddesi devletlere, ülkeleri dışında kuvvet kullanarak insan haklarını koruma yetkisi vermemektedir.⁹⁹

İnsani müdahaleyi yasal zemine dayandırmak gayretinde olan devletlerin bazıları da, Jenosit Sözleşmesi'ni ileri sürerler. Bu devletlere göre, jus cogens nitelikte olan kuvvet kullanma yasağına rağmen, devletlerin ülkeleri dışında kuvvet kullanmalarına izin verecek olan kural da, yasak ile aynı nitelikte olmalıdır. Buna en elverişli olan zemin de, jus cogens nitelikteki

⁹⁸ S/RES/688 (1991)

⁹⁹ Başeren, *a.g.e.*, s.179.

hükümleriyle Jenosit Sözleşmesi'dir.¹⁰⁰ 1948 tarihli Soykırım Suçu'nun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2.maddesinde, soykırımın tanımı yapılmıştır.¹⁰¹ Maddeye göre, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur. Bu fiiller şunlardır:

- Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
- Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek.

Soykırım Sözleşmesi, devletlere sadece soykırımı suç sayma ve bu suçu işleyenleri cezalandırma yükümlülüğünü getirmektedir. Bu sebeple Sözleşme, hiçbir şekilde insani müdahaleye gerekçe oluşturamaz.

Ayrıca, Sözleşmenin 1.maddesine göre, sözleşmeye taraf devletler soykırım suçunu önlemek ve cezalandırmakla yükümlüdürler. Bu suçları yargılama yetkisi, suçun işlendiği devlete ya da madde 6'ya göre yargı yetkisi kabul edilmişse Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne aittir. Dolayısıyla, devletlerin ülkelerinde işlenen soykırım suçunu yargılamamaları halinde, diğer devletlerin kuvvet kullanarak bu duruma müdahale etme yetkileri yoktur. Bu devletler sadece, olayı BM'nin ilgili organlarına iletebilirler.¹⁰²

Uluslararası hukukta insani müdahale konusunda verilen üç önemli örnek olay vardır:

- Hindistan'ın 1971 yılında, Pakistan'ın, bağımsızlık isteyen Doğu

¹⁰⁰ Başeren, *a.g.e.*, s.179-180.

¹⁰¹ Sözleşme metni için Bkz. <http://www.ihm.8m.com/x1soysos.htm>

¹⁰² Başeren, *a.g.e.*, s.180.

Pakistan (Bangladeş)'da yaptığı ağır insan hakları ihlallerini önlemek için yaptığı müdahale.

- Vietnam'ın 1978 yılında, Kamboçya'da yaşayan halka Kızıl Kmerler tarafından yapılan soykırımı son vermek için Kamboçya'ya yaptığı müdahale.
- Tanzania'nın 1979 yılında Uganda'ya yaptığı müdahale.

Bu üç önemli örnek olayda da yapılan müdahale, insani müdahale olarak görülmüşse de, insani müdahalenin bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralı olduğu konusunda devletler arasında genel bir kanı olmadığı için, her üç devlet de, müdahalelerini insani müdahale olarak değil, meşru müdafaa olarak açıklamışlardır.¹⁰³

İnsani müdahalenin hukuki olduğunu savunan yazarların çoğu, Hindistan'ın Bangladeş'e müdahalesi örneğini ele aldıkları için, bu olay üzerinde durulacaktır.

a. Hindistan'ın Bangladeş'e Müdahalesi

Pakistan'da 1970 yılında, Doğu Pakistan'ın bağımsızlık kazanması için çalışan Avami Hareketi, mecliste çoğunluğu kazanmıştır. Bu fikre karşı olan merkezi otoriteler ise, meclisi toplamaktan kaçınmışlardır. Bunun üzerine, Doğu Pakistan'da protestolar olmuş ve burada merkezi hükümet tarafından sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu, Doğu Pakistan'ı daha çok kızdırmış ve bağımsızlık mücadelesini arttırmıştır. Çıkan iç isyan, merkezi hükümet tarafından kuvvet kullanılarak bastırılmaya çalışılmıştır. Bu zulümden kaçan milyonlarca Bengal, Hindistan'a kaçmaya çalışmıştır. Hindistan da bu olay üzerine, Doğu Pakistan'a müdahale etmiştir. Burada kurulan Bangladeş

¹⁰³ Antonopoulos, *a.g.e.*, s.461.

Devleti'ni tanımıştır. Sonra da Hindistan'a sığınan milyonlarca Bengal ülkesine geri dönmüştür.

Hindistan'ın Doğu Pakistan'a yaptığı bu müdahale, hem Güvenlik Konseyi hem de Genel Kurul'un önüne gelmiştir. Hindistan, Güvenlik Konseyi'nde bu müdahalesini ilk önce insani müdahale olarak izah etmiş, fakat sonradan, Pakistan'ın sınırdaki köylerini bombalamasından dolayı, onun saldırısına karşı meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri sürmüştür. Ayrıca, Pakistan'ın zulmünden kaçıp kendi ülkesine sığınan milyonlarca Bengal'in sosyal sistemine ve ekonomisine zarar verdiğini belirterek, bunu da Pakistan'ın bir saldırısı olarak kabul ettiğini söylemiştir.¹⁰⁴

Bunun dışında, Hindistan, Doğu Pakistan'daki vatandaşlarının içinde bulunduğu ortama da dikkat çekerek, buradaki vatandaşların uğradığı zulümden kurtulmaları için, buraya müdahalesinin gerekli olduğunu da savunmuştur.

SSCB ve diğer Doğu Bloku Ülkeleri, Hindistan'ın müdahalesinin gerekli olduğunu ve müdahalenin hukuka uygun olduğunu savunurken; Çin ve Arnavutluk, Hindistan'ı saldırgan olarak tanımlamışlardır.

Sonuç olarak, Hindistan'ın Doğu Pakistan'a yaptığı müdahalenin meşru müdafaa olmadığına karar verilmiş ve Hindistan, hem Güvenlik Konseyi hem de Genel Kurul'da yumuşak bir üslupla da olsa kınanmıştır.¹⁰⁵

Bu olayda, insani müdahale adı altında kuvvet kullanmanın, müdahale eden devlet tarafından bile hukuki olmadığına inanıldığı görülmüştür. Çünkü Hindistan, müdahalesini savunurken, müdahalesinin ilk önce insani müdahale

¹⁰⁴ Başeren, *a.g.e.*, s.182.

¹⁰⁵ Aral, *a.g.e.*, s.83.

olduğunu söylemiş, sonra ise bunu geri alıp, meşru müdafaa olarak açıklamaya çalışmıştır.

D. MÜDAHALE

Uluslararası hukukta, devletler arasında egemen eşitlik ilkesi¹⁰⁶ geçerli olduğu için, hiçbir devlet, diğer bir devletin iç ya da dış işlerine müdahalede bulunamaz. Bu sebeple, devletler hukuku alanında müdahale kavramını değil, müdahale etmeme kavramını açıklamak gerekir.

Devletler hukuku anlamında müdahale (intervention), bir devletin diğer bir devletin işlerine veya hareketlerine, var olan şartlarını devam ettirmek veya değiştirmek amacıyla, kuvvet kullanarak baskı yapıcı şekilde karışmasıdır.¹⁰⁷ Kısaca müdahale, devletlerin birbirlerinin ulusal yetkisine giren işlerine karışmasıdır. Fakat, her karışma müdahale değildir. Müdahale olması için, zorlama unsuru taşınması gerekir.¹⁰⁸

Genel Kurul tarafından alınan, 24 Ekim 1970 tarih ve 2625 sayılı Devletler Arasındaki Dostane İlişkiler Bildirisi'nde¹⁰⁹, müdahale ile ilgili şu düzenlemelere yer verilmiştir:

“Hiçbir devlet veya devletler grubunun, her ne sebeple olursa olsun, doğrudan veya dolaylı olarak, herhangi bir devletin iç veya dış işlerine müdahale hakkı yoktur. Bundan dolayı, silahlı müdahale ve diğer bütün

¹⁰⁶ Bu ilke hakkında geniş bilgi için Bkz. **J.M. Castro Rial**, “States, Sovereign Equality”, *Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam, 1987, Bd.10, s.477 vd.

¹⁰⁷ **Meray**, ‘Devletler Hukukuna Giriş’, s.395.

¹⁰⁸ **Başeren**, a.g.e., s.95.

¹⁰⁹ A/RES/2625 (XXV)

müdahale çeşitleri veya devletin kişiliği, siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına karşı tehdit girişimleri, uluslararası hukuku ihlal eder.

Hiçbir devlet, diğer bir devletin egemenlik hakkının kullanılmasının kendisine bağlanması ve ondan herhangi bir çıkar sağlamayı güvence altına almak amacıyla, onu zorlayacak ekonomik, siyasi veya başka herhangi bir türde önlem alamaz veya alınmasını teşvik edemez. Keza hiçbir devlet, diğer bir devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye veya iç savaşa müdahaleye yönelik olarak terörist veya silahlı grupları örgütleyemez, teşvik edemez, finanse edemez, tahrik edemez ve onlara yardım edemez.”

Devletlerin ulusal yetkisine giren işlerin neler olduğu konusunda, herhangi bir açıklık mevcut değildir. Çünkü, bu konular zaman içinde değişir. Örneğin insan hakları konusu, önceki yıllarda devletlerin ulusal yetkisine girerken, şimdilerde ulusal sınırlardan çıkıp uluslararası bir konu haline gelmiştir.¹¹⁰

Bu nedendir ki güçlü devletler, çeşitli bahaneler ileri sürerek zayıf devletlere müdahalede bulunmaktadır. Bu durum da, devletlerin büyük bir çoğunluğunda derin endişeler uyandırmaktadır. Hatta, müdahalede bulunma konusunda ciddi bir rekor sahibi olan ABD gibi devletler bile, Orta Doğu'daki bazı devletlerin “terörizm sponsoru” olduğu konusunda şikayette bulunabilmektedir.¹¹¹

Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua Davası'nda müdahale etmeme konusunu da incelemiştir. Divan, “müdahale etmeme prensibi, egemen devletlerin kendi işlerini dış müdahale olmaksızın yürütme hakkını içerir.” şeklinde müdahale kavramını açıklamıştır.¹¹² Müdahale etmeme kavramının

¹¹⁰ Başeren, a.g.e., s.96.

¹¹¹ Vaughan Lowe, *International Law*, Oxford University Press, 2007, s.108.

¹¹² Nikaragua Davası, Parag.202.

içeriği ile de ilgili şunları ifade etmiştir:¹¹³ “Divan konuyla ilgili olarak, genellikle kabul edilen formülasyonların ışığında, ilkenin tüm devletlerin ya da devlet gruplarının, diğer devletlerin iç veya dış işlerine doğrudan veya dolaylı olarak müdahalesini men ettiğini kabul etmektedir. Yasaklanan müdahaleler, bir devletin, egemenlik ilkesi uyarınca serbestçe karar verebileceği konulara yönelik olanlardır. Bunlardan birisi de, politik, ekonomik ya da kültürel bir sistemin seçimi ve dış politikanın oluşturulmasıdır. Serbest olması gereken bu tercihlere yönelik zorlama yöntemleri kullanan müdahaleler hukuka aykırıdır.”

Silahlı uyuşmazlıklar anlamındaki müdahale terimi ise, bir devletin iç savaş yaşayan diğer bir devlete, o devletin hükümetini veya hükümet muhaliflerini destekleyerek karışmasıdır.¹¹⁴ Bu tür müdahaleler, kuvvet kullanma yasağının ihlali niteliğindedir. Böyle müdahalelere maruz kalan devlet, müdahalenin niteliğine uygun tedbirler alma hakkına sahiptir. Örneğin müdahale, silahlı saldırı boyutundaysa devlet meşru müdafaa hakkını kullanabilir.

¹¹³ Nikaragua Davası, Parag.205.

¹¹⁴ **Topal**, *a.g.e.*, s.101.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUVVET KULLANMA YASAĞININ İSTİSNALARI

Uluslararası hukukta, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kabul edilmesiyle birlikte devletler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye sokmayacak şekilde barışçı yollarla çözmekle yükümlü hale gelmişlerdir. Devletlerin birbirleriyle olan uluslararası ilişkilerinde, kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaları yasaklanmıştır. Devletlere kuvvet kullanma yasağı getiren BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası şöyle demektedir:

“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletler'in amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir suretle tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”

Maddeye göre, kuvvet kullanmak veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak yasaktır. Fakat bu yasağın, sınırlı sayıda da olsa istisnaları bulunmaktadır. Kuvvet kullanmanın haklı olarak kabul edildiği bu istisnaların ortak özellikleri, savunma amacına dayanıyor olmalarıdır.¹¹⁵

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası ile getirilen kuvvet kullanma yasağının 4 istisnası bulunmaktadır. Bunlar:

- Meşru müdafaa
- Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma
- BM Güvenlik Konseyi'nin faaliyete geçmesine kadar geçecek olan

¹¹⁵ **Yücel Acer**, “Uluslararası Hukukta Saldırı Suçunun Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 1, No:3, 2005, s.16.

sürede beş daimi üyenin kuvvet kullanması

- II.Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması

Bu istisnalardan son ikisi, uluslararası hukuk tarihinde hiç kullanılmamıştır ve bundan sonra da kullanılma ihtimali bulunmamaktadır. Bu sebeple, kuvvet kullanma yasağının geçerli ve uygulanabilir iki istisnası olan meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma durumları üzerinde durulacaktır.

I. MEŞRU MÜDAFAA

Kuvvet kullanma yasağının Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda düzenlenmiş istisnası olan meşru müdafaa, silahlı saldırıya uğrayan devletin kuvvet kullanmasına olanak sağlayan istisnai bir haktır. Meşru müdafaa, uluslararası hukukta devletlere yüklenen bir görev değil, devletlere tanınan bir haktır.¹¹⁶ Savaşın yasaklanmadığı ve kuvvet kullanmanın sınırlanmadığı dönemde, meşru müdafaa hakkı bu kadar önem taşımamaktaydı. Ne zaman ki, 1928 Briand-Kellog Paktı ile savaş ve kuvvet kullanma yasaklandı ve 1945 BM Antlaşması ile de bu yasak kuvvetlendirildi, o zaman meşru müdafaa bu kadar önemli bir hak haline geldi. Böyle olması da çok normaldi. Çünkü, devletlerin tek taraflı olarak kuvvet kullanmalarına getirilen meşru tek istisna budur.¹¹⁷

Meşru müdafaa, başlamış veya başlamak üzere olan, başka şekilde kurtulma imkanı bulunmayan haksız bir saldırının, mağdur olan

¹¹⁶ **Dinstein**, *a.g.e.*, s.178.

¹¹⁷ **Keskin**, *a.g.e.*, s.44.

devlet tarafından alınan gerekli önlemlerle ortadan kaldırılması olarak tanımlanabilir.¹¹⁸

Meşru müdafaa hakkını düzenleyen Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesi şöyledir:

“İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Meclisi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabî olan münferit veya müşterek müdafaa hakkına halel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak Üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Meclisine bildirilir ve Meclisin işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez.”

Maddede meşru müdafaa hakkından doğal hak olarak bahsedilmiştir. Meşru müdafaa hakkından doğal hak olarak bahsedilmesi, akıllara acaba meşru müdafaa hakkı doğal haklara örnek olarak mı verilmiştir, yoksa doğal hak olarak sadece meşru müdafaa hakkı mı vardır sorusunu getirmektedir. Bu soruya şu şekilde cevap vermek mümkündür. Hukukta iki türlü listeleme yöntemi vardır: Örnek olarak listeleme ve sınırlandırıcı listeleme. Meşru müdafaa hakkının, BM Antlaşması'nda örnek olarak listeleme yöntemine göre verildiği kabul edilirse, meşru müdafaa dışında varlığını koruma (self prezervasyon), zorunluluk hali gibi kuvvet kullanma biçimlerinin de BM Antlaşması'na ithal edildiği sonucu ortaya çıkar. Bu da, meşru müdafaa hakkının çok genişlemesine neden olur. Böylece de kuvvet kullanma yasağının bir anlamı kalmaz ve madde 51'in amacına aykırı bir durum ortaya çıkar. O yüzden, sınırlandırıcı listeleme yönteminin kullanıldığını ve sadece meşru müdafaa hakkının doğal bir hak olduğunu kabul etmek, 51.maddenin ve kuvvet kullanma yasağının anlamına daha uygun düşer.

¹¹⁸ **Cemil Bilsel**, *Devletler Hukuku*, Birinci Kitap (Devletler), İstanbul Üniversitesi Yayınları No:150, Hukuk Fakültesi No:32, İstanbul, 1941, s.304.

Meşru müdafaa hakkı, silahlı bir saldırının gerçekleşmesi durumunda, Güvenlik Konseyi'nin duruma müdahale etmesine kadar geçecek olan sürede kullanılabilir olan istisnai bir haktır. GK'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için kararlar almasıyla birlikte meşru müdafaa hakkı da sona erer. Bu özelliği ile meşru müdafaa hakkı, BM'i etkisiz kılan bir hak değil, silahlı saldırının gerçekleşmesi karşısında, BM'in duruma hemen müdahale edememesi nedeniyle doğacak olan boşluğu gidermek için, devletlere tanınan ara bir düzenleme niteliğindedir.¹¹⁹

Uluslararası hukukta devletlere bir görev olarak değil, bir hak olarak tanınan meşru müdafaa¹²⁰, hukuka aykırı her türlü harekete karşı kullanılabilir bir hak olarak görülmemelidir. Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, saldırı fiilinin gerçekleşmiş olması gerekir. Ancak, haksız bir saldırı gerçekleşmesi durumunda meşru müdafaa hakkı kullanılabilir. Ayrıca uluslararası hukukun devletlere tanıdığı yetkilerin kullanılması da, meşru müdafaa olarak görülmemelidir. Örneğin devletler, ülkesinde suç işleyen yabancıları yargılayabilir ya da karasularında kendisine tanınan yetkiyi kullanarak suç işleyen gemileri takip edebilir. Fakat bunlar, meşru müdafaa değildir. Meşru müdafaa olması için, haksız saldırıyı işleyen devletin fiiline karşılık verme ve bu yaptığı bu karşılık fiilini meşru gösterme amacı olmalıdır.¹²¹

BM Antlaşması'nın 51.maddesine göre meşru müdafaa hakkı, m.2/4'te yer alan kuvvet kullanma yasağına uymakla yükümlü olan BM üyesi devletlere tanınmıştır. Uluslararası örf ve adet hukukuna göre ise, meşru

¹¹⁹ **Ece Göztepe**, “Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da “Haklı Savaş”ın Haksızlığı Üzerine”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:53, Sayı:1, 1998, s.84.

¹²⁰ **Avra Constantinou**, LL.B., (Sheff.), LL.M., (Nott.), LL.M., (Lond.), PH.D., (Nott.), *The Right of Self-Defence Under Customary International Law and Article 51 of The United Nations Charter*, ANT.N.Sakkoulas/Bruylant/Athènes/Bruxelles 2000, s.53.

¹²¹ **Bilsel**, a.g.e., s.309.

müdafaa hakkı bütün devletlere tanınmıştır. Günümüzde uluslararası örf ve adet hukuku uygulaması, BM üyesi olsun ya da olmasın bütün devletlere kuvvet kullanmayı yasakladığı için, aynı düşünceyle bu devletlere meşru müdafaa hakkını da tanımıştır.¹²²

51.madde ile tanınan meşru müdafaa hakkını, devletler bireysel olarak kullanabileceği gibi, diğer devletlerin yardım etmesi üzerine kolektif olarak da kullanabilir. Bu sebeple meşru müdafaa hakkı incelenirken, önce bireysel meşru müdafaa hakkı, ardından da kolektif meşru müdafaa hakkının incelenmesi daha doğru olacaktır.

A. BİREYSEL MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51.maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkını, devletlerin bireysel olarak kullanabilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır:

1. Silahlı Saldırı

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gerekli olan ön şart, silahlı saldırının gerçekleşmiş olmasıdır. Silahlı saldırının gerçekleşmemesi, devletlere meşru müdafaa hakkını vermez. Fakat, meşru müdafaa hakkının kullanılması için gerekli olan silahlı saldırı kavramının tanımı, ne Antlaşmanın 51.maddesinde ne de diğer maddelerinde yapılmıştır. BM Antlaşması'nın Fransızca metninde “armed attack” yerine “agression armée” kavramının kullanılmış olması, 2.maddenin 4.fikrasında kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi, 39.maddesinde “barışın tehdidi, bozulması ve saldırı fiili”

¹²² Dinstein, *a.g.e.*, s.182.

ifadelerine yer verilmesi ve bu kavramların tanımlarının yapılmaması, doktrin ve uygulamada, silahlı saldırı ile saldırı kavramlarının anlamı konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹²³ Aslında, bu iki kavram aynı anlamı taşımamaktadır. Her silahlı saldırı bir saldırı olarak kabul edilirken, her saldırının bir silahlı saldırı olduğu kabul edilmemektedir. Saldırı kavramı, kuvvet kullanma yanında, kuvvet kullanma tehdidini de içerdiğinden daha geniş kapsamlıdır.¹²⁴ Silahlı saldırı kavramı ise, saldırı kavramından daha dar kapsamlıdır. Silahlı saldırı, saldırının bir türüdür.¹²⁵ Silahlı saldırının meydana getirdiği sonuçlar kabul edilemeyecek boyutlarda olduğu için, silahlı saldırı devletlere meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanma yetkisi verir.¹²⁶

Silahlı saldırı kavramının anlamı konusundaki belirsizlik, 1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararı ile giderilmeye çalışılmış, fakat başarılı olunamamıştır. Çünkü bu kararda tanımlanan saldırı, Güvenlik Konseyi'ne barışın bozulması, tehdit edilmesi ya da saldırı fiilinin gerçekleştiğinin tespit edilmesi yetkisinin verildiği 39.madde anlamındaki saldırıdır. Ayrıca bu karar, bağlayıcı olmayan bir bildiri niteliğindedir ve bunun yanında, kararda tanımlanan, silahlı saldırı değil, yukarıda da belirtildiği gibi saldırgan fiildir.¹²⁷ Yine de bu kararın, silahlı saldırı kavramının anlamının ortaya çıkmasında, kısmen de olsa belirleyici olduğu söylenebilir.

1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararı'nın 1.maddesinde, saldırının tanımı yapılmıştır. Buna göre saldırı, *“bir devlet tarafından diğer bir devletin egemenlik, ülke bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına karşı Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmaz tarzda kuvvet kullanılmasıdır.”* Kararın 2.maddesinde, bu özellikleri taşıyan bir kuvvet kullanma fiilinin saldırı

¹²³ Taşdemir, a.g.e., s.141.

¹²⁴ Dinstein, a.g.e., s.183.

¹²⁵ Dinstein, a.g.e., s.183.

¹²⁶ Taşdemir, a.g.e., s.141.

¹²⁷ Aral, a.g.e., s.18.

sayılması için iki ek şart getirilmiştir. Bu şartlardan ilki, Güvenlik Konseyi'nin değerlendirmesi saklı kalmak koşuluyla, saldırı sayılacak eylem, o eylemi yapan devletin ilk hareketi olacaktır. İkinci şart ise, takdiri Güvenlik Konseyi'ne ait olmak üzere, eylemin saldırı sayılabilmesi için yeterli yoğunlukta olması gerekir.¹²⁸ Kararın 3.maddesinde de, ilk iki maddedeki şartları taşımak kaydıyla, saldırı olarak kabul edilecek fiiller örnek olarak sayılmıştır. Bu fiiller şunlardır:

- (a) Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devlet ülkesini işgali veya saldırması veya bu saldırı sonucunda geçici nitelikte bile olsa askeri işgal veya bir devletin ülkesinin tamamını veya bir kısmını kuvvet kullanarak ilhak etmesi.
- (b) Bir devletin başka bir devlet ülkesine karşı silahlı kuvvet kullanması veya bombardımana tabi tutması.
- (c) Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin liman veya kıyılarını abluka altına alması.
- (d) Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya hava ve deniz filolarına saldırması.
- (e) Bir devletin aralarındaki anlaşmaya göre kabul eden devlet ülkesinde bulundurduğu silahlı kuvvetlerini anlaşma şartlarına aykırı olarak kullanması veya anlaşma sona ermesine rağmen silahlı kuvvetlerini o devlet ülkesinden çekmemesi.
- (f) Bir devletin diğer bir devlet ülkesine silahlı eylem yapması için silahlı gruplar, çeteler veya paralı askerler göndermesi.
- (g) Bir devletin kendi ülkesini, üçüncü bir devlete karşı silahlı saldırı yapması için başka bir devlete kullandırması.

Kararın 3.maddesinde örnek olarak sayılan fiillerden ilk beşi doğrudan kuvvet kullanmaya, son ikisi ise dolaylı kuvvet kullanmaya örnektir. UAD da Nikaragua Davası'nda, dolaylı kuvvet kullanma yollarının da silahlı saldırı olarak değerlendirileceğini, fakat bunun için dolaylı kuvvet kullanma

¹²⁸ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri IV.Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s.118.

yollarının ölçü ve etkileri açısından silahlı saldırı niteliğinde olması gerektiğini bildirmiştir.¹²⁹

Divan Nikaragua Davası'nda silahlı saldırı ile ilgili, “silahlı bir saldırının sadece düzenli silahlı kuvvetlerin sınır ötesi hareketini değil, ayrıca 'bir devletin aleyhine düzenli güçlerin ika edebileceği ağırlıkta silahlı hareket ika eden silahlı grupların, düzensiz kuvvetlerin, ücretli askerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini veya bu olaylara önemli ölçüde müdahil olmasını' içerdiğinin genellikle kabul edildiğini” söylemiştir.¹³⁰

Divan'ın bu görüşü doğrultusunda, PKK tarafından Türkiye'nin ülke bütünlüğünü bozmak için gerçekleştirilen terörist faaliyetler, silahlı saldırı olarak kabul edilmelidir. Türkiye de uğradığı bu terörist saldırılara karşı kendini korumak ve saldırıları durdurmak için, gerek sıcak takip hakkını kullanmak gerekse sınır ötesi operasyonlar düzenlemektedir.¹³¹

Körfez Savaşı sonrasında Güvenlik Konseyi'nin 5 Nisan 1991 tarihli 688 sayılı kararı ile, Irak'ın kuzeyinde güvenli bölge oluşturulması ve buradaki denetimin yeterli olmaması sonucu doğan boşluktan yararlanan PKK'nın, Türkiye'ye silahlı saldırılarda bulunması ve çok büyük maddi ve manevi zararlara sebep olması sonucu, Türkiye bu bölgeye operasyonlar düzenlemek zorunda kalmıştır. Türkiye, düzenlediği bu operasyonlarda haklıdır. Çünkü, toprak bütünlüğüne yönelik saldırılar gerçekleştirilmekte ve bu saldırıları önleyebilmek için başvuracağı başka bir yol bulunmamaktadır. Türkiye tarafından gerçekleştirilen sınır ötesi operasyonlar, uluslararası hukuka ve BM amaçlarına uygundur. Türkiye, operasyon kapsamında gerçekleştirdiği

¹²⁹ **Keskin**, a.g.e., s.49.

¹³⁰ Nikaragua Davası, Parag.195.

¹³¹ **Kamuran Reçber**, “Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyinde Sınır Ötesi Operasyon ve Sıcak Takip Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, No:9, 2007, s.19.

faaliyetlerinde gerekli şartlara uymakta ve operasyonlar tamamlandıktan sonra silahlı kuvvetlerini ülke sınırlarına geri çekmektedir.¹³²

Ayrıca Divan, silahlı saldırı ile ilgili şöyle bir tespit daha yapmıştır:¹³³ “Divan, silahlı saldırı kavramının bir devletin bir başka devletin ülkesine silahlı güçler göndermesini kapsadığını, mevcut güçlere silah ve başka türlü destek sağlamanın silahlı saldırıya eşdeğer görülemeyeceğini belirtmiştir.” Divan kararının devamında, “bu tür faaliyetler, kuvvet kullanma prensibini ihlal edebilir ve bir devletin iç işlerine müdahale teşkil edebilir.” diyerek bu tür fiillerin hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir.

Meşru müdafaa hakkının varlığı için aranan silahlı saldırı fiilinin, gerçekleştirilmiş bir silahlı saldırı mı olması gerektiği, yoksa gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan silahlı saldırının da, meşru müdafaa hakkının varlığı için yeterli mi olabileceği konusu doktrinde çok tartışılmıştır. BM Antlaşması'nın meşru müdafaayı düzenleyen ilgili 51.maddesine göre, silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekir. Gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan silahlı saldırı, meşru müdafaa hakkının doğması için yeterli sayılmamaktadır. Uluslararası örf ve adet hukukuna göre ise, gerçekleşmemiş fakat gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan silahlı saldırı, devletlere meşru müdafaa hakkı verir. Uluslararası hukukta, meşru müdafaa hakkı için önemli sayılan Caroline olayında, çok yakın saldırı tehdidinin, meşru müdafaa hakkı doğurduğu kabul edilmiştir. Nikaragua Davası'nda ise UAD, devletlerin ancak gerçekleşmiş bir silahlı saldırı durumunda meşru müdafaa haklarını kullanabileceklerini ve çok yakında gerçekleşecek silahlı saldırı tehdidine karşı, meşru müdafaa hakkının kullanılmasının hukuka uygun olup olmayacağı sorusunun ortaya atılmadığı için, bu konuda hiçbir görüş belirtmeyeceğini söylemiştir.¹³⁴

¹³² K. Reçber, *a.g.m.*, s.26.

¹³³ Nikaragua Davası, Parag.247.

¹³⁴ Nikaragua Davası, Parag.194.

Bu konuda son noktayı ise BM Antlaşması koymuştur. Çünkü, Antlaşmanın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51.maddesinde açıkça silahlı saldırıdan bahsedilmiştir. Bu sebeple, silahlı saldırının tehdidinin, meşru müdafaa hakkı vermeyeceği açıkça anlaşılmaktadır. Zaten, gerçekleşmesi muhtemel olan silahlı saldırının, meşru müdafaa hakkının doğması için yeterli sayılması, devletler tarafından kötüye kullanılabilir. Henüz silahlı bir saldırıya uğramayan devlet, silahlı saldırıya uğrayacağını iddia edip, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanma yoluna gider ki, bu da uluslararası toplumda önu alınamaz bir felakete yol açar.

Silahlı bir saldırının hedefi, bir devletin ülkesi, ülkesinde yaşayan insan topluluğu ve buradaki taşınır ve taşınmaz malları olabilir. Bazen ise hedef, devletin silahlı kuvvetleri olabilir.¹³⁵ Bir devlet tarafından, diğer bir devlete yapılan fiilin saldırı olabilmesi için, belli yoğunlukta olması gerekir. Küçük silahlı çatışmalar, sınır ihlalleri silahlı saldırı olarak kabul edilmemektedir.¹³⁶ Askeri güç içeren daha büyük çaptaki eylemler, silahlı saldırı olarak kabul edilir.

Son olarak, uluslararası hukukta silahlı saldırının, meşru müdafaa hakkını doğurması için saikin de önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Bir devletin düzenli kuvvetleri tarafından işlenen filleri, silahlı saldırı boyutuna ulaşmış olsa bile, saldırı saikiyle işlenmemişse, meşru müdafaa hakkının doğmadığını kabul etmek gerekir. Örneğin, bir devletin füzelerinin devletin istemi veya kontrolü dışında, başka bir devleti vurması durumunda meşru müdafaa hakkı doğmaz.¹³⁷ Fakat tabii ki, o devletin uluslararası hukuktaki sorumluluğu söz konusu olacaktır.

¹³⁵ **Aral**, *a.g.e.*, s.23.

¹³⁶ **Doğan**, *a.g.e.*, s.157.

¹³⁷ **Kaya**, *a.g.e.*, s.176.

2. Güvenlik Konseyi'ne Bildirme Yükümlülüğü

Meşru müdafaa hakkını kullanan devletler, bu kapsamda aldıkları önlemleri, derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlüdürler. Bunun amacı, Güvenlik Konseyi'nin alacağı kollektif tedbirleri olabildiğince çabuk almasını sağlamaktır.¹³⁸ Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi, başvuru meşru müdafaa hakkının hukukiliğini ortadan kaldırmaz. UAD Nikaragua Davası'nda, ABD'nin meşru müdafaa hakkına dayanarak aldığı tedbirleri, GK'ne bir rapor halinde sunmadığını ve ABD'nin bu yükümlülüğü yerine getirmemesinin, kendilerine (yani Divan'a) ABD'nin kollektif meşru müdafaa gerekçesiyle bağdaşmadığını düşündüğünü beyan etmiştir.¹³⁹

Güvenlik Konseyi'ne bilgi verme yükümlülüğü, meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia eden tarafa aittir. Eğer iki taraf da meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia ediyorsa, o zaman her iki taraf da Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermekle yükümlüdür.¹⁴⁰

Güvenlik Konseyi kendisine yapılan bu bildirimden sonra, meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığına ve doğduysa uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için hangi önlemlere başvuracağına karar verir. Güvenlik Konseyi, şu kararları alabilir:¹⁴¹

- Meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia eden devletin haklılığına hükmedebilir.
- Taraflara ateşkes çağrısında bulunabilir.
- Tarafların askeri kuvvetlerinin savaş öncesindeki sınırlara çekilmesini talep edebilir.

¹³⁸ Başeren, *a.g.e.*, s.139.

¹³⁹ Nikaragua Davası, Parag.235.

¹⁴⁰ Keskin, *a.g.e.*, s.49.

¹⁴¹ Dinstein, *a.g.e.*, s.207.

- Meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia eden devletin fiillerine, müşterek güvenlik tedbirlerine başvurulacağı için son verilmesini talep edebilir.
- Meşru müdafaa hakkını kullanıldığını iddia eden devletin saldırgan olduğuna hükmedebilir.

Güvenlik Konseyi, meşru müdafaa hakkının doğmadığına karar verirse, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanan ve tedbirler alan devlet, bunu derhal sonlandırmakla yükümlüdür. Meşru müdafaa hakkının doğduğuna karar verirse, devlet yine aldığı tedbirleri sonlandırmakla yükümlüdür, fakat GK bu tedbirlerin yerine kendisi ne gibi tedbirler alacağına karar verecektir. Yani her iki durumda da meşru müdafaa hakkı sona ermiş olur. Bu da göstermektedir ki, meşru müdafaa hakkı, devletlerin GK'ne başvurana kadar ve GK'nin harekete geçmesiyle birlikte sona erdirmek zorunda oldukları geçici bir yoldur.¹⁴²

Güvenlik Konseyi, olayın durumuna göre m.40'daki geçici tedbirlere başvurabileceği gibi, m.41 ve 42'de düzenlenen zorlayıcı tedbirlere de başvurabilir. GK hangi tedbirlerin uygulanmasına karar verirse versin, alınan karar, ortaya çıkan meşru müdafaa hakkının sonuçları kadar etkili olmalıdır. Eğer aldığı tedbirler, mağdur devletin uğradığı saldırıyı ortadan kaldıracak ve zararları hafifletecek nitelikte değilse, o devletin meşru müdafaa hakkının devam ettiği kabul edilmelidir. Çünkü, saldırıya maruz kalan devletin, saldırı karşısında çaresiz olarak beklemesi ihtimal olarak görülmemektedir.¹⁴³ Azerbaycan, 1994 yılında Ermenistan tarafından uğradığı silahlı saldırı sonucunda, topraklarının beşte birini kaybetmiştir. GK'nin bu olay üzerine aldığı tedbirler, etkili sonuçlar doğuramamıştır. Bu sebeple de, Azerbaycan'ın

¹⁴² Keskin, a.g.e., s.50.

¹⁴³ Kaya, a.g.e., s.173.

meşru müdafaa hakkının devam ettiği kabul edilmektedir.¹⁴⁴ Ne var ki, bu anlayış aradan yıllar geçtiği için, “zamansal yakınlık” ilkesine aykırıdır.

Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararların etkili olması durumunda, saldırıya uğrayan devletin bu kararlara uyması gerekmektedir. Aksi halde, kollektif güvenlik önlemlerine katlanmak zorunda kalabilir.¹⁴⁵

Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması VII.bölüm çerçevesinde bir karar alması durumunda, bütün devletler bu karara uymak zorunda kalırlar.¹⁴⁶ Çünkü, m.24'e göre uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevi GK'ne aittir ve GK'nin bu yetkisi çerçevesinde aldığı kararlara, üye devletler m.25 gereğince uymak zorundadırlar.¹⁴⁷

Meşru müdafaa hakkının ortadan kalkması için, GK'nin aldığı kararda, silahlı saldırının olmadığını ve buna bağlı olarak meşru müdafaa hakkının doğmadığını açıkça belirtmesi gerekir. GK'nin silahlı saldırının olduğunu söylemesi, fakat devletin meşru müdafaa hakkının olduğunu teyit etmemesi durumunda, o devletin meşru müdafaa hakkı ortadan kalkmış olmaz.¹⁴⁸

Güvenlik Konseyi'nin hukuki değil, siyasi bir organ olması sebebiyle, çoğu zaman bu gibi durumlarda, GK'de karar alınamadığı görülmektedir. Bir devleti saldırgan olarak belirlemek, çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu sebeple de GK, genellikle tarafları uzlaştırma yoluna gitmektedir. Bu durumda, meşru müdafaa hakkının sona erip ermeyeceği konusu tartışmalı olmakla birlikte, genel görüş meşru müdafaa hakkının sona ermeyeceği yönündedir.

¹⁴⁴ **Aral**, *a.g.e.*, s.37.

¹⁴⁵ **Dinstein**, *a.g.e.*, s.207.

¹⁴⁶ **Franck**, *a.g.e.*, s.27.

¹⁴⁷ **Topal**, *a.g.e.*, s.161.

¹⁴⁸ **Aral**, *a.g.e.*, s.37-38.

Devletlerin meşru müdafaa hakkı kapsamında aldığı tedbirleri GK'ne bildirmesi üzerine, GK'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli tedbirleri almasından başka Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın VII.bölümü çerçevesinde, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini düşündüğü durumlarda, gerekli tedbirleri alma hakkına da sahiptir. Bu yüzden, devletler bildirme yükümlülüğünü yerine getirmeseler bile, bu durum o konunun GK'de tartışılmasına engel teşkil etmemektedir.¹⁴⁹

Silahlı saldırı ve Güvenlik Konseyi'ne bildirme yükümlülüğü, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın getirmiş olduğu şartlardır. Bu şartların yanında, bir de uluslararası örf ve adet hukukunun aradığı şartlar vardır. Büyük ölçüde Caroline Olayı¹⁵⁰ ile şekillenen bu şartlar, gereklilik, orantılılık ve zamansal yakınlık şartlarıdır.

3. Gereklilik

Uluslararası örf ve adet hukukuna göre, işlenen fiilin meşru müdafaa olması için gereklilik ilkesini taşıması gerekir. Gereklilik ilkesi, silahlı saldırı ile karşı karşıya kalan devletin, kuvvet kullanmaktan başka çaresinin kalmaması demektir.¹⁵¹ Saldırıya uğrayan devletin, uğradığı saldırıyı kuvvet kullanmaktan başka yollarla defetme imkanı varsa, o zaman bu fiili, meşru müdafaa olarak hukuka uygun olarak kabul edilemez.

¹⁴⁹ **Aral**, *a.g.e.*, s.40.

¹⁵⁰ Caroline Olayı için Bkz. **Arend** ve **Beck**, *a.g.e.*, s.18.

¹⁵¹ **Topal**, *a.g.e.*, s.150.

4. Orantılılık

Meşru müdafaa hakkının varlığı için aranan bir diğer şart da, orantılılık ilkesidir. Orantılılık, uğranılan saldırıyı durdurabilecek ve saldırının etkilerini ortadan kaldıracabilecek ölçüde kuvvet kullanılmasıdır.¹⁵²

Karşılıklı olarak iki tarafın birbirine verdiği zararın ya da kullandığı kuvvetin ölçüsü olarak orantılılık, bir silahlı saldırı karşısında başvuru olan meşru müdafaa hakkının, yasal olup olmadığına karar verilmesinde kullanılan bir kıstas değildir.¹⁵³ Sadece, karşılıklı iki fiil arasında, bulunması gerekli askeri güç bakımından orandır. Meşru müdafaaaya sebebiyet veren silahlı saldırı ile buna karşılık olarak işlenen fiil arasında, askeri güç bakımından bir oran bulunmalıdır. Meşru müdafaa olarak işlenen fiil, uğranılan silahlı saldırıyı defedecek kadar kuvvet içermelidir. Bu anlamda, silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, saldırıda bulunan devletin toprağını ele geçirmek için kuvvet kullanamaz. Fakat o devletin saldırısına karşılık, geçici olarak topraklarını işgal edebilir, ancak sonuç elde edilmez bu işgali sona erdirmek zorundadır.¹⁵⁴

Uluslararası örf ve adet hukukunda, meşru müdafaa hakkının varlığı için kabul edilen orantılılık şartı, Caroline olayı ile ortaya çıkmıştır. Bu olay, 1837 yılında Kanada'da, İngilizler'e karşı verilen bağımsızlık mücadelesi sırasında yaşanmıştır. Kanadalılar, İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelelerini Navy Adası'ndan sürdürmüşlerdir. Kanadalılar'a gerekli olan silahlar, Amerikan bayraklı Caroline isimli gemiden sağlanmıştır. Kanadalılar, buldukları bu adadan, geçen İngiliz gemilerine saldırmaya başlamışlardır. Bir gece İngilizler, Niagara Nehri'nin Amerika tarafındaki limanda demirliyken, Caroline adlı bu gemiye saldırmışlar ve gemiyi yakarak Niagara

¹⁵² **Hüseyin Pazarıcı**, *Uluslararası Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 6.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s.516.

¹⁵³ **Dinstein**, *a.g.e.*, s.232.

¹⁵⁴ **Başeren**, *a.g.e.*, s.138.

Şelalesi'nden aşağıya atmışlardır. Olayda bazı askerler ölmüş, bazıları ise yaralanmıştır.

Bu olay, İngiltere ile ABD arasında bir uyuşmazlığa ve diplomatik savaşa neden olmuştur. İngiltere yaptığı bu eylemi, meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. ABD ise İngiltere'nin bu iddiasını reddederek, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, tehlikenin o anda ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiçbir koruma yoluna başvurmaya imkan vermeyecek şekilde olması gerektiğini ileri sürmüştür. İngiltere de bu şartların, meşru müdafaa hakkının varlığı için gerekli şartlar olduğunu kabul etmiştir. Böylece, uluslararası örf ve adet hukukunda, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gerekli olan orantılılık şartının varlığı kabul edilmiştir.

Uluslararası örf ve adet hukukunda, meşru müdafaa hakkının kullanılması için gerekli olan ölçülülük şartının kabul edilmesine neden olan Caroline Olayı, meydana gelebilecek yeni saldırıları engelleyememiş olsa da, meşru müdafaa ile savaş arasında yasal anlamda bir farkın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁵⁵

5. Zamansal Yakınlık

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, uğranılan silahlı saldırı ile ona karşılık olarak işlenen fiil arasında, zamansal açıdan bir yakınlığın olması gerekir. Zaman bağlantısının kopması, karşılık olarak işlenen fiili meşru müdafaa olmaktan çıkarıp, zararla karşılık haline getirir.¹⁵⁶

¹⁵⁵ **Byers**, *a.g.e.*, s.74.

¹⁵⁶ **Topal**, *a.g.e.*, s.158.

Meşru müdafaa fiili, silahlı saldırıya karşılık olarak hemen işlenmelidir. Fakat bazen devletler, silahlı saldırıya uğradıkları zaman hemen karşılık veremeyebilirler. Bu durumda, silahlı saldırıya uğrayan devlet, derhal karşılık vereceğini gösterir ve sonra da çok fazla zaman geçmeden karşılığını verirse, silahlı saldırı ile meşru müdafaa fiili arasındaki zamansal bağın varlığının devam ettiği kabul edilir.¹⁵⁷

İngiltere'nin Falkland Adaları'nı işgali, zamansal yakınlık şartına verilebilecek en iyi örnektir. Arjantin 2 Nisan 1982 tarihinde Falkland Adaları'nı işgal ettiği zaman, İngiltere önce barışçı çözüm yollarını denemiş, sonuç alamayınca da 29 Nisan'da askerlerini adalara ulaştırmıştır. İki devlet arasında çatışma başlamış ve Arjantin 14 Haziran'da geri çekilmiştir. İngiltere'nin meşru müdafaa fiili, saldırı fiilinden sonra zaman geçmeden yapıldığı için, bu hakkı hukuka uygun kabul edilmiştir.¹⁵⁸

B. KOLLEKTİF MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

Kollektif meşru müdafaa hakkı, örf ve adet hukukunda olmayan, ilk kez BM Antlaşması m.51 ile getirilen yeni bir haktır. Bu sebeple bu hakkın varlığı için aranan koşullar da, BM Antlaşması'ndan sonra ortaya çıkmıştır.¹⁵⁹

Kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gereken şartlar, bireysel meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gereken şartlarla aynıdır. Yani, kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için de, öncelikle bir silahlı saldırının gerçekleşmesi gerekir. Bu saldırı fiilinin, doğrudan ya da dolaylı olmasının hiçbir önemi yoktur. Kollektif meşru

¹⁵⁷ Başeren, *a.g.e.*, s.134.

¹⁵⁸ Keskin, *a.g.e.*, s.52.

¹⁵⁹ Keskin, *a.g.e.*, s.56.

müdafaa hakkının kullanılmasının amacı, var olan durumun korunması ya da durumun yeniden kurulması ile sınırlı olmalıdır.

Kollektif meşru müdafaa hakkı için, bireysel meşru müdafaa hakkında aranan gereklilik ve orantılılık şartlarının yine var olması gerekir. Uğranılan silahlı saldırıyı defetmek için başka seçenek kalmamalı ve gerçekleştirilen ilk saldırı ile kollektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde verilen karşılık arasında bir oran bulunmalıdır.

Kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılmasında da, alınan tedbirler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilmeli ve GK durum hakkında gerekli tedbirler alır almaz, meşru müdafaa hakkının kullanılmasına son verilmesi gerekir. Ancak burada, BM Antlaşması'nın 53.maddesinin 1.fıkrasının ilk cümlesindeki ifadeyi hatırlatmak gerekir. İfade şöyledir: “*Güvenlik Konseyi, gerekirse, kendi yetkisi altında alınan zorlama tedbirlerinin uygulanması için bölge anlaşmalarını veya teşkillerini kullanır.*” Bundan da anlaşılır ki, meşru müdafaa hakkının kullanılmasının Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi üzerine, GK meşru müdafaa hakkı kapsamında alınan tedbirlerin devamına karar verebilir. Ancak, GK'nin böyle bir karar vermesinin ardından uygulanmaya devam edilen tedbirler, kollektif meşru müdafaa hakkının kapsamından çıkar ve GK'nin uluslararası barış ve güvenliği koruma genel yetkisinin içine girer.¹⁶⁰

Kollektif meşru müdafaa hakkı da geçici ve istisnai bir haktır. Bu hakkın kollektif olarak kullanılması, devletlere bireysel meşru müdafaa hakkından daha fazla hak getirmemektedir.¹⁶¹

Kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, bireysel meşru müdafaa hakkında aranan bu şartlara ek olarak, silahlı saldırıya uğrayan

¹⁶⁰ **Edip F. Çelik**, *Milletlerarası Hukuk*, Birinci Cilt (Yenilenmiş Dördüncü Baskı), Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s.443.

¹⁶¹ **Keskin**, *a.g.e.*, s.57.

devletin yardım talebinde bulunması gerekmektedir. Silahlı saldırıya uğrayan devletin yasal hükümeti tarafından, bu durum ilan edilip açıkça yardım istenmedikçe, diğer devletlerin kendiliğinden harekete geçerek kollektif meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanmaları mümkün değildir. Bu yardım şartı, hem uluslararası örf ve adet hukukunda hem de Nikaragua Davası'nda teyit edilmiştir.¹⁶²

UAD Nikaragua Davası'nda, kendisini silahlı bir saldırının mağduru olarak gören devletin talebi olmaksızın, kollektif meşru müdafaaya izin veren bir kural bulunmadığını saptamış, varlığı iddia edilen saldırının mağduru olan bu durumdaki devletin çağrıda bulunmasının, saldırıya uğradığını beyan etmiş olması şartına ilave bir şart olduğu sonucuna varmıştır.¹⁶³

UAD yine aynı davada, silahlı saldırı ile kuvvet kullanma yasağını ihlal eden, fakat silahlı saldırı seviyesine ulaşmayan fiiller arasında bir ayrıma gitmiştir. Divan, silahlı saldırının mağduru olan devletin, diğer devletlerden yardım talebinde bulunarak, kollektif meşru müdafaa hakkını kullanabileceğini belirtmiştir. Kuvvet kullanma yasağını ihlal eden, fakat silahlı saldırı seviyesine varmayan fiillere muhatap olan devletin ise, sadece kendisinin orantılı karşı tedbirler alabileceğini, diğer devletlerden yardım talebinde bulunamayacağını ve diğer devletlerin de kendiliğinden o devlete müdahale edemeyeceğini belirtmiştir.

Kollektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde yardımda bulunan devletler, saldırıya uğrayan devletin yaptığı yardım çağrısı üzerine ya da daha önce devletler arasında yapılan bir antlaşmaya dayanarak saldırıya uğrayan devlete yardımda bulunabilirler. Kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, her devletin ayrı ayrı silahlı saldırıya uğraması gerekmemektedir. Silahlı saldırıya uğrayan devletin, yardım talebinde

¹⁶² Pazarıcı, 'IV.Kitap', s.120.

¹⁶³ Nikaragua Davası, Parag.199.

bulunması yeterlidir. Eğer öyle olsaydı, zayıf devletler güçlü devletlerin insafına bırakılmış olurdu.¹⁶⁴

Kollektif meşru müdafaa hakkını kullanmak amacıyla, bazı devletler tarafından savunma örgütleri kurulmuştur. Bu örgütlerden birisi de NATO'dur. NATO Antlaşması'nın 5.maddesi, BM Antlaşması'nın 51.maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkının kollektif olarak kullanılmasına imkan sağlamaktadır. Antlaşmanın 5.maddesi şöyledir: *“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden biri veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51.maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.”*¹⁶⁵

BM Antlaşması'nın getirdiği yeni bir hak olan kollektif meşru müdafaa hakkının sona ermesi için de, yine durumun devletler tarafından Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi ve Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerekir.

¹⁶⁴ Aral, a.g.e., s.133.

¹⁶⁵ İlgili madde için Bkz. <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm>

C. ÖNLEYİCİ MEŞRU MÜDAFAA

Önleyici meşru müdafaa, fiilen gerçekleşmemiş fakat gerçekleşeceğine inanılan bir saldırıyı engellemek için kuvvet kullanılmasıdır.¹⁶⁶ Önleyici meşru müdafanın BM Antlaşması'nda düzenlenmemiş olması, devletlerin önleyici meşru müdafaa hakkının yasallığı konusunda fikir ayrılıklarına düşmesine neden olmuştur. Bazı devletler, özellikle güçlü devletler, önleyici meşru müdafaa hakkının yasal olduğunu savunurken; bazı devletler, özellikle zayıf devletler, bunun aksini savunurlar.

Uluslararası örf ve adet hukukunda meşru müdafaa hakkı geniş yorumlanarak, önleyici meşru müdafaa hakkının varlığı kabul edilmektedir. Uluslararası örf ve adet hukukunda, sadece silahlı saldırının gerçekleşmesi durumunda değil, gerçekleşmesi çok yakın bir saldırı tehlikesinin olması durumunda da meşru müdafaa hakkının kullanılabilceği görüşü hakimdir. Buna göre, devletler henüz bir saldırıya uğramasalar da, yakın bir saldırı tehdidi altında iseler, kuvvet kullanabilirler. Devletlerin keyfi uygulamalarına yol açacak olan bu görüş, BM Antlaşması çerçevesinde kabul edilemez.

BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51.maddesine bakıldığında, meşru müdafaa hakkının doğması için, açıkça silahlı saldırının gerçekleşmesi şartının arandığı görülür. Dahası, BM Antlaşması'nın 51.maddesinin, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde belirtilen "olağan anlamıyla" yorumlanması durumunda, önleyici meşru müdafaaya değil, sadece silahlı saldırı durumunda meşru müdafaaya izin verdiği görülür.¹⁶⁷ Ayrıca meşru müdafaa hakkı için aranan orantılılık şartının, önleyici meşru müdafaa ile de bağdaşmadığı görülür. Çünkü, hiçbir kuvvet kullanma fiilinin, kuvvet kullanma hazırlığı ile orantılı olamayacağı kabul

¹⁶⁶ Topal, *a.g.e.*, s.166.

¹⁶⁷ Doğan, *a.g.e.*, s.162.

edilir.¹⁶⁸ Zaten, BM Antlaşması yapılırken devletler, meşru müdafaa hakkının kullanımına yol açacak fiil olarak, sadece silahlı saldırı fiilini kabul etmişler, önleyici meşru müdafaa hakkını yasal kabul etmekten özellikle kaçınmışlardır.¹⁶⁹

1928 Briand-Kellog Paketi'nin savaşı yasaklaması ve 1945 BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrasının kuvvet kullanma yasağını getirmesine rağmen, bazı devletler hala, kuvvet kullanma yoluna gitmekte ve bunu da meşru müdafaa haklarına dayandırmaktadırlar. Bu devletler gerçekleştirdikleri fiillerini meşrulaştırmak için, meşru müdafaa hakkını düzenleyen BM Antlaşması'nın 51.maddesinde geçen silahlı saldırı kavramını geniş yorumlama yoluna gitmektedirler.¹⁷⁰ Bu devletlerin başında İsrail ve ABD gelmektedir. 1981 yılında İsrail, Irak'taki Osirak nükleer reaktörünü bombaladığında ve 1948 yılından beri Filistin'in Gazze Şeridi'ne müteaddit defalar bombalar yağdırdığında, hep önleyici meşru müdafaada bulunduğunu öne sürmüştür. Aynı şekilde ABD, 2003 yılında Irak'a saldırdığında, Irak'ın nükleer silah ürettiğini iddia ederek, önleyici meşru müdafaada bulunduğunu söylemiş ve bu müdahalesini meşru hale getirmeye çalışarak, uluslararası kamuoyuna kabul ettirmek istemiştir.¹⁷¹ Fakat ABD'nin bu askeri müdahalesi, uluslararası kamuoyu tarafından kabul edilmediği gibi, varlığını iddia ettiği nükleer silahlar da maalesef bulunmamıştır. Kaldı ki, Irak'ın bu tür silahları ürettiği ve sakladığı ortaya çıksaydı bile, ABD veya herhangi bir BM üyesi devlet, bu durumun uluslararası hukuka aykırı olduğu iddiasıyla Irak'a saldırıda bulunma hakkını elde edemezdi.¹⁷² Zaten, ne İsrail'in ne de ABD'nin öne sürdüğünü iddialar kabul edilmiştir. Bu devletlerin eylemleri, uluslararası

¹⁶⁸ Topal, *a.g.e.*, s.169.

¹⁶⁹ Aral, *a.g.e.*, s.113.

¹⁷⁰ Fatma Taşdemir, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No:5, 2006, s.84.

¹⁷¹ Sercan Reçber, “Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 4, No:13, 2008, s.64.

¹⁷² Göztepe, *a.g.m.*, s.84.

toplum tarafından çok büyük tepki görmüştür. Fakat ne yazık ki, her iki devlete de uluslararası hukuk bakımından bir yaptırım uygulanamamıştır.

Önleyici meşru müdafaayı uygun kabul eden ünlü “Bush Doktrini”, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD Başkanı Bush tarafından ortaya atılmıştır. Bush Doktrini, silahlı saldırı gerçekleşme bile, bir devletin kendini tehlikede görmesi durumunda başvurabileceği bir yoldur. Bu doktrin, terörist eylemlere destek veren ve kitle imha silahlarına sahip olan ya da olma eğiliminde olan devletlere karşı kuvvet kullanmanın yolunu açmaktadır.¹⁷³ ABD bu doktrini ortaya atarak, kendisine tehdit olarak gördüğü her durumu kullanarak bertaraf etme hakkı yaratmış ve böylece Toluner’in de ifade ettiği gibi, herhangi bir hak ihlalinde değil, herhangi bir çıkar ihlalinde¹⁷⁴ kendisine çok geniş bir hareket serbestliği sağlamıştır. ABD bu doktrin ile, ortada henüz bir saldırı yokken, kendisinin düşman olarak tanımladığı devletleri kontrol etme, gerek olursa bu devletlere saldırıda bulunma ve hatta rejim değişikliğine varan müdahalelerde bulunma hakkını elde etmeye çalışmıştır.¹⁷⁵ Bush Doktrini, BM Antlaşması ve devlet uygulamaları bakımından uluslararası hukuka aykırı olan önleyici meşru müdafa hakkının, hem geniş olarak yorumlanması için hem de yasal olduğunun kanıtlanması için kullanılmıştır.¹⁷⁶

Uluslararası hukukta kabul edilmesi mümkün olmayan bu doktrin, devletlere çok büyük keyfilikler getirmektedir. Doktrin bir devletin, yeri ve zamanı belli olmayan bir tehdide karşı kuvvet kullanmasına izin vermektedir. Dahası, ortada hiçbir neden yokken, başka bir devlete saldırıda bulunan devlete, kendisine yönelik tehdidi ortadan kaldırdığı bahanesine sığınarak, bu

¹⁷³ **Ülkü Halatçı**, “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Uluslararası Terörizm ve Hukuk Özel Sayısı, Cilt:2, No:7, 2006, s.83.

¹⁷⁴ **MMAUM**, *Güncel Olaylarda Milletlerarası Hukuk Söyleşiler*, Beta, 2003, s.40.

¹⁷⁵ **Yavuz Gökalep Yıldız**, “Bush Doktrini ve Irak Üzerine Savaş”, *New Perspectives Quarterly*, Cilt 4, Sayı 4, 2002, s.12-13.

¹⁷⁶ **Utku Yapıcı**, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, No: 7, 2006, s.35.

filini meşrulaştırma imkanı tanımaktadır.¹⁷⁷ Bush Doktrini, BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fikrasını ihlal etsin ya da etmesin, her saldırı karşısında meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesini öngörür. Bu yönüyle Reagan Doktrininden bir adım daha ileriye gitmiştir.¹⁷⁸

Bush Doktrini, Birleşmiş Milletler'in temel ilkelerinden biri olan devletlerin egemen eşitliği ilkesine de aykırıdır.¹⁷⁹ Çünkü doktrin, bir devletin canı istediği zaman, tek taraflı olarak kuvvet kullanmasına müsaade etmektedir.

Bu doktrinden yararlanma durumu ise, devletlere göre değişmektedir. Örneğin, Fransa ve İsrail gibi devletler bu doktrinden yararlanabilirken, İran gibi bazı devletler ise yararlanamamaktadır.¹⁸⁰

Önleyici meşru müdafaa ile ilgili Güvenlik Konseyi, 11 Eylül olaylarından sonra aldığı 1368 sayılı kararında¹⁸¹, silahlı saldırı karşısında ve böyle bir saldırıdan sonra, başka bir silahlı saldırı hazırlıklarının yapılmasının planlanması konusunda yeterli delillerin bulunması halinde kuvvet kullanılabileceğini belirtmiştir.¹⁸² Bu kararla birlikte GK, bir anlamda önleyici meşru müdafaa hakkının kabul edilemeyeceğini ortaya koymuştur. Zaten, bugüne kadar hiçbir uluslararası kuruluş da, önleyici meşru müdafaanın, jus cogens bir kural olarak varlığını kabul etmemiştir.¹⁸³

¹⁷⁷ Topal, *a.g.e.*, s.172.

¹⁷⁸ Reagan Doktrini, sadece silahlı saldırı durumunda değil, m.2/4'ü ihlal eden her durum karşısında kuvvet kullanımını öngörür. Ayrıntılı bilgi için Bkz. **Jeane J.Kirkpatrick & Allan Gerson**, “*The Reagan Doctrine, Human Rights and International Law*”, *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, 1989, s.19-36.

¹⁷⁹ Topal, *a.g.e.*, s.172.

¹⁸⁰ Topal, *a.g.e.*, s.172.

¹⁸¹ S/RES/1368 (2001)

¹⁸² Ünal, *a.g.e.*, s.319.

¹⁸³ Taşdemir, *a.g.m.*, s.85-86.

1. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 11 Eylül 2001 tarihinde, tarihin belki de en büyük sayılabilecek terörist saldırıları yaşanmıştır. Terörist saldırılar, ABD'ye ait dört yolcu uçağı ile gerçekleştirilmiştir. Boston-Los Angeles seferini yapan American Airlines'a ait Boeing 767 tipi yolcu uçağı, havalandıktan kısa bir süre sonra kaçırılmış ve New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerinden birine çakılmış; Washington-Los Angeles seferini yapan American Airlines'a ait Boeing 757 tipi ikinci yolcu uçağı da, yine aynı şekilde kaçırılarak, Dünya Ticaret Merkezi'nin diğer kulesine çakılmıştır. Olayların ardından, ikiz kuleler çökerek yerle bir olmuştur. Saldırıları devam ederek, Boston-Los Angeles seferini yapan United Airlines'a ait Boeing 767 tipi üçüncü bir uçak, kaçırılarak Kuzey Virginia'daki ABD Savunma Bakanlığı'nın merkezi olan Pentagon'a çakılmış ve bina kısmen çökertilmiştir. New York- San Fransisco seferini yapan United Airlines'a ait Boeing 757 tipi dördüncü bir uçak da, havadayken kaçırılarak Pensilvanya yakınlarında düşmüştür.¹⁸⁴

Uçakları kaçırarak onbeş Suudi Arabistan, iki Birleşik Arap Emirlikleri, bir Lübnan ve bir Mısır uyruklu toplam ondokuz korsanın hiçbir talebi olmamıştır. Bu saldırılar sonucunda, 3000 civarında insan hayatını kaybetmiş ve ne kadar milyar dolar olduğu hesaplanamayan maddi zarar meydana gelmiştir. Saldırıları sonucunda yaşanan maddi ve manevi zararın, neredeyse orta büyüklükte sayılabilecek bir devletin, düzenli askeri birlikleri ile ABD'ye gerçekleştirebileceğı bir silahlı saldırı sonucunda ortaya çıkacak zararın boyutlarına ulaştığı söylenebilir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Sertaç Hami Başeren**, “Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri'nde Gerçekleştirilen Terörist Saldırıları ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme”, Prof.Dr.Vecdi Aral'a Armağan, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kocaeli, 2001, s.69.

¹⁸⁵ **Başeren**, a.g.m., s.70.

Gerçekleştirilen bu planlı ve başarılı terörist saldırıların sonrasında, ABD'de alınan güvenlik önlemleri maksimum düzeye ulaşmıştır. Havaalanları boşaltılarak bütün uçak seferleri iptal edilmiştir. Güvenlik gerekçesiyle resmi binalar da boşaltılmıştır. Hatta, diğer ülkelerde bulunan ABD diplomatik binaları da koruma altına alınarak geçici olarak kapatılmıştır.

ABD Başkanı George W.Bush, gerçekleştirilen saldırılardan El Kaide Örgütü'nü ve Usame Bin Ladin'i sorumlu tutmuştur. Usame Bin Ladin ise, gerçekleştirilen saldırılarla herhangi bir ilgisinin bulunmadığını ifade ederek sorumluluk üstlenmekten kaçınmıştır.¹⁸⁶

11 Eylül saldırılarını Usame Bin Ladin'in gerçekleştirdiğine dair elinde yeterli delillerin olduğunu iddia eden Bush, Taliban Yönetimi'nden El Kaide Örgütü'nün lider kadrosu dahil, Afganistan topraklarında saklanan bütün teröristlerin ABD'ye teslim edilmesini, ülkedeki bütün terörist kampların kapatılmasını, söz konusu kampları kontrol etmek amacıyla Amerikalı görevlilerin kamplara girmesine izin verilmesini istemiştir. Teleplerin yerine getirilmemesi halinde, Taliban Yönetimi'nin Usame Bin Ladin ile aynı muameleye tabi tutulacağını belirtmiştir.¹⁸⁷ Taliban'ın bu istekleri reddetmesi üzerine, ABD ve İngiltere, 7 Ekim 2001 tarihinde, Afganistan'a “Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom)” adıyla askeri bir hareket düzenlemiştir. ABD, aynı gün (yani 7 Ekim 2001'de) operasyona ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermiş ve gerçekleştirilen operasyonun, BM Antlaşması m.51'deki bireysel ve kollektif meşru müdafaa hakkına dayandığını söylemiştir.¹⁸⁸

ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırıları, NATO'nun gündemine de girmiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine NATO, bir toplantı yaparak

¹⁸⁶ “Bin Laden says he wasn't behind attacks” Bkz.
<http://edition.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/>

¹⁸⁷ Topal, a.g.e., s.233.

¹⁸⁸ Taşdemir, a.g.e., s.155.

gerçekleştirilen bu terörist saldırıları kınamıştır. Yapılan toplantıda, ABD'nin karşılaştığı bu saldırılar karşısında, NATO Antlaşması'nın 5.maddesinin işletilmesine karar verilmiştir. Bu, çok önemli bir karardır. Çünkü, o tarihe kadar NATO, hiç 5.maddenin işletilmesine karar vermemiştir. Bu, NATO tarihinde bir ilktir. Buna göre, ABD'ye gerçekleştirilen silahlı saldırılar, tarafların hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul edilecek ve BM Antlaşması'nın 51.maddesinde tanınan meşru müdafaa hakkı kullanılacaktır.¹⁸⁹ Böylelikle, meşru müdafaa hakkının kullanılması için NATO kanadından da destek gelmiştir.

ABD ve İngiltere tarafından gerçekleştirilen “Kalıcı Özgürlük Operasyonu”, uluslararası toplumun büyük çoğunluğu tarafından, hatta ABD'ye karşı olan devletler tarafından bile destek görmüştür. Birleşmiş Milletler de, bu operasyon ile ilgili hiçbir kınama kararı almamıştır. Hatta BMGK, bu operasyonun BM Antlaşması ve 12 Eylül 2001 tarihinde aldığı 1368 sayılı karara uygun olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁰

a. Saldırı ile İlgili Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Kararlar

Güvenlik Konseyi, saldırıların yapılmasından bir gün sonra, 4370 sayılı toplantısını yapmıştır. 12 Eylül 2001 tarihinde yapılan toplantıda, 1368 sayılı karar¹⁹¹ alınmıştır. Kararda, gerçekleştirilen saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilerek saldırılar sert bir şekilde kınanmış, BM Antlaşması'na uygun olarak doğal olan bireysel ve kolektif meşru müdafaa

¹⁸⁹ İlgili madde için Bkz. <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm>

¹⁹⁰ Topal, *a.g.e.*, s.238.

¹⁹¹ S/RES/1368 (2001). Karar için Bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>

hakkı tanınmıştır. Ayrıca kararda, saldırıyı gerçekleştirenlerin ve saldırının gerçekleşmesine yardım edenlerin yakalanıp, adalete teslim edilmesi için üye devletlere işbirliği çağrısında bulunulmuş, BM Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerle uygun olarak her türlü mücadeleye başvurma hakkının olduğu bildirilmiştir. Böylece, ABD'ye zımni olarak, kuvvet kullanmak için izin istemesinin yolu açılmıştır.¹⁹²

Güvenlik Konseyi, 28 Eylül 2001 tarihinde 4385 sayılı toplantısını gerçekleştirmiş ve 1373 sayılı kararı¹⁹³ almıştır. Kararda, 1368 sayılı kararda sayılan hususlar tekrar edilerek, uluslararası terörizm ile mücadele edebilmek için tüm devletlerin alması gereken bazı önlemler belirtilmiştir. Bu önlemler, terörist eylemlerin finansmanının engellenmesi, terörist örgütlerin malvarlıklarının dondurulması ve terörizme karşı işbirliğinin geliştirilmesi ile ilgili önlemlerdir.¹⁹⁴

Güvenlik Konseyi bu kararı ile, terörist saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder hale gelmesi durumunda, BM Antlaşmasının VII.bölümü ile kendisine verilen yetkileri kullanarak, gerekli önlemler alabileceğini vurgulamış¹⁹⁵, fakat herhangi bir askeri kuvvet kullanma yetkisi vermemiştir.¹⁹⁶

¹⁹² **Taşdemir**, *a.g.e.*, s.159.

¹⁹³ S/RES/1373 (2001). Karar için Bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>

¹⁹⁴ **Halatçı**, *a.g.m.*, s.87. Ayrıca ayrıntılı bilgi için Bkz. **Topal**, *a.g.e.*, s.237.

¹⁹⁵ **Markus Krajewski, Osman Can**, “ABD’nde Terör Saldırısı ve Afganistan’a Karşı Savaş-Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?”, *e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı 14, Nisan 2003, paragraf 27.

¹⁹⁶ 1373 sayılı karar ile 678 sayılı karar karşılaştırıldığında, 678 sayılı kararda barışın kurulması için kuvvet kullanma dahil her türlü önlem alma yetkisinin devletlere verildiği, fakat 1373 sayılı kararda böyle bir yetkinin devletlere tanınmadığı görülür. Bkz. **İbrahim Kaya**, “11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 19, 2001, s.105.

Güvenlik Konseyi'nin saldırılar ile ilgili olarak aldığı bu kararlara bakılırsa, Güvenlik Konseyi'nin, BM Antlaşması'nın 51.maddesinde tanınan bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını onayladığı görülür. Böylece GK, 11 Eylül saldırılarını ciddi bularak, saldırıya uğrayan devlete meşru müdafaa hakkını kullanma yetkisini vermiştir.

Güvenlik Konseyi almış olduğu 1368 sayılı kararında, BM Antlaşması'nın 39.maddesi ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak, gerçekleştirilen saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini saptamış, fakat Antlaşmanın diğer maddeleri ile ilgili olmak üzere, devletlere herhangi bir yetki vermemiştir.¹⁹⁷ 1368 ve 1373 sayılı kararlarda, BM Antlaşması'nın 51.maddesindeki bireysel ve kollektif meşru müdafaa hakkı vurgulanarak, devletlerin meşru müdafaa hakkını kullanabilecekleri belirtilmiştir. Fakat, kuvvet kullanma yetkisi verilmemiştir. Bu durum dikkat çekicidir. Çünkü, BM Antlaşması'nda devletlere tanınan meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, devletlerin GK'den izin almaları gerekmemektedir. Silahlı saldırıya uğrayan devletler, herhangi bir izin almadan, uğradıkları saldırıyı defetmek için doğal olan meşru müdafaa haklarını kullanabilirler. Bu açıdan, GK'nin almış olduğu kararlarında devletlere meşru müdafaa hakkını tanıması gereksizdir. Zira, GK meşru müdafaa hakkını tanımasaydı bile, devletler meşru müdafaa haklarını kullanabilirlerdi.

b. Kalıcı Özgürlük Operasyonu

ABD ve İngiltere, Afganistan'a gerçekleştirdikleri “Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom)”nu, BM Antlaşması'nın 51.maddesinde düzenlenen meşru müdafaa haklarına dayandırmışlardır. Fakat, bu hakkı kullanabilmek için bazı şartların varlığı gerekmektedir. Bu şartlardan

¹⁹⁷ Halatçı, *a.g.m.*, s.88.

ilki ve olmazsa olmaz şartı, silahlı saldırıdır. Bireysel ve kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, mutlaka bir silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekir. ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının bir silahlı saldırı olup olmadığı incelenmelidir.

BM Antlaşması'nın 51.maddesinde geçen “silahlı saldırı” teriminin tanımı, ne 51.maddede ne de Antlaşmanın diğer maddelerinde yapılmıştır. Bu terimi tanımlama sorunu, BM Genel Kurul'unun 1974 tarihli ve 3314 (XXIX) sayılı “Saldırının Tanımı Kararı” ile kısmen de olsa çözümlenmeye çalışılmıştır. Sorun kısmen çözülmüştür, çünkü bu kararda “saldırı” teriminin tanımı yapılmıştır, “silahlı saldırı” teriminin değil.¹⁹⁸ Fakat Kararın 3.maddesinde saldırı olarak sayılabilecek örnek fiillerin, silahlı saldırı olarak da kabul edilebileceği fikri genel olarak kabul görmüştür.¹⁹⁹

11 Eylül saldırılarına gerçekleştirilme biçimleri, yöneldiği hedefleri, sebep olduğu maddi ve manevi zararları açısından bakıldığında, diğer terörist eylemlerden oldukça farklı olduğu görülür.²⁰⁰ Saldırıların çok sistemli bir şekilde planlanması, ABD için önemli merkezleri hedef alması, bu saldırıların ne kadar büyük ve etkili olduğunu gösterir. Saldırıların meydana getirdiği zararlar, 11 Eylül 2001 tarihine kadar gerçekleştirilen terörist eylemlerin meydana getirdiği zararlardan kat kat fazladır. Bu sebeplerden dolayı 11 Eylül saldırıları, silahlı saldırı olarak kabul edilebilir. Saldırıların silahlı saldırı olarak kabul edilmesi durumunda, diğer şartların da varlığı halinde, GK'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri almasına kadar geçecek süre içinde, ABD'nin meşru müdafaa hakkından söz edilebilir.²⁰¹

¹⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. s.16.

¹⁹⁹ Bkz. s.47-48.

²⁰⁰ **Topal**, *a.g.e.*, s.249.

²⁰¹ **Kaya**, *a.g.m.*, s.103.

11 Eylül saldırılarının silahlı saldırı olarak kabul edilmesi, meşru müdafaa hakkının kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Fakat, bu yeterli değildir. Çünkü, uluslararası hukukta silahlı saldırıların, sadece devletler tarafından gerçekleştirilebileceği kabul edilmiştir. Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırıların ise, bir devletle bağlantısının bulunması gerekmektedir.²⁰² Bu yüzden, 11 Eylül saldırılarından dolayı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, gerçekleştirilen saldırıların Taliban Yönetimi'ne isnat edilebilmesi gerekir.²⁰³ ABD'nin, Taliban Yönetimi'nin, saldırıları gerçekleştirdiğini iddia ettiği Usame Bin Ladin ve El Kaide Örgütü'ne yardım ettiğini veya eylemlerini gerçekleştirme konusunda engel olmadığını ispatlaması gerekir.

Saldırının Tanımı Kararının, saldırı sayılabilecek eylemleri örnek olarak saydığı 3.maddesinin (f) ve (g) fıkralarında, dolaylı kuvvet kullanma yolları açıklanmıştır. Buna göre, bir devletin, diğer bir devlet ülkesine silahlı eylem yapması için silahlı gruplar, çeteler veya paralı askerler göndermesi ve bir devletin kendi ülkesini, üçüncü bir devlete karşı silahlı saldırı yapması için başka bir devlete kullandırması saldırı olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda, devletlerin kendi ülkesi içinde barınan, terörist faaliyetlerde bulunan örgütleri kontrol etme ve bunların, başka devletlere karşı terörist faaliyetlerde bulunmasını engelleme yükümlülükleri bulunmaktadır. Devletlerin bu yükümlülükleri yerine getirmemesi, yükümlülüklerini yerine getirmeyen o devlete, kendisi açısından sorumluluk getirir. Fakat bu sorumluluğun doğması, her zaman o devletin silahlı saldırıda bulunduğu anlamına da gelmemektedir. Dolaylı sorumluluğun doğması, tek başına o devletin terörist faaliyetlerden sorumlu olmasını gerektirmez. Dolayısıyla, o devletin ülkesinde barınan terörist örgütlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerle, söz konusu devlet arasında bir bağlantının kurulması gerekir. Ayrıca, UAD tarafından Nikaragua Davası'nda

²⁰² **Yapıcı**, *a.g.m.*, s.24.

²⁰³ **Halatçı**, *a.g.m.*, s.93.

verilen kararda da, bir devlette varolan silahlı gruplara yapılan yardımın, kuvvet kullanma kapsamına girdiğine karar verilmiştir.²⁰⁴

Bu yüzden, 11 Eylül saldırılarından Taliban Yönetimi'nin sorumlu olabilmesi için, söz konusu saldırıları işlediği iddia edilen Usame Bin Ladin ve El Kaide Örgütü'nün, fiili olarak Taliban Yönetimi'nin kontrolü altında hareket ettiğinin ispatlanması gerekir.²⁰⁵ Ancak ABD, 11 Eylül saldırıları ile Taliban Yönetimi arasında herhangi bir ilişkinin olduğunu kanıtlayamamıştır. Bu sebeple, Usame Bin Ladin'in ve El Kaide Örgütü'nün elemanlarını yakalamak için girişilen fiiller, meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilebilir olmasına karşın, Taliban Yönetimi'ne karşı düzenlenen saldırılar, açıkça hukuka aykırı olmaktadır.²⁰⁶

11 Eylül saldırılarından dolayı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, BM Antlaşması'nda geçen silahlı saldırı şartının yanında, BM Antlaşması'nda yer almayan, fakat uluslararası örf ve adet hukukunda aranan gereklilik ve orantılılık şartlarının da gerçekleşmesi gerekir. ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a karşı gerçekleştirdikleri askeri harekate bakılırsa, gereklilik şartının gerçekleşmediği görülür. Şöyle ki, gereklilik, uğranılan silahlı saldırıyı defetmek için kuvvet kullanmaktan başka çarenin kalmaması demektir. Oysa ki ABD, askeri hareketi düzenlediği sırada uğradığı saldırı ortadan kalkmış, hatta saldırının üzerinden yaklaşık bir ay geçmiştir. Bu sebeple, ABD'nin askeri hareketini meşru müdafaa hakkına dayandırması mümkün değildir.

Ayrıca, gereklilik şartı son çare olarak kuvvet kullanma anlamına geldiği için, öncelikle sorunun barışçı yollarla çözülmesi yoluna gidilmelidir.

²⁰⁴ **Ayşe Özkan**, “Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, s.244.

²⁰⁵ **Halatçı**, *a.g.m.*, s.93.

²⁰⁶ **Krajewski, Can**, *a.g.m.*, Parag.52.

Bu açıdan da, ABD'nin uzlaşmaz bir tavır sergilediği görülmektedir.²⁰⁷ Çünkü, Taliban Yönetimi'nin ABD ile görüşme isteği, ABD tarafından reddedilmiştir.

ABD ve İngiltere'nin gerçekleştirdiği “Kalıcı Özgürlük Operasyonu”nun, orantılılık şartını da taşımadığı açıktır. Gerçekleştirilen operasyonun amacı, terörist kampları ve bunlara ait benzer tesisleri ortadan kaldırmak, saldırıları gerçekleştirdiği iddia edilen kişileri ele geçirmek değil, Taliban Yönetimi'ni sona erdirmektir.²⁰⁸ Bu amaçla gerçekleştirilen hareketin, aynı zamanda sivillere de büyük zarar vermesi, bu hareketi meşru müdafaa olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Bütün bu şartların yanında meşru müdafaa hakkı, geçici bir süre ile kullanılabilen bir haktır. Meşru müdafaa hakkını kullanan devletler, bu haklarını Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar kullanabilirler. Afganistan operasyonunda ise ABD ve İngiltere, GK'nin 1373 sayılı kararı ile gerekli önlemleri almasına rağmen, meşru müdafaa hakkı kapsamında olduğunu iddia ettiği fillerine devam etmişlerdir.

Bütün bu sebeplerden dolayı sonuç olarak denilebilir ki, 11 Eylül saldırılarına karşılık olarak gerçekleştirildiği iddia edilen “Kalıcı Özgürlük Operasyonu”nun, meşru müdafaa hakkının kullanılması olarak kabul edilmesi mümkün değildir. 11 Eylül saldırıları, yarattığı etki ve yöneldiği hedefleri itibarıyla silahlı saldırı olarak kabul edilse bile, buna karşılık olarak gerçekleştirilen askeri hareketin, BM Antlaşması'ndaki meşru müdafaa şartları yanında, uluslararası örf ve adet hukukundaki şartları da taşımadığı açıktır. Bu sebeple bu askeri hareket, uluslararası hukuka aykırı bir harekattir.

²⁰⁷ Topal, *a.g.e.*, s.254.

²⁰⁸ Topal, *a.g.e.*, s.255.

2. Irak Savaşı (2003)

2003 yılında Irak'a yapılan askeri müdahalenin temeli, 1990 yılında yaşanan Körfez Savaşı olmuştur. 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, Kuveyt'i işgal etmiş ve BM Güvenlik Konseyi bu olay üzerine devreye girmiştir. GK, 660 sayılı kararı alarak, Irak'ı Kuveyt'ten çekilmesi için uyarmıştır. Irak'ın bu karara uymaması üzerine de, öncelikle askeri nitelikte olmayan yaptırımlar uygulamış, sonuç alamayınca da 678 sayılı kararı alarak, üye devletlere askeri kuvvet kullanma konusunda yetki vermiştir. Kuveyt'teki işgalin sona ermesinin ardından da, 2 Nisan 1991 tarihinde 687 kararı alarak resmi ateşkes yapılmasını sağlamıştır.²⁰⁹

687 sayılı kararın önemi, Irak'taki balistik füzeler de dahil kitle imha silahlarının yok edilmesine ve Irak'ın silahlanma konusunda denetim altında tutulmasına karar verilmiş olmasıdır. Fakat Irak, bu karara hiçbir zaman tam olarak uymamış ve GK tarafından birçok kez kınama kararı almıştır.²¹⁰ ABD de bu konuda kendisini yetkili olarak görmüş ve bazı zamanlarda Irak'a, kararın gereklerini yerine getirmesi için tehditlerde bulunmuştur.²¹¹

ABD, Irak Hükümeti ile 11 Eylül saldırılarından sorumlu tuttuğu El Kaide Örgütü arasında dolaylı bir bağlantı olduğunu iddia ederek, Irak'a karşı gerçekleştirdiği saldırının, meşru müdafaa kapsamında olduğunu belirtmiştir.²¹² Ayrıca, GK tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde Irak'ın silahsızlandırılması için alınan 1441 sayılı karara²¹³ dayanarak, Irak'ın

²⁰⁹ Körfez Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. s.90-93.

²¹⁰ **K. Reçber**, *a.g.m.*, s.65.

²¹¹ **Serhat Erkmen**, “ABD ve İngiltere'nin Irak Karşısındaki Kuvvet Kullanımlarının Değerlendirilmesi”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, s.327.

²¹² **Yapıcı**, *a.g.m.*, s.37.

²¹³ S/RES/1441 Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>

uyarıları dikkate almadığını ve ayrıca 687 sayılı kararla yapılan ateşkesin şartlarının ortadan kalktığını ve bu nedenle 678 sayılı karara dayanarak kuvvet kullandığını iddia etmiştir.²¹⁴ 11 Eylül saldırılarından sonra Irak'ı “şer eksen” içinde kabul eden ABD²¹⁵, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve bu durumun uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiğini ileri sürerek kuvvet kullanmış ve böylece, hem önleyici meşru müdafaa iddiasını meşrulaştırmaya hem de bu durumu uluslararası kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmıştır.²¹⁶

Öncelikle 1441 sayılı kararda, Irak'ın silahsızlanma konusunda alınan kararlara uyması gerektiği, aksi takdirde birtakım yaptırımlarla karşılaşabileceği ifade edilmiştir. Fakat, yaptırımların neler olduğu belirtilmemiştir.²¹⁷ Ancak, uyarılara uymaması halinde, ABD tarafından bir askeri müdahaleye uğrayacağı da yazılmamıştır. Yani kararla, ABD'ye kuvvet kullanma yetkisi verilmemiştir. Bu sebeple, ABD'nin bu kararı müdahalesine dayanak olarak alması son derece yanlıştır. Ayrıca GK'nin 678 sayılı kararı, Kuveyt'in Irak tarafından işgali sırasında alınmış bir karardır. Ve bu karar, 687 sayılı karar ile birlikte yürürlükten kalkmıştır ve GK bu ateşkes kararını ortadan kaldıran başka bir karar da almamıştır.²¹⁸ Bu karar yürürlükten kalkmasaydı bile, bu karar sadece Irak güçlerinin Kuveyt'ten çıkarılarak Kuveyt'in toprak bütünlüğünü sağlamak için alındığından, Irak'ta rejim değişikliği yapmak için kuvvet kullanmaya yetki vermezdi.²¹⁹ Aynı zamanda, 687 sayılı karar ile sağlanan ateşkesin şartları ortadan kalkarsa, kuvvet kullanma için, GK tarafından yeni bir yetkilendirmenin yapılması

t

²¹⁴ **Yapıcı**, *a.g.m.*, s.38.

²¹⁵ **Taşdemir**, *a.g.e.*, s.243.

²¹⁶ **S. Reçber**, *a.g.m.*, s.64.

²¹⁷ **S. Reçber**, *a.g.m.*, s.67.

²¹⁸ **Göztepe**, *a.g.m.*, s.86.

²¹⁹ **Funda Keskin**, “Irak Savaşı ve Uluslararası Hukuk”, *Hukuk ve Adalet*, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart, 2004, s.21.

gerekmektedir.²²⁰ Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, 678 sayılı karara dayanarak kuvvet kullanmak mümkün değildir. ABD'nin bu gerekçesi de, bu açıdan yasal değildir.

ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra geliştirdiği Bush Doktrinine dayanarak, kitle imha silahlarına sahip olan ya da olma eğiliminde bulunan devletlerin, bu silahları kullanma potansiyelini gözönünde tutarak, bu devletleri yakın bir tehdit olarak kabul edip, bunlara karşı önleyici meşru müdafaa hakkını kullanmaktadır.²²¹ Irak'a karşı da, bu doktrine dayanarak hareket gerçekleştirmiştir. Irak'ın kitle imha silahları ürettiğini ve bu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ileri sürerek²²², kuvvet kullanma yoluna gitmiştir. Aslında ABD, uluslararası barış ve güvenliği düşünerek değil, kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmiştir. 11 Eylül'de yaşadığı büyük saldırı olayından sonra sarsılan ABD, bir daha bu denli büyük çapta bir terörist saldırıya uğramamak için, kendisi için tehlikeli olduğunu düşündüğü bütün durumları bertaraf etmek istemiştir. Bu amaçla da, geliştirdiği doktrinine dayanarak, potansiyel tehlikelere karşı önlemler alma yoluna gitmiştir. Fakat bu durum, uluslararası hukukta varolan bütün kuralların yeniden irdelenmesi gereğini doğurmuştur.

ABD ve İngiltere'nin, BM Güvenlik Konseyi ve uluslararası hukuku yok sayarak gerçekleştirdikleri bu askeri hareket, uluslararası hukukun ve daha da önemlisi, BM'in varlığı konusundaki tereddütlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu askeri hareket ile, BM'in önemli ilkelerinden olan devletlerin egemen eşitliği, uluslararası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesi ve en önemlisi de kuvvet kullanma yasağı ilkesi açık bir şekilde delinmiş ve

²²⁰ **Erkmen**, *a.g.m.*, s.337.

²²¹ **Keskin**, *'Irak Savaşı'*, s.17.

²²² **Barry R. Posen**, "What If Iraq Had Had Nuclear Weapons?", *The Use of Force: Military Power and International Politics*, Eds. **R.J. Art** and **K.N. Waltz**, 6th Edition, Oxford, 2004, s.365.

bu durum uluslararası hukukun ağır bir ihlali olmuştur.²²³ Devletlerin canları istedikleri zaman, önleyici meşru müdafaa iddiası ile, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini ileri sürerek askeri güç kullanmaları, aslında bu hareketleri ile uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmeleri, uluslararası toplumda dünya barışının geleceği için önemli kaygıları ortaya çıkarmıştır.

II. GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANMA

A. GÜVENLİK KONSEYİ ORGANI

Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın yürütme organıdır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki ana sorumluluğun Güvenlik Konseyi'ne verilmesi, Güvenlik Konseyi'ni Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın en önemli organı haline getirmiştir.

BM Antlaşması'nın 24.maddesinin 1.fikrasına göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunması görevi Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir ve GK bu görevini yerine getirirken, üye devletlerin adına hareket eder. Üye devletler de, GK'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler. Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın VI.bölümünde düzenlenen uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü konusunda tavsiye niteliğinde kararlar alabileceği gibi, Antlaşmanın VII.bölümünde yer verilen barışın tehdit edilmesi, bozulması ve saldırı durumunda da bağlayıcı kararlar alabilme yetkisine sahiptir.

²²³ **Krajewski, Can, a.g.m.,** Parag.67.

Güvenlik Konseyi beşi sürekli²²⁴, onu geçici olmak üzere toplam onbeş üyeden oluşur (m.23).²²⁵ Geçici üyeler, 2 yılda bir yapılan seçimle yenilenir. Görev süresi biten geçici üyenin tekrar, üst üste seçilmesi mümkün değildir. Seçimde üye devletlerin uluslararası barışa ve BM Teşkilatı'nın amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıları ile, coğrafi dağılımlar gözönüne alınır.²²⁶

Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenliği koruma gibi önemli bir görevi yerine getirmekle görevlendirilmiş olması, devamlı surette toplantı halinde olmasını gerekli kılmıştır.²²⁷ Bu durum, Antlaşmanın 28.maddesinin 1.fikrasında da düzenleme altına alınmıştır. Bu amaçla GK'nin her üyesi, teşkilat merkezinde bir temsilcisini hazır bulundurmak zorundadır.

Güvenlik Konseyi'nde her üyenin bir oyu vardır. GK'de usule ilişkin kararlar, 9 üyenin olumlu oyu ile alınırken; diğer konulara ilişkin kararlar, sürekli üyelerin oyu dahil 9 üyenin olumlu oyu ile alınır. Antlaşmanın 27.maddesinin 3.fikrasına göre, diğer konulara ilişkin alınan kararlarda 5 sürekli üyenin oyu bulunmak zorundadır. Sürekli üyelere birisi oy kullanmaktan kaçınır veya olumsuz oy kullanırsa, Güvenlik Konseyi'nde o konu hakkında karar alınamaz. Buna “sürekli üyelerin veto hakkı”²²⁸ denir. Özellikle soğuk savaş döneminde, sürekli üyelerin veto hakkını kötüye kullanarak, menfaatleri ile zıt düşen konularda, GK'de karar alınmasını engelledikleri görülmüştür. Böylece de, GK kendisine verilen uluslararası barış ve güvenliği koruma görevini etkili bir şekilde yerine getirememiş ve zaman zaman uluslararası barış ve güvenlik tehlikeye düşmüştür.

²²⁴ ABD, Çin, Fransa, İngiltere, Rusya.

²²⁵ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın bu maddesi, BM Genel Kurulu'nun 17.12.1963 tarih ve 1991 (XVIII) sayılı kararı ile değiştirilerek Güvenlik Konseyi'nin üye sayısı 11'den 15'e çıkarılmıştır.

²²⁶ Ünal, *a.g.e.*, s.192.

²²⁷ Meray, ‘Devletler Hukukuna Giriş’, s.201.

²²⁸ Veto hakkı, Güvenlik Konseyi'nde sürekli üyelere, GK'nin görev alanına giren konular hakkında tanınan özel yetkiyi ifade eder. Bkz. **Mehmet Gönlübol**, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:236, Ankara, 1968, s.253.

BM Antlaşması'nın 25. maddesinde, “Teşkilat üyeleri işbu antlaşma gereğince, Güvenlik Meclisi'nin kararlarını kabul etmek ve uygulamak hususunda mutabıktırlar.” düzenlemesi getirilerek, Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararların, bütün üye devletler açısından bağlayıcı olduğu vurgulanmıştır. Böylece üye devletler, m.24/1'e göre kendi adlarına hareket ettiğini kabul ettikleri Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlara, m.25 gereğince uyma yükümlülüğü altına girmişlerdir.

B. GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANIMI

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması görevi Güvenlik Konseyi'ne aittir ve Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII.bölümü ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düştüğü durumlarda gerekli tedbirleri almakla görevlidir.

BM Antlaşması'nın 39.maddesine göre, Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırı fiilinin vuku bulduğunu tesbit ederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur ve 41. ve 42.maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırır. GK'nin 39.madde uyarınca gerekli tedbirler alabilmesi için, barışın tehdit edilmesi, bozulması veya saldırı fiilinin gerçekleşmesi gerekir. Bu durumların varlığını tespit yetkisi ise GK'ne aittir. Çünkü, BM Antlaşması'nda bu konulara ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. GK'nin bu durumların tespitine ilişkin kararlarının ne kadar doğru olduğu konusu da tartışmalıdır. Çünkü, bu durumların tespiti konusunda GK'ne geniş yetki verilmesi, GK'nin almış olduğu kararların doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda, uluslararası güç dengelerinin söz sahibi olmasına neden olmuştur.²²⁹

²²⁹ <http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=6920>

1. Barışın Tehdit Edilmesi

Barışın tehdit edilmesi durumunu düzenleyen kesin kurallar olmadığı için, hangi durumlarda barışın tehdit edildiğinin tespit edilmesi oldukça güçtür. Bu durumun tespit edilmesinde, GK'nin takdir yetkisi oldukça geniştir.²³⁰ GK, somut olayda barışın tehdit edilip edilmediğini, durumun şartlarını da gözönüne alarak belirleyecektir. GK'nin barışın tehdit edilmesi durumunu kabul ettiği yerleşmiş bir içtihadı bulunmamaktadır.²³¹

2. Barışın Bozulması

Barışın tehdit edilmesi durumunda olduğu gibi, barışın bozulması durumunu da düzenleyen kesin kurallar bulunmamaktadır. Bu sebeple, barışın bozulması durumunu tespit etmede de Güvenlik Konseyi'nin takdir yetkisi vardır. Yalnız, barışın bozulması hali, barışın tehdit edilmesi haline göre daha somut olduğu için, bu durumu belirlemek GK açısından daha kolay olabilir.²³² Güvenlik Konseyi, iki olayda barışın bozulduğuna karar vermiştir. Bunlar, 1950 Kore ve 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali olaylarıdır.

3. Saldırı

Barışın tehdit edilmesi ve bozulması halinin tanımı gibi, saldırı halinin de tanımına BM Antlaşması'nda yer verilmemiştir. Saldırının tanımlanması

²³⁰ **Bozkurt**, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayın Dağıtım, 3.Baskı, Ankara, 2007, s.25.

²³¹ **Bozkurt**, '*Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*', s.25.

²³² **Bozkurt**, '*Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*', s.26.

için yapılan girişimler, uzun süre sonra, 1974 yılında sonuç vermiştir. BM Genel Kurulu 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXXIX) sayılı kararında saldırının tanımını yapmıştır.

3314 (XXXIX) sayılı kararın 1.maddesinde saldırı:

“Bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu Tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır.” şeklinde tanımlanmıştır.

Kararın 1.maddesinde yapılan saldırı tanımı, dolaylı kuvvet kullanma eylemlerini tümünü kapsamamaktadır. Bir fiilin saldırı sayılabilmesi için, kararın 3.maddesinde sayılan saldırı eylemlerinden biri olarak kabul edilebilecek ağırlıkta olması gerekir.²³³

Kararın 3.maddesinde, saldırı sayılabilecek eylemler örnek olarak sayılmıştır. Bunlar:

- (a) Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devlet ülkesini işgali veya saldırması veya bu saldırı sonucunda geçici nitelikte bile olsa askeri işgal veya bir devletin ülkesinin tamamını veya bir kısmını kuvvet kullanarak ilhak etmesi.
- (b) Bir devletin başka bir devlet ülkesine karşı silahlı kuvvet kullanması veya bombardımana tabi tutması.
- (c) Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin liman veya kıyılarını abluka altına alması.
- (d) Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya hava ve deniz filolarına saldırması.
- (e) Bir devletin aralarındaki anlaşmaya göre kabul eden devlet ülkesinde bulundurduğu silahlı kuvvetlerini anlaşma şartlarına aykırı olarak kullanması veya anlaşma sona ermesine rağmen silahlı kuvvetlerini o

²³³ Toluner, a.g.m., s.452.

devlet ülkesinden çekmemesi.

- (f) Bir devletin diğer bir devlet ülkesine silahlı eylem yapması için silahlı gruplar, çeteler veya paralı askerler göndermesi.
- (g) Bir devletin kendi ülkesini, üçüncü bir devlete karşı silahlı saldırı yapması için başka bir devlete kullandırması.

Kararda, saldırının hiçbir şekilde haklı görülemeyeceği ve saldırı savaşının uluslararası barışa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edildiği vurgulanmıştır.²³⁴ Uluslararası barışa karşı suç işleyen devletin de, buna bağlı olarak uluslararası alanda sorumluluğunun doğacağı açıktır.

Güvenlik Konseyi, önüne gelen somut olayda, saldırı durumunun gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti konusunda takdir hakkına sahiptir. Güvenlik Konseyi, uluslararası alanda 1990 yılında gerçekleşen Irak'ın Kuveyt'i işgali olayında, Irak'ın saldırı fiili işlediğine karar vermiştir.

Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması m.39 uyarınca tespit yaptıktan sonra, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği veya bozulduğu veya saldırı fiilinin vuku bulduğu kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması için, m.41 ve m.42'de düzenlenen tedbirlerden hangisine başvuracağına karar verir.

C. GÜVENLİK KONSEYİ'NİN ALABİLECEĞİ ÖNLEMLER

Güvenlik Konseyi'nin alabileceği önlemleri, geçici tedbirler (m.40) ve zorlayıcı tedbirler (m.41 ve m.42) olarak ikiye ayırmak mümkündür.

²³⁴ Ünal, *a.g.e.*, s.316.

1. Geçici Tedbirler

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 40.maddesine göre, durumun vahimleşmesine engel olmak için Güvenlik Konseyi, m.39 gereğince tavsiyede bulunmadan veya hangi önlemleri alacağına karar vermeden önce, gerekli gördüğü tedbirleri alabilir. Güvenlik Konseyi, aldığı bu tedbirlere tarafların uymasını ister. Fakat bu tedbirler tarafların haklarına, iddialarına veya durumlarına hanel getirmez.

Madde metninde de belirtildiği gibi bu tedbirlerin amacı, durumun vahimleşmesine diğere bir deyişle kötüleşmesine engel olmaktır. Maddede geçici tedbirlerin ne olduğu belirtilmemiş, GK'nin gerekli gördüğü tedbirleri alabileceği söylenerek, GK'ne alacağı tedbirleri tespit etme konusunda takdir hakkı tanınmıştır. Bu geçici tedbirler, BM uygulamasında çatışmaların durdurulması, askeri güçlerin geri çekilmesi, devletler arasında çıkan bir uyuşmazlık yüzünden başvurulmuş olan zararlı karşılık tedbirlerinin ortadan kaldırılması veya belirli bir bölgedeki uluslararası nezaretin kabulü olabilir.²³⁵

Antlaşmanın 40.maddesinde yer alan “..... gerekli gördüğü tedbirlere riayete davet edebilir” ifadesi, devletlerin, GK'nin aldığı geçici tedbirlere uyma konusunda bir serbestliğe sahip olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Maddenin devamında, “işbu geçici tedbirlerin yerine getirilmemesi halinde, Güvenlik Konseyi bu noksanı gereği gibi nazara alacaktır.” ifadesine yer verilerek, GK'nin aldığı bu tedbirlerin, dikkatle gözönünde tutulması gerektiği vurgulanmıştır.²³⁶ Aksi takdirde 41. veya 42.maddelere göre hareket etme olasılığı doğabilir.²³⁷

²³⁵ Meray, ‘Devletler Hukukuna Giriş’, s.414.

²³⁶ Meray, ‘Devletler Hukukuna Giriş’, s.414.

²³⁷ İlhan Lütem, *Devletler Hukuku Dersleri*, Birinci Kitap, Gözden Geçirilmiş, İlaveli İkinci Baskı, Mahiyet-Gelişme-Kaynaklar-Şahıslar, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd.Şti, Ankara, 1959, s.366.

2. Zorlayıcı Tedbirler

Zorlayıcı tedbirler, askeri kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen yaptırımlar (m.41) ve askeri kuvvet kullanılmasını gerektiren yaptırımlar (m.42) olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılır.

a. Askeri Kuvvet Kullanılmasını Gerektirmeyen Yaptırımlar

Askeri kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen yaptırımlar, BM Antlaşması'nın 42.maddesinde düzenlenmiştir. Bu yaptırımlar ekonomik, siyasi ve her türlü ilişkilerin kesilmesini kapsar. Her türlü ilişkilerin içine demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma vasıtalarının ve diplomatik ilişkilerin tamamen veya kısmen kesilmesi girer. Bu yaptırımların amacı, dünya barışını tehdit eden veya ihlal eden devleti, bu davranışından caydırmaktır.²³⁸

Madde metninde ekonomik ilişkilerin neler olduğu açıklanmamış, ilişkilerin tamamen veya kısmen kesilmesinden bahsetmekle yetinilmiştir. Uluslararası alanda, devletler arasında ticari alışveriş çok önemli bir yer tutmakta olduğundan, ekonomik ilişkilerin kesilmesi, yaptırım uygulanan devlet açısından büyük kayıplar doğurabilecek niteliktedir. Uluslararası boyutta ilk kez, 18 Mayıs 1951 tarihinde Kore olayında ekonomik yaptırımlara başvurulmuştur. Genel Kurul, Kore'deki askeri önlemleri desteklemek için, Kuzey Kore ve Çin'e silah ve stratejik madde ambargosu uygulanmasına karar vermiştir.²³⁹

²³⁸ Doğan, *a.g.e.*, s.141.

²³⁹ Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s.35.

1965 yılında Rodezya olayında da Güvenlik Konseyi, ekonomik ilişkilerin kesilmesi yaptırımına başvurmuştur. Güvenlik Konseyi, 1965'te Güney Rodezya'nın tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesi olayıyla ilgili olarak bir karar almış ve kararında, üye devletlerin bu bağımsızlığı tanımamalarını, bu yasadışı rejimle ekonomik ilişkilerini kesmelerini ve askeri malzeme, silah ve petrol sevkiyatını durdurmalarını istemiştir.²⁴⁰ Güvenlik Konseyi kararında, bu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini belirtmemiştir. Rodezya, Portekiz ve Güney Afrika Birliği'nin bu karara karşı olumsuz tavır göstermeleri, daha etkili kararların alınmasını gerektirmiştir.²⁴¹ Güvenlik Konseyi, 1966 yılında 221 sayılı kararı alarak, petrol ambargosunu uygulama görevini İngiltere'ye vermiş ve gerekirse silahlı kuvvet kullanarak uygulama yetkisi tanımıştır. Fakat buna gerek kalmadan, ambargo kararı uygulanmıştır.²⁴²

Ekonomik yaptırımlar kadar etkili olmasa da, diplomatik ilişkilerin kesilmesi yaptırımı da, Güvenlik Konseyi'nin başvurduğu yaptırım türlerinden birisidir. Bir devleti, uluslararası hukuka aykırı davranışlarından vazgeçirmek ve hukuka uymasını sağlamak için başvuru bu yaptırıma, uluslararası hukuka aykırı davranıştan zarar gören devlet tarafından başvurulabileceği gibi, uluslararası örgüt tarafından alınan ortak bir karara bağlı olarak da başvurulabilir.²⁴³

²⁴⁰ Ünal, *a.g.e.*, s.323.

²⁴¹ Bozkurt, '*Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*', s.36.

²⁴² Ünal, *a.g.e.*, s.323.

²⁴³ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri III.Kitap*, Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s.201-202.

b. Askeri Kuvvet Kullanılmasını Gerektiren Yaptırımlar

Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın 41.maddesinde belirtilen önlemlerin uygun olmayacağına veya uygun olmadıklarına karar verirse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü önlemi alma hakkına sahiptir. 42.maddeye göre, bu önlemlere nümayişler (gösteriler), abluka tedbirleri ve BM üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleri tarafından yapılacak hareketleri de dahil olabilir. Bu önlemlere başvurulabilmesi için, askeri güçlerin hazır bulunması ve bu güçlerin kullanılmasının koordine edilebilmesi gerekir.²⁴⁴

Birleşmiş Milletler'in, askeri kuvvet kullanılmasını gerektiren yaptırımları uygulamak için, kendisine ait bir askeri gücü yoktur. Antlaşmanın 42.maddesine göre bir askeri güç kullanılması gerektiğinde, bütün üye devletlerden oluşturulacak askeri güçten yararlanacaktır. Böyle bir durumda BM'nin bütün üyeleri, 43.madde gereğince, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için, Güvenlik Konseyi ile anlaşmalar yaparak BM'ye askeri güç tahsis edecektir. Zaten, BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 5.fıkrasına göre, BM üyesi devletler, BM'nin giriştiği hareketlere yardım etme ve aleyhinde tedbir alınan devletlere yardım etmeme yükümlülüğü altındadır.²⁴⁵ Güvenlik Konseyi ile yapılan anlaşmalarda, BM'ye verilecek askeri güçlerin miktarı, niteliği, hazırlık dereceleri ve genel mevkileri ile gösterilecek kolaylık ve yardımın niteliği belirtilir (m.43/2). Ayrıca bu anlaşmaların, imzalayan devletler tarafından, kendi anayasalarının usulleri gereğince onaylanması gerekir (m.43/3).

Üye devletler tarafından BM'ye tahsis edilen askeri güçlerin kullanılmasına yönelik gerekli planların yapılması için, Güvenlik Konseyi'ne

²⁴⁴ **Arend** ve **Beck**, *a.g.e.*, s.50.

²⁴⁵ **Gündüz**, '*Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler*', s.50.

yardım etmek üzere Kurmay Komitesi kurulur (m.46). Kurulan Kurmay Komitesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması, GK'nin emrine verilen kuvvetlerin kullanılması ve komutası, silahlanmanın düzenlenmesi ve muhtemel silahsızlanma için muhtaç olduğu askeri araçlarla ilgili her konuda GK'ne tavsiyelerde bulunur ve onu destekler (m.47).

Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin sürekli beş üyesinin Kurmay Başkanlarından veya bunların temsilcilerinden oluşur. Görevi, BM Antlaşması'nın 47.maddesinde sayılan durumlarla ilgili olarak GK'ne yardım ve tavsiyelerde bulunmaktır. Kurmay Komitesi, GK'nin emrine verilen bütün silahlı kuvvetlerin stratejik bakımından idaresinden GK'ne karşı sorumludur.

Antlaşmanın 42. ve 43.maddesi bugüne kadar işletilememiştir. Birleşmiş Milletler, kuvvet kullanma ihtiyacı duyduğunda, m.39'a göre barışın ihlal edildiğini tespit etmiş ve üye devletlere kuvvet kullanma konusunda izin vermiştir. Birleşmiş Milletler böyle durumlarda, üye devletlerin işbirliğine güvenmek zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler, 1950 Kore ve 1990 Kuveyt olaylarında, üye devletlere kuvvet kullanma konusunda yetki vermiştir. Bazı üye devletler, ABD'nin liderliğinde birleşmişler ve BM kararlarını, BM adına güç kullandıklarını belirterek uygulamışlardır.²⁴⁶

D. GÜVENLİK KONSEYİ'NİN KUVVET KULLANMAYA İZİN VERDİĞİ DURUMLAR

Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın VII.bölümü ile kendisine verilen kuvvet kullanmaya izin verme yetkisini, tarihi süreç içinde kuvvet kullanma gerektiren çok sayıda uluslararası uyuşmazlık olmasına rağmen, çok

²⁴⁶ **Gündüz**, 'Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler', s.50.

az olayda kullanmıştır. Bu olaylardan en önemlileri, Kore ve Körfez olaylarıdır.²⁴⁷

1. KORE OLAYI (1950)

II.Dünya Savaşı'ndan önce Japonya'nın hakimiyeti altında bulunan Kore'nin, II.Dünya Savaşı ile Japonya'nın yenilgiye uğraması üzerine, 38.paralelin kuzeyinde kalan kısmı Sovyet Birliği'ne, güneyinde kalan güney kısmı ise ABD'ye terkedilmiştir. Kore'nin geleceğinin belirlenmesine kadar geçici olarak görülen bu durumun düzeltilmesi için, iki devlet temsilcileri tarafından oluşturulan komisyonun iki sene boyunca çalışmalarını sürdürmesine rağmen, durumun düzeltilmesi adına olumlu bir sonuç alınamamıştır.²⁴⁸

1950 yılının Haziran ayında, Kuzey Kore askeri birlikleri, 38.paralelin güneyinde kalan Güney Kore'ye geçerek, buraya saldırıda bulunmuşlardır. Bu olay üzerine ABD, Güvenlik Konseyi'ne şikayette bulunmuştur. O tarihlerde SSCB, Güvenlik Konseyi'nde Çin Halk Cumhuriyeti'nin değil, Milliyetçi Çin Devleti'nin temsil edilmesini protesto etmek amacıyla Konsey toplantılarına katılmayarak, toplantıları boykot etmekteydi. Sovyetler Birliği'nin bu durumundan yararlanılarak, Güvenlik Konseyi'nde 25 Haziran 1950 tarihinde 82 sayılı karar²⁴⁹ alınmıştır.²⁵⁰ Kararda, bu saldırının büyük bir endişeyle karşılandığı, Kuzey Kore askeri birliklerinin derhal 38.paralelin kuzeyine çekilmesi gerektiği yazılmıştır.

²⁴⁷ **Enver Bozkurt** et.al. , *Devletler Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.311.

²⁴⁸ **Lütem**, *a.g.e.*, s.373.

²⁴⁹ S/RES/82 (1950) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/064/95/IMG/NR006495.pdf?OpenElement>

²⁵⁰ Karar 9 olumlu oyla alınmıştır. Oylamada Yugoslavya çekimser oy kullanmıştır.

82 sayılı kararın özeti şu şekildedir:²⁵¹

“Güney Kore Cumhuriyeti halkın arzusuna ve serbest seçimine dayanan meşru bir hükümettir ve Kore de bu sıfatı yalnız başına taşımaktadır. Kuzey Kore silahlı kuvvetlerinin Güney Kore Cumhuriyetine karşı tecavüzü barışın bozulmasını intaç eden bir harekettir. Güvenlik Meclisi bunu tesbit etmiştir. Bu itibarla Meclis,

(1) Muhasamatın derhal durdurulmasını talep ve Kuzey Kore otoritelerini, silahlı kuvvetlerini 38nci arz dairesine hemen çekmeye davet eder.

(2) Birleşmiş Milletler Kore Komisyonundan

(i) En kısa zamanda ve tam bir tetkik neticesinde durum hakkında tavsiyelerini bildirmeyi,

(ii) Kuzey Kore kuvvetlerinin çekilmesini tahkik ve tesbit etmeyi,

(iii) Kararın tatbiki hakkında Güvenlik Meclisine malumat vermeyi rica eder.

(3) Güvenlik Meclisi, kararın tatbiki hususunda Birleşmiş Milletler üyelerini tam yardımda bulunmaya ve Kuzey Kore otoritelerine yardımda bulunmaya ve Kuzey Kore otoritelerine yardımda bulunmaktan kaçınmaya davet eder.”

Kuzey Kore, alınan karara rağmen askeri birliklerini geri çekmeyince, Güvenlik Konseyi 27 Haziran 1950 tarihinde tekrar toplanmış ve 83 sayılı kararı²⁵² kabul etmiştir. Güvenlik Konseyi kararında, m.39'a göre Kuzey Kore'nin yaptığı bu saldırının uluslararası barışı ihlal ettiği sonucuna varmış ve BM'ye üye devletlere, Güney Kore'ye gereken yardımı yaparak, uluslararası barış ve güvenliği sağlama çağrısında bulunmuştur.²⁵³ Ayrıca Konsey, ABD liderliğinde bir Askeri Birleşik Kumanda oluşturulmasına karar vererek, ilk

²⁵¹ Lütem, a.g.e., s.374.

²⁵² S/RES/83 (1950) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/064/96/IMG/NR006496.pdf?OpenElement>

²⁵³ Ünal, a.g.e., s.323.

kez bir saldırı karşısında kuvvet kullanmaya izin vermiştir.²⁵⁴ GK kararı, Genel Sekreter tarafından üye devletlere tebliğ edilmiş ve bu devletlerden cevap beklenmiştir. Aralarında Türkiye, İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya ve Hollanda'nın da bulunduğu birçok üye devlet, karara olumlu cevap vermiş ve gereken askeri tedbirleri aldıklarını Konsey'e bildirmişlerdir.²⁵⁵

Güvenlik Konseyi, ABD'nin kumandası altında, üye devletlerin askeri kuvvetleri tarafından oluşturulacak BM kuvvetinin sevk ve idaresi ile ilgili konuları görüşmek üzere 27 Temmuz 1950 tarihinde toplanmıştır ve toplantıda 84 sayılı karar²⁵⁶ alınmıştır.

Alınan 84 sayılı karar şöyledir:²⁵⁷

“Kuzey Kore Kuvvetlerinin Kore Cumhuriyetine hücumunu barışı bozan bir hareket sayan, bütün Birleşmiş Milletler üyelerine mütecavizleri defetmek ve Kore bölgesinde milletlerarası barış ve güvenliği tesis etmek maksadı ile Kore Cumhuriyetine yardımda bulunmalarını tavsiye den Meclis:

(1) 25 ve 27 Haziran 1950 tarihli kararlarının Birleşmiş Milletler üyeleri hükümetleri ve milletleri tarafından sür'atle ve kuvvetle desteklendiğini görmekte kendini bahtiyar sayar.

(2) Birleşmiş Milletler üyelerinin yardım tekliflerine ittilâ peyda eder.

(3) Askeri kuvvetler verecek veya diğer yardımlarda bulunacak üye devletlere bu kuvvet ve yardımları Amerika Birleşik Devletleri otoritesi altında bulundurulacak kumandanlık emrine vermelerini tavsiye eder.

(4) Bu kuvvetlerin başkomutanının tayinini Amerika Birleşik Devletleri'nden rica eder.

(5) Birleştirilmiş Komutanlığı Kuzey Kore kuvvetlerine karşı girişilen

²⁵⁴ Doğan, a.g.e., s.144.

²⁵⁵ Lütem, a.g.e., s.375.

²⁵⁶ S/RES/84 (1950) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/064/97/IMG/NR006497.pdf?OpenElement>

²⁵⁷ Lütem, a.g.e., s.375.

hareketlerde Birleşmiş Milletler bayrağını ve diğer iştirak eden muhtelif milletler bayraklarını istediği gibi kullanmaya salâhiyetli kılar.

(6) Birleştirilmiş komutanlığın otoritesi altında cereyan edecek hareketlerden Güvenlik Meclisini haberdar etmesini Amerika Birleşik Devletleri'nden rica eder.”

Toplantıdan çıkan karar uyarınca, ABD'nin otoritesi altında hareket edecek Askeri Birleşik Kumanda oluşturulmuş ve Kumanda'nın komutanlığına General Douglas Mac Arthur getirilmiştir.²⁵⁸ 16 devletin²⁵⁹ askeri kuvvetinden oluşturulan Birleşik Kumanda, BM bayrağı altında hareket etmiş²⁶⁰ ve Kuzey Kore'nin yaptığı işgale son vermiştir.

SSCB, GK'deki yokluğundan istifade edilerek Kuzey Kore aleyhine alınan kararların, kendisinin veto yetkisinin bulunduğu gerekçesiyle geçerli olmadığını ileri sürmüştü, fakat bu iddiası kabul görmemiştir.²⁶¹ Bunun üzerine Sovyetler Birliği, 1 Ağustos 1950 tarihinden itibaren GK toplantılarına katılmaya başlamış²⁶² ve veto hakkını kullanarak yeni kararların çıkmasını engellemiştir.

2. KÖRFEZ SAVAŞI (1990)

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, Kuveyt'i işgal etmiştir. Irak'ın bu hareketi, tüm dünyada büyük yankı uyandırmış ve hemen hemen bütün

²⁵⁸ **Arend ve Beck**, *a.g.e.*, s.53.

²⁵⁹ Türkiye, ABD, Avustralya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika, Güney Afrika Birliği, Avustralya, Habeşistan, Lüksemburg, Kanada, Yunanistan, Yeni Zelanda, Tailand, Kolombiya

²⁶⁰ **Pazarıcı**, *'III.Kitap'*, s.217.

²⁶¹ **Doğan**, *a.g.e.*, s.144.

²⁶² **Lütem**, *a.g.e.*, s.377.

devletler tarafından kınanmıştır. Güvenlik Konseyi de bu olaya sessiz kalmamış ve olayla ilgili birçok karar almıştır. İşgalin gerçekleştiği gün Güvenlik Konseyi, ondört devletin olumlu oyu ile 660 sayılı kararı²⁶³ almıştır. Kararın alınmasında, Yemen çekimser oy kullanmıştır. 660 sayılı kararda Güvenlik Konseyi saldırıyı kınamış, barışın bozulduğuna karar vermiş ve Irak'ı derhal Kuveyt'ten çekilmesi için uyarmıştır.²⁶⁴ Irak'ın bu karara uymaması üzerine, dört gün sonra, Güvenlik Konseyi 661 sayılı karar²⁶⁵ ile Irak'a geniş kapsamlı bir ekonomik ambargo uygulanmasına karar vermiştir. Güvenlik Konseyi bu kararını, BM Antlaşması'nın VII.bölümünde yer alan 41.maddeye dayandırmıştır.

661 sayılı Güvenlik Konseyi kararının alınmasından sonra, Irak Devrim Komuta Konseyi, Kuveyt'i Irak'ın ayrılmaz bir parçası olarak gördüklerini ve Kuveyt topraklarını, Irak topraklarına birleştirmeye karar verdiklerini açıklamıştır.²⁶⁶ Bu açıklama üzerine, Güvenlik Konseyi oybirliği ile 662 sayılı kararı²⁶⁷ almıştır. Kararda, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin işgale ilişkin yaptığı açıklamanın hukuki dayanaktan yoksun olduğunu ve Irak güçlerinin derhal ve şartsız koşulsuz Kuveyt'ten çekilmesi kararını tekrarlamıştır.²⁶⁸

²⁶³ S/RES/660 (1990) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/10/IMG/NR057510.pdf?OpenElement>

²⁶⁴ **A.Mark Weisburd**, *Use of Force The Practice of States Since World War II*, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 1997, s.57.

²⁶⁵ S/RES/661 (1990) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>

²⁶⁶ **Bozkurt**, '*Devletler Hukuku*', s.312.

²⁶⁷ S/RES/662 (1990) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>

²⁶⁸ **Bozkurt**, '*Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*', s.42-43.

25 Ağustos 1990 tarihine gelindiğinde, GK toplanarak bir karar daha almıştır. Alınan 665 sayılı kararda²⁶⁹, GK'nin gözetimi altında, ekonomik ambargo kararı çerçevesinde, Irak'a yapılan denizcilik faaliyetlerini denetlemek amacıyla, gerektiğinde en az düzeyde kuvvet kullanımına izin verilebileceği belirtilmiştir.²⁷⁰

Körfez olayının yaşandığı sırada, Güvenlik Konseyi'nin aldığı belki de en önemli nitelikte sayılabilecek karar, 678 sayılı karardır.²⁷¹ Bu karar, ilk defa GK'nin beş sürekli üyesinin olumlu oyu ile alınmış bir karardır.²⁷² ABD ve İngiltere'nin 665 sayılı karara dayanarak kuvvete başvuracaklarını bildirmeleri üzerine, Güvenlik Konseyi bu durumun BM'nin gözetim ve denetimi altında yapılmasını sağlamak için bu kararı almış²⁷³ ve Irak güçlerinin Kuveyt'ten uzaklaştırılması için işbirliği yapılması ve Irak'ın geri çekilmemesi halinde, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için gereken her türlü önlemin alınması konusunda, üye devletlere kuvvet kullanma yetkisi vermiştir. Bu izin üzerine, üye devletler Koalisyon Kuvveti kurmuşlar ve Irak'a karşı silahlı kuvvet kullanma yoluna girilerek savaşa başlamışlardır.²⁷⁴ Sonuç olarak Irak, Kuveyt'ten çıkarılmıştır. Fakat, 678 sayılı karara dayanarak başvuru kuvvet kullanma yolunun, meşru müdafaa hakkına mı (m.51), yoksa Antlaşmanın VII.bölümünden kaynaklanan haklara mı dayandığı konusu akıllarda soru işareti bırakmıştır. Çünkü, Güvenlik Konseyi 678 sayılı kararı aldığı zaman, ABD ve İngiliz askeri kuvvetleri, Körfez bölgesine çoktan konuşlanmıştı. GK'nin aldığı bu karar, gerçekleşmiş olan durumu onaylamaktan ibaretti. Bu

²⁶⁹ S/RES/665 (1990) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/15/IMG/NR057515.pdf?OpenElement>

²⁷⁰ **Aral**, *a.g.e.*, s.143.

²⁷¹ S/RES/678 (1990) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/IMG/NR057528.pdf?OpenElement>

²⁷² **Bozkurt**, '*Devletler Hukuku*', s.312.

²⁷³ **Ünal**, *a.g.e.*, 323-324.

²⁷⁴ **Pazarıcı**, '*III.Kitap*', s.84.

nedenle 678 sayılı karar, siyasi dengelerin zorlaması sonucu alınmış, hukukiliği çok tartışmalı bir karar olmuştur.²⁷⁵

Güvenlik Konseyi tarafından, 2 Nisan 1991 tarihinde 687 sayılı karar²⁷⁶ alınmış ve yapılması istenen ateşkesin resmi şartları belirlenmiştir. Kararda, Irak'tan kimyasal, biyolojik, nükleer silahlarını ve balistik füzelerini yok etmesi istenmiştir. Bunlara ilave olarak, Irak'ın ülkesinde uluslararası denetçilerin bulunmasına ve görev yapmasına izin vermesi şartı getirilmiştir.²⁷⁷

Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ta yaşayan Kürtler, ülkelerinden kaçıma başlamışlardır. Buradan kaçan Kürtler, ABD'nin de desteğiyle birlikte Türkiye ve İran'a yönelmeye başlamışlardır. Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991 tarihinde 688 sayılı kararı²⁷⁸ alarak, yaşanan bu olayların uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürdüğünü belirtmiştir.²⁷⁹ Kararın özünde, Irak'ın kuzeyinde Kürtler için güvenli bölgeler oluşturulması ve sivil halka karşı yapılan baskılara son verilmesi yatmaktadır.²⁸⁰

Güvenlik Konseyi yaşanan bu gelişmeler üzerine, ülkenin güneyinde 32.enlemin altı ile kuzeyinde 36.enlemin üstünde kalan bölgede güvenlik

²⁷⁵ **Berdal Aral**, *Soğuk Savaş Sonrasında "Siyasallaşan" Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:59, Sayı:3, 2004, s.44.

²⁷⁶ S/RES/687 (1991) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement>

²⁷⁷ **Bozkurt**, 'Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı', s.43-44.

²⁷⁸ S/RES/688 (1991) Karar için Bkz.
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement>

²⁷⁹ **Doğan**, a.g.e., s.144.

²⁸⁰ **Ayhan Döner**, "Kuvvet Kullanma Yasağı ve İnsani Müdahale Açısından II.Körfez Krizi", e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Temmuz 2003, Sayı 17, Parag.47.

kuşakları oluşturarak, bazı önlemler almıştır. Bu bölgeyi askerden arındırmış, karadan ve havadan denetleme altına alarak bölgedeki insanların can ve mal güvenliğini koruma altına almıştır. Bu bölge, “Çekiç Güç” olarak adlandırılan, ülkemizde İncirlik Üssü'nde konuşlandırılmış olan müttefik devlet ABD'nin uçakları tarafından denetlenmiştir.²⁸¹ Ayrıca bu olay, ilk kez BM tarafından bir ülkenin kendi topraklarında meydana gelen göç hareketine istinaden yaşanan insan hakları ihlaline karşı yapılan insani müdahalenin örneği olmuştur.²⁸²

III. GENEL KURUL KARARI İLE KUVVET KULLANMA

A. GENEL KURUL ORGANI

Genel Kurul, BM'e üye devletlerin temsilcilerinden oluşur. Her üye devlet Genel Kurul'da en fazla beş temsilci bulundurabilir (m.9/2). Fakat, her üyenin sadece bir oy hakkı bulunmaktadır (m.18/1). Her üye devlete bir oy hakkı verilmesi, BM Antlaşması'nın ilkelerinden biri olan “devletlerin egemen eşitliği” ilkesini teyit etmiştir.²⁸³

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Antlaşmanın 10.maddesine göre, Antlaşma çerçevesine giren veya Antlaşma ile kurulan organlardan herhangi birinin görev ve yetki alanına giren her türlü mesele veya işleri görüşebilir ve bu konular hakkında, hem BM'ye üye devletlere hem de GK'ne tavsiyelerde bulunabilir. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda ilk yetkili organ olmamasına rağmen, Antlaşmanın 11.maddesi ile kendisine, Güvenlik Konseyi ve üye devletlere tavsiyelerde bulunma yetkisi verilmiştir. Ayrıca,

²⁸¹ Ünal, *a.g.e.*, s.324.

²⁸² Doğan, *a.g.e.*, s.144.

²⁸³ Gönlübol, *a.g.e.*, s.240.

kaynağı ne olursa olsun, uluslararası toplumun iyiliğine zarar verecek veya uluslararası ilişkileri tehlikeye atacak herhangi bir durumun barışçıl yollarla çözülmesi için tavsiyelerde bulunma yetkisine de sahiptir (m.14).

Bunların dışında Genel Kurul, uluslararası işbirliğini geliştirmek, devletler hukukunun tedrici gelişimini ve kodifikasyonunu teşvik etmek, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık alanlarında işbirliğini geliştirmek ve ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin, herkesin insan haklarından yararlanmasını sağlamak için gerekli tavsiyelerde bulunabilir (m.13).

Dikkat edilecek olursa, Genel Kurul'un yetkilerinin büyük çoğunluğu “tavsiye”lerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Genel Kurul'un aldığı kararların bağlayıcı olma özelliği bulunmamaktadır. Yani, Güvenlik Konseyi ve üye devletlerin Genel Kurul kararlarına hukuki anlamda uyma zorunlulukları yoktur.²⁸⁴ Fakat bu kararların, gerek üye devletler gerekse uluslararası toplum üzerinde doğurduğu etkileri gözardı edilemez. Bu kararlar, üye devletler tarafından hukuki inançlarına uygunluğu ölçüsünde benimsenir ve devletlerin uygulamaları ile, zaman içinde uluslararası örf ve adet hukuku kuralı haline dönüşebilir.²⁸⁵

Genel Kurul'un belirtilen bu yetkilerine, Antlaşmanın 12.maddesinin 1.fıkrası ile bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre, Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak, BM Antlaşması'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi tarafından kendisinden talep edilmedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum hakkında hiçbir tavsiyede bulunamaz.

Genel Kurul'un yetkilerine getirilen, sınırlama niteliğinde sayılabilecek bir diğer durum da, Antlaşmanın 11.maddesinin 2.fıkrasında yer almaktadır.

²⁸⁴ Meray, 'Devletler Hukukuna Giriş', s.197.

²⁸⁵ Ünal, a.g.e., s.191.

Maddeye göre Genel Kurul, Antlaşma ile kendisine verilen yetkileri kullanarak, tavsiye niteliğinde sayılan kararları alabilir. Fakat harekete geçilmesini gerektiren konularda, bu konuları görüşmeden önce veya görüşükten sonra, Güvenlik Konseyi'ne durumu havale etmesi gerekir.

Genel Kurul, yılda bir defa olağan olarak toplanır. Olağan toplantı, her yılın Eylül ayının üçüncü Salı günü yapılır.²⁸⁶ Gerekli olduğu durumlarda olağanüstü toplantılar da yapılabilir. Olağanüstü toplantılar, Güvenlik Konseyi ve BM üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine, Genel Sekreterin daveti ile yapılır (m.20). Bunun dışında, Genel Kurul tarafından 3 Kasım 1950 tarihinde kabul edilen Barış İçin Birleşme Kararı²⁸⁷ gereğince, barışın tehdidi, barışın bozulması veya saldırı fiillerinin vuku bulması halinde, Güvenlik Konseyi, sürekli üyelerinin veto hakkını kullanması nedeniyle bir karar alamazsa, Genel Kurul toplantı halinde değilse, 24 saat içinde olağanüstü toplanır.²⁸⁸

Genel Kurul çalışmalarını, ya umumi heyet ya da komisyonlar halinde yapar.²⁸⁹ Genel Kurul kendisine verilen görevleri yerine getirebilmek için, sürekli veya geçici komisyonlar kurabilir.

Genel Kurulda her üye devletin en fazla beş temsilci bulundurma hakkı olmakla birlikte, her üye devletin yalnızca bir oy hakkı bulunmaktadır. Genel Kurulda kararlar, kural olarak oyçokluğu ile alınır. 18.maddenin 2.fıkrasında belirtilen önemli meselelere ilişkin kararlarda ise, üçte iki çoğunluk aranır. Maddede belirtilen önemli meseleler şunlardır:

- Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasına taalluk eden tavsiyeler
- Güvenlik Meclisi'nin süresiz üyelerinin seçimi

²⁸⁶ **Yılmaz Altuğ**, *Devletler Umumi Hukuku*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1995, s.60.

²⁸⁷ A/RES/377(V)

²⁸⁸ **Meray**, *a.g.e.*, s.195.

²⁸⁹ **Hamza Eroğlu**, *Devletler Umumi Hukuku El Kitabı*, Cilt 1, A.İ.T.İ.A., Ankara, 1979, s.152.

- Ekonomik ve Sosyal Meclis Üyelerinin seçimi
- Vesayet Meclisi üyelerinden bazılarının seçimi (86.maddenin 1.fıkrası gereğince)
- Teşkilata yeni üyelerin kabulü
- Üyelerin hak ve imtiyazlarının taliki
- Üyelerin ihracı
- Vesayet rejiminin işlemlerine müteallik meseleler
- Bütçe meseleleri

Bir konunun önemli mesele olup olmadığının tesbiti ve bunun dışında kalan konulara ilişkin kararlar, Genel Kurulda hazır bulunan ve oy veren üyelerin çoğunluğu ile alınır (m.18/3).

BM Genel Kurulu'nda, BM'nin resmi dilleri olan İngilizce, Çince, Fransızca, İspanyolca, Arapça ve Rusça kullanılabilir. Genel Kurul'un çalışma dili olarak İngilizce, İspanyolca ve Fransızca belirlenmiştir. Fakat diğer dillerde yapılan konuşmalar da, bu üç dile çevrilerek tercüme edilir.²⁹⁰

B. GENEL KURUL'UN KUVVET KULLANMAYA KARAR VERMESİ

Daha önce de belirtildiği gibi, uluslararası barış ve güvenliği koruma ve sağlama görevi Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Ancak bazı durumlarda, Genel Kurul'a da bu konuda bazı yetkiler tanınmıştır. Bu yetkiler, BM Antlaşması'nın 35.maddesinin 1.fıkrası ve 2.fıkrasında kaynağını bulmuştur. 35.maddenin 1.fıkrasına göre BM'ye üye herhangi bir devlet, 2.fıkrasına göre ise BM'ye üye olmayan herhangi bir devlet, önceden yetkisini kabul etmek şartıyla, ortaya çıkan uyuşmazlığı Güvenlik Konseyi önüne götürebileceği

²⁹⁰ Meray, 'Devletler Hukukuna Giriş', s.195.

gibi, Genel Kurul önüne de götürebilir. Bu yetkinin üye devletlerce kullanılabilmesi için, Antlaşmanın 34.maddesinde belirtildiği üzere, uluslararası bir anlaşmazlık doğuracak veya uluslararası uyuşmazlıkla sonuçlanacak bir durumun varlığı gerekmektedir.²⁹¹

Güvenlik Konseyi'nin önüne gelen uyuşmazlık veya durum hakkında, kendisine Antlaşma ile tanınan yetkilerini kullanamaması iki halde söz konusu olur. Bunlardan birisi, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinden birinin veya birkaçının veto hakkını kullanarak Konseyde karar almasını engellemesi, diğeri ise Konseyin önüne gelen olayın 9 üyenin oyuyla gündemden çıkarılmasıdır.²⁹² Bu iki durumda, Güvenlik Konseyi kendisine tanınan yetkileri kullanamaz ve önüne gelen olayı çözüme kavuşturamaz. Bu olumsuz durumun engellenmesi için, bu durumda Genel Kurul yetki sahibi yapılmıştır.

Güvenlik Konseyi'nin görevini yerine getiremediği bu gibi durumlarda, ortaya çıkan uyuşmazlığın çözülmesi veya durumun halledilmesi için Genel Kurul'a başvurulmaya başlanmıştır. Genel Kurul, bu görevi yerine getirebilmek için geçici bir komite oluşturmuştur. Genel Kurul'un toplantıları arasında çıkabilecek sorunların çözümü için oluşturulan komite, amacını aşmış ve toplantılarını yapamaz hale gelince de, 1951 yılının Mart ayında kaldırılmıştır.²⁹³

Soğuk Savaş Dönemi'nde veto hakkının kötüye kullanılarak Güvenlik Konseyi'nde karar alınamaması ve uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi üzerine, Genel Kurul bu durumu düzeltmek için çareler aradı ve 3 Kasım 1950 tarihinde “Barış İçin Birleşme Kararı”²⁹⁴ aldı. Bu karara göre,

²⁹¹ **Pazarcı**, ‘Uluslararası Hukuk’, s.489.

²⁹² **Bozkurt**, ‘Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı’, s.47. ; **Bozkurt**, ‘Devletler Hukuku’, s.315.

²⁹³ **Arend ve Beck**, *a.g.e.*, s.59.

²⁹⁴ A/RES/377(V) Karar için Bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/059/75/IMG/NR005975.pdf?OpenElement> Ayrıca kararın Türkçe tam metni için Bkz. **Gündüz**, *Açıklamalı-Bibliyografyalı*

Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisinin kötüye kullanılması sebebiyle, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düştüğü durumlarda, Genel Kurul barışın tehdit edilmesi, bozulması veya saldırı fiilinin varlığını tespit ederse, Güvenlik Konseyi'nin isteği veya kendi inisiyatifiyle 24 saat içinde olağanüstü toplantı yaparak, kuvvet kullanma da dahil olmak üzere gerekli tedbirlerin alınmasını tavsiye edebilir. Genel Kurul, Barış İçin Birleşme Kararı'na göre kuvvet kullanmaya izin verirse, bu durumda devletlerin kuvvet kullanmalarına meşruiyet kazandırmış olur, fakat devletleri bunu yapmaya zorlayamaz.²⁹⁵ Böylece Barış İçin Birleşme Kararı ile, sürekli üyelerin veto hakkı nedeniyle işleyemez hale gelen Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusundaki görevini yerine getirememesi durumunda, bu görevi yerine getirecek olan Genel Kurul'un yetkisi açık hale getirilmiştir.²⁹⁶

Genel Kurul'un Barış İçin Birleşme Kararı çerçevesinde aldığı askeri müdahale içeren tavsiye niteliğindeki kararları şunlardır:²⁹⁷ Süveyş Bunalımı (1956), Macaristan'ın İşgali (1956), Ortadoğu Bunalımı (1958), Kongo Bunalımı (1960).

Sonuç olarak denilebilir ki, Genel Kurul uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile ilgili her konuda tavsiyelerde bulunabilir. Uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşüren durumlarda, Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilir. Ancak, kendisi bu durumlarda, tedbirler olarak doğrudan doğruya harekete geçemez.²⁹⁸ Genel Kurul'un harekete geçebilmesi için, yukarıda sayılan şartların gerçekleşmesi gerekir.

Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar ile İlgili Temel Metinler, s.67-71.

²⁹⁵ **Gündüz**, 'Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler', s.50.

²⁹⁶ Deniz Ülke **Arıboğan**, "Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Bir Araç Olarak Birleşmiş Milletler ve Temel Sorunları", *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar, 2002, s.135.

²⁹⁷ **Aral**, *a.g.e.*, s.42.

²⁹⁸ **Zeki Mesud Alsan**, *Yeni Devletler Hukuku*, İkinci Cilt (Milletlerarası Camiannın Düzenlenmesi), Güney Matbaacılık, Ankara, 1951, s.157.

SONUÇ

Eski çağlardan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın yapılmasına kadar geçen yüzyıllar içinde, devletler tarafından bir hak olarak görülen kuvvete başvurma, Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellog Paktı ile bazı istisnalar dışında yasaklanmış olsa da, tam olarak etkili olamamıştır. Milletler Cemiyeti Misakı ile devletlere, aralarında çıkabilecek uyuşmazlıkları, savaşa başvurmadan barışçıl yollarla çözme yükümlülüğü getirilmiştir ve bu uyuşmazlıkları nasıl çözecekleri konusunda da yol gösterilmiştir. Devletler, aralarında bir uyuşmazlık çıkması durumunda, bu uyuşmazlığı ya yargı organlarına (hakem veya mahkemeye) götürecekler ya da Konseyin incelemesine sunacaklardır. Bu, savaşa başvurmadan önce bir ön şart niteliğindedir. Ayrıca, bu yollardan birine başvurulsa bile, kararın açıklanmasından itibaren 3 ay geçmedikçe savaşa başvurulamayacaktır.

Milletler Cemiyeti, getirmiş olduğu bu kurallara rağmen, kuvvet kullanmayı yasaklamayıp sınırladığı için, savaş konusunda çok da etkili olamamıştır. Bunun üzerine yeni sistem arayışlarına girilmiş ve 1928 tarihinde Briand-Kellog Paktı imzalanmıştır. Paktta, devletler arasında çıkacak uyuşmazlıklarda savaşa başvurma açıkça yasaklanmıştır. Savaşa varmayan kuvvet kullanımlarını yasaklamaması ve meşru müdafaa hakkı konusunda herhangi bir düzenleme getirmemiş olması, savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak yasaklayan ve bugün de halen yürürlükte olan Briand-Kellog Paktı'nın önemli eksiklikleri olarak görülmüştür. Ayrıca, imzalanmasından birkaç yıl sonra II.Dünya Savaşı'nın çıkması, Milletler Cemiyeti gibi bu paktın da etkili olmadığını göstermiştir.

II.Dünya Savaşı, devletlere maddi ve manevi çok büyük kayıplar yaşatmış, uluslararası toplumda sarılamayacak birçok yara açmıştır. Bu büyük felaketin ardından, bir daha böylesine büyük felaketler yaşamamak için, uluslararası toplumun sujesi olan devletler, evrensel bir örgüt kurulması yönünde görüşbirliği içine girmişlerdir. Bu amaçla, 1945 yılında San Fransisco'da biraraya gelen 49 devlet temsilcileri büyük bir konferans düzenlemişler ve konferans sonunda Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalamışlardır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 1.maddesinde, BM'in amaçları bir hiyerarşi içinde sayılmış ve bu amaçların ilki, uluslararası barış ve güvenliğin korunması olarak belirlenmiştir. 2.maddesinde ise, 1.maddede sayılan amaçlara ulaşmak için gerekli olan ilkeler belirtilmiştir. Bu ilkelere en önemlisi, 4.fıkra hükmü altına alınan kuvvet kullanma yasağıdır.

BM Antlaşması'nın yapılmasıyla birlikte, kuvvete başvurma tam olarak yasak hale getirilmiştir. Antlaşmanın 2.maddesinin 4.fikrası ile hükmü altına alınan kuvvet kullanma yasağı, aynı zamanda uluslararası örf ve adet hukukunda da yasak olarak kabul edilmiş ve jus cogens bir niteliğe sahip olmuştur. Böylece, BM'e üye olsun ya da olmasın bütün devletler, bu yasağı uymak zorunda kalmışlardır.

Kuvvet kullanma yasağına göre, devletler, diğer bir devletin ülke bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına veya BM'nin amaçlarına aykırı bir şekilde kuvvet kullanmaktan kaçınmakla yükümlüdürler. Maddede geçen kuvvet kelimesi, silahlı kuvvettir. Bu kuvvetin, ekonomik ve siyasi baskıyı da kapsayıp kapsamadığı konusu tartışmalı olmakla birlikte, genel kabul gören görüş, kapsamadığı yolundadır.

BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fikrasında düzenlenen kuvvet kullanma yasağına göre, devletler uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınmakla yükümlüdürler. Buna

göre, devletlerin kendi ülkelerinde çıkan iç isyanlarını bastırmak veya bozulan kamu düzenlerini yeniden sağlamak için kuvvet kullanmaları, yasağa aykırılık teşkil etmemektedir.

Kuvvet kullanma yasağının kapsamına giren fiiller, madde metninden de anlaşılacağı gibi, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdididir. Kuvvet kullanılmasını haklı gösterecek nedenler yokken, bir devletin, ortaya koyduğu taleplerinin kabul edilmemesi halinde, açıkça ya da üstü kapalı olarak, kuvvet kullanacağını ifade etmesi, kuvvet kullanma tehdidi sayılır. Kuvvet kullanmaya göre daha dar kapsamlı olan kuvvet kullanma tehdidi, genellikle ardından kuvvet kullanma fiilini getirdiği için, uluslararası hukukta çok fazla üzerinde durulmayan bir durumdur.

Kuvvet kullanma kavramı ise kendi içinde, birbirinden farklı özelliklere sahip bir dizi fiili içermektedir. Bu fiiler; saldırı, silahlı saldırı, kuvvet kullanılmasını içeren diğer fiiller ve müdahaledir.

Kuvvet kullanma içinde yer alan saldırı kavramı, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın bazı maddelerinde geçmektedir, fakat bu kavramın tanımına Antlaşmada yer verilmemiştir. Bu kavramı tanımlama çalışmaları uzun yıllar sürmüş ve 1974 yılında BM Genel Kurulunda alınan 3314 (XXXIX) sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı ile, bu konuya son nokta koyulmuştur. Kararın 1.maddesinde saldırı kavramının tanımı yapılmış, 3.maddesinde de saldırı sayılabilecek fiiller örnek olarak verilmiştir.

Saldırı kavramı gibi, silahlı saldırı kavramının da tanımı Antlaşmada yapılmamıştır ve bu durum devletler arasında farklı yorumlamalara sebebiyet vermiştir. 3314 sayılı Kararda saldırı kavramı için yapılan tanımın, silahlı saldırı için de geçerli olacağı iddiası ortaya atılmış olsa da, bu iddia kabul edilmemiştir. Çünkü, Kararda tanımı yapılan saldırı, Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı fiilinin varlığını tespit etme görevini düzenleyen, BM Antlaşması'nın 39.maddesi anlamındaki

saldırıdır. Ayrıca, saldırı kavramı, silahlı saldırı kavramına göre daha geneldir. Silahlı saldırı, doğurduğu sonuçlar itibari ile kabul edilemeyecek ölçülerde olduğu için, devletlere kuvvet kullanma yasağının istisnası olan meşru müdafaaaya dayanarak, münferiden kuvvet kullanma yetkisi vermektedir. Fakat yine de bu Kararın, silahlı saldırı kavramının açıklığı kavuşturulmasında kısmen de olsa aydınlatıcı olduğu söylenebilir.

Kuvvet kullanma olarak sayılan fiillerin meydana gelmesi durumunda başvurulacak tedbirler, her fiil için farklı farklıdır. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın 39.maddesi ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak, saldırı fiilinin gerçekleştiğine karar verirse, uluslararası barış ve güvenliğin yeniden sağlanması için m.41 ve m.42'de düzenlenen tedbirlerin hangisinin uygulanacağına karar verir. Böylece, kollektif güvenlik sistemi işletilmiş olur. Silahlı saldırı fiilinin gerçekleşmesi ise, saldırıya muhatap olan devlete, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanma yetkisi verir.

Saldırı ve silahlı saldırı seviyesine varmayan kuvvet kullanma içeren fiiller, Uluslararası Adalet Divanı tarafından Nikaragua Davası'nda verilen kararda yer almıştır. Divan, bu fiillere muhatap olan devletlerin, kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirler alma hakkının olduğunu belirtmiş, fakat bu tedbirlerin ölçütüne ilişkin herhangi bir açıklama getirmemiştir.

Kuvvet kullanma sayılan bir diğer fiil olan zararlar karşılık, bir devletin uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiil işlemesi, bu fiile maruz kalan devletin de aynı şekilde buna karşılık vermesidir. Burada ikinci haksız fiili yapan devletin fiili, ilk haksız fiili yapan devletin fiiline karşılık olarak yapıldığı için meşruluk kazanmaktadır. Kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olmadığı gibi, bir örf ve adet hukuku kuralı da olmayan zararlar karşılık yoluna başvurabilmek için ilk olarak, uluslararası hukuka aykırı haksız bir fiilin işlenmiş olması gerekir. Bu fiile maruz kalan devlet tarafından, haksız fiili gerçekleştiren devlete, durumu düzeltmesi için taleplerde bulunulması, fakat haksız fiili işleyen devlet tarafından bu taleplerin reddedilmesi gerekir. Son

olarak da, uluslararası hukuka aykırı olarak işlenen ilk fiille, ona karşılık olarak işlenen ikinci fiil arasında bir orantının olması gerekir.

Bir devletin, kendi ülkesi dışında ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalan vatandaşlarını korumak için askeri kuvvet kullanması anlamına gelen “vatandaşları dışarıda korumak için kuvvet kullanma” yolu da, 19.yüzyıla kadar hukuka uygun kabul edilmiştir. Çünkü, o zamana kadar kuvvet kullanma yasağı ilkesi henüz yerleşmemiştir. Fakat, BM Antlaşması'nın 2.maddesinin 4.fıkrası ile kuvvet kullanmanın yasaklanması sonrasında, bu durum da hukuka aykırı fiil haline gelmiştir. Ancak bu duruma rağmen, halen VDKKK yoluna başvuran ve bunu da meşru kabul ettirmeye çalışan devletler vardır. Bu devletler yapmış oldukları fiillerini, ya m.51'de düzenlenen meşru müdafaa hakkına ya da uluslararası örf ve adet hukuku kurallarına dayandırmaktadırlar. Bu devletlerden biri de İsrail'dir. İsrail, rehin alınan vatandaşlarını kurtarmak için 1976 yılında Entebe Havaalanı'na düzenlediği operasyonla kuvvet kullanma yoluna gitmiş, fakat bunu meşru müdafaa olarak açıklama yolunu seçmiştir. Halbuki bu olayda İsrail'in, silahlı saldırıya uğramadığı için meşru müdafaa hakkı doğmamıştır. Fakat bu operasyonunu meşru müdafaa hakkına dayandırması durumunda, uluslararası toplum tarafından kabul göreceği şeklinde yanlış bir düşünceye kapılmıştır. Aslında sonuç da böyle olmuştur. Her ne kadar bazı devletler tarafından kınanmış olsa da, Güvenlik Konseyi'nde en büyük yandaşı olan ABD tarafından veto hakkının kullanılması nedeniyle hakkında olumsuz bir karar alınamamıştır.

VDKKK gibi insani müdahale de, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağı getirmesi ile birlikte hukuka aykırı hale gelmiştir. Şöyle ki, kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak sadece meşru müdafaaya yer verilmiş, insani müdahale, yasağın bir istisnası olarak düzenlenmemiştir. Buna rağmen bazı devletler, insani müdahale bahanesiyle diğer devletlere karşı kuvvet kullanmakta ve bu fiillerinin de meşru müdafaaya dayandıklarını iddia etmektedirler. Çünkü bu fiillerini insani müdahaleye dayandırdıklarında, uluslararası toplum tarafından bunun kabul görmeyeceğini bilmektedirler.

Meşru müdafaa dışında, gerçekleştirdikleri fiillerini uluslararası örf ve adet hukukuna ve Jenosit Sözleşmesi'ne dayandıran devletler de bulunmaktadır. Fakat onların da bu iddiaları yerinde değildir.

Kuvvet kullanma içeren diğer fiillerden sonuncusu olan müdahale, bir devletin diğer bir devletin işlerine veya hareketlerine, var olan şartlarını devam ettirmek veya değiştirmek amacıyla, kuvvet kullanarak baskı yapıcı şekilde karışması anlamına gelmektedir. Müdahale kavramına, Devletler Arasındaki Dostane İlişkiler Bildirisi'nde ve UAD tarafından verilen Nikaragua Kararında yer verilmiştir. Uluslararası hukukta devletler arasında egemen eşitlik ilkesi geçerli olduğu için, devletlerin birbirlerinin iç ya da dış işlerine karışarak müdahalede bulunmaları yasaklanmıştır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağı getirmesi ile birlikte, devletlerin uluslararası ilişkilerinde, diğer bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına veya BM amaçları ile bağdaşmayacak tarzda kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunması yasaklanmıştır. Fakat bu yasağın, sınırlı da olsa, istisnaları bulunmaktadır. Bunlardan geçerli ve uygulanabilir iki istisna vardır. Bunlar, meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanmadır.

Kuvvet kullanma yasağının Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda düzenlenmiş istisnası olan meşru müdafaa, silahlı saldırıya uğrayan devletin kuvvet kullanmasına olanak sağlayan istisnai bir haktır. BM Antlaşması'nın 51.maddesine göre, silahlı bir saldırıya uğrayan devlet, Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar, doğal olan meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanma yoluna gidebilir.

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, öncelikle bir silahlı saldırının gerçekleşmesi gerekmektedir. Silahlı saldırı, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için bir ön şart niteliğindedir. Meşru müdafaa hakkını kullanan devletin, bu kapsamda aldığı tedbirleri derhal Güvenlik

Konseyi'ne bildirmesi gerekir. Bu bildirim yükümlülüğü, meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia eden tarafa aittir. Eğer iki taraf da meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia ediyorsa, o zaman her iki taraf da Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermekle yükümlüdür. Bu iki şart, BM Antlaşması'nın getirmiş olduğu şartlardır. Bu şartların yanında, uluslararası örf ve adet hukukunun varlığını aradığı gereklilik, orantılılık ve zamansal yakınlık şartlarının da gerçekleşmesi gerekir.

Meşru müdafaa hakkı, devletler tarafından bireysel olarak kullanılabilir gibi, kollektif olarak da kullanılabilir. Meşru müdafaa hakkının kollektif olarak kullanılabilmesi için, bireysel meşru müdafaa için gereken şartların varlığının yanında, silahlı saldırıya uğrayan devlet tarafından yardım talebinde bulunulması gerekmektedir. Bu talep, silahlı saldırıya uğrayan devlet tarafından yapılmadıkça, diğer devletlerin kendiliğinden harekete geçerek, kollektif meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanmaları mümkün değildir.

BM Antlaşması'nda kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak düzenlenen meşru müdafaa'nın kapsamı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu hakkı dar olarak yorumlayanlar yanında, geniş olarak yorumlayanlar da bulunmaktadır. Hakkı geniş yorumlama yoluna gidenler, meşru müdafaa'nın sadece silahlı saldırının gerçekleşmesi durumunda değil, yakın bir saldırı tehdidinin varlığı durumunda da kullanılabilirliğini savunurlar. Bu yorum tarzı da, önleyici meşru müdafaa anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Önleyici meşru müdafaa, fiilen gerçekleşmemiş fakat gerçekleşeceğine inanılan bir saldırıyı engellemek için kuvvet kullanılması demektir. BM Antlaşması'nda önleyici meşru müdafaa'nın düzenlenmemiş olması, özellikle güçlü devletler tarafından sıklıkla dile getirilen bu kavram hakkında farklı yorumlamalar yapılmasına neden olmuştur.

BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51.maddesinde, bu hakkın kullanılması için açık olarak bir silahlı saldırı fiilinin varlığı aranmıştır. Ayrıca bu maddenin, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde belirtilen “olağan anlamıyla” yorumlanmasından da bu durum ortaya çıkmaktadır. Bu açık durum karşısında, BM Antlaşması'nda önleyici meşru müdafaaya izin verilmediği görülmektedir.

Önleyici meşru müdafaada bulduklarını öne süren devletlerin iddiaları, meşru müdafaa hakkının düzenlendiği 51.maddede geçen silahlı saldırı kavramının geniş olarak yorumlanmasına dayanmaktadır. Önleyici meşru müdafaa iddiasını sıklıkla dile getiren ABD'nin, bu konu ile ilgili ortaya atmış olduğu bir doktrini bile vardır. “Bush Doktrini” adı verilen bu ünlü doktrin, silahlı bir saldırı gerçekleşme bile, bir devletin kendisini tehlikede gördüğü her durumda kuvvete başvurmasına olanak sağlamaktadır. Terörist eylemlere destek veren ve kitle imha silahlarına sahip olan ya da olma eğiliminde olan devletlere karşı kuvvet kullanmanın yolunu açmak için ABD tarafından ortaya atılan bu doktrin, bir devlete, yeri ve zamanı belli olmayan bir tehdide karşı, canı istediği zaman kuvvet kullanma hakkı vermektedir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleştirilen büyük terörist saldırıların ardından, 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve İngiltere tarafından Afganistan'a karşı askeri bir hareket başlatılmıştır. ABD, terörist saldırıları Usame Bin Ladin ve El Kaide'nin gerçekleştirdiğini iddia etmiş ve Taliban Yönetimi'nden sorumluların teslim edilmesini istemiştir. Bu isteğin reddedilmesi üzerine de, Afganistan'a hareket başlatmıştır. “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” adı verilen ve meşru müdafaa hakkına dayandırılan bu askeri hareket, uluslararası toplumun büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Fakat ne var ki, bu hareket meşru müdafaanın şartlarını taşımamaktadır. 11 Eylül terörist saldırıları silahlı saldırı olarak kabul edilebilir, fakat uluslararası hukukta silahlı saldırıların sadece devletler tarafından gerçekleştirilebileceği, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırıların ise, bir devletle bağlantısının bulunması gerekmektedir. Bu sebeple, Taliban

Yönetimi'nin, bu saldırıları gerçekleştirdiği iddia edilen Usame Bin Ladin ve El Kaide Örgütü ile bir bağlantısının ispatlanması gerekir ki, bu da ABD tarafından yapılmamıştır. Ayrıca, meşru müdafaa hakkı GK'nin gerekli önlemleri almasına kadar geçecek süre içinde kullanılacak bir haktır. Oysa ki, Güvenlik Konseyi 1368 ve 1373 sayılı kararlarını alarak, olaya el koymuş ve gerekli önlemlerin alınmasına karar vermiştir. ABD ve İngiltere ise, bu kararların alınmasından sonra harekete geçmişlerdir. Bunun dışında gerçekleştirilen bu hareket, meşru müdafaa hakkının kullanılması için uluslararası örf ve adet hukuku tarafından aranan gereklilik ve orantılılık şartlarını da taşımamaktadır.

Tüm bu sebeplerden dolayı 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan'a yapılan ve adı da “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” olan bu askeri hareket, uluslararası hukuka aykırı bir harekattir.

2003 yılında yine ABD ve İngiltere tarafından, bu sefer Irak'a karşı yapılan müdahaleye bakıldığında, bu müdahalenin de uluslararası hukuka aykırı olduğu görülür. Temeli 1990 Körfez Krizine dayanan bu müdahale, ABD tarafından, Irak'ın silahsızlanma ile ilgili alınan kararlara uymadığı, kitle imha silahları ürettiği ve bu silahlarla da uluslararası barış ve güvenliği ihlal ettiği iddiasına dayandırılmıştır. Irak'ın, silahsızlanma ile ilgili kararlara uymadığı ve bundan dolayı da birkaç kez uyarı aldığı doğrudur. Fakat, ABD'nin dayandığı gerekçeler yanlıştır. ABD, GK tarafından alınan 1441 sayılı karar ile, Irak'a alınan kararlara uyması gerektiğini, uymadığı takdirde birtakım yaptırımlarla karşılaşacağını belirttiğini ve bu durumun kendisine kuvvet kullanma yetkisini verdiğini iddia etmiştir. Oysa ki, GK aldığı kararında yaptırımların neler olacağını belirtmediği gibi, ABD veya başka herhangi bir devlete kuvvet kullanma yetkisi de vermemiştir. Ayrıca ABD, Körfez Krizi sonrasında GK tarafından ateşkes sağlanması için alınan 687 sayılı kararın şartlarının ortadan kalktığını ve bu nedenle 678 sayılı karar ile verilen kuvvet kullanma yetkisini kullandığını da ileri sürmüştür. ABD'nin dayandığı 678 sayılı karar, Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için alınmış bir

karardır ve yürürlüğünü yitirmiştir. Ayrıca, Irak'ta rejim değişikliği yapmak için kullanılamaz. 687 sayılı karar ise, ateşkes şartlarını belirten bir karardır. Ateşkes şartlarının ortadan kalkması halinde, GK tarafından kuvvet kullanma için yeni bir yetkilendirme yapılması gerekir.

Irak'a yapılan askeri hareket, bu nedenlerden dolayı dayanaktan yoksun bir harekattır. Zaten ne yazık ki, ABD'nin uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürdüğünü belirttiği kitle imha silahları da bulunamamıştır. ABD'nin ve İngiltere'nin kendi çıkarlarını düşünerek gerçekleştirdikleri bu hareket, uluslararası hukuktaki bütün kuralların varlığı konusunda şüpheler yaratmıştır. Dahası, uluslararası barış ve güvenliği sağlamayı esas amaç olarak kabul eden kuruluş olan Birleşmiş Milletler'in prestiji, bu durumdan çok büyük zarar görmüştür.

Kuvvet kullanma yasağına getirilen bir diğer istisna da, Güvenlik Konseyi'nin kararı ile kuvvet kullanmadır. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın yürütme organı olan Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düştüğü durumlarda, Antlaşmanın VII.bölümü ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak, gerekli tedbirleri alma hakkına sahiptir.

Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın 39.maddesi ile kendisine verilen yetkiye dayanarak barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da saldırı fiilinin vuku bulunduğunu tespit ederse, durumun gereklerine göre m.40'ta düzenlenmiş olan gerekli gördüğü geçici tedbirlere başvurabileceği gibi, m.41 ve 42'ye göre askeri kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ve gerektiren zorlayıcı tedbirlere de başvurabilir.

Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın VII.bölümü ile kendisine verilen bu yetkiyi, şimdiye kadar Kore Olayı ve Körfez Krizi'nde kullanmıştır. Her iki olayda da devletlere kuvvet kullanma yetkisi vermiş ve olaylar başarı ile çözümlenmiştir.

Kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olmamasına rağmen, bazen Genel Kurul'un kararı ile de kuvvet kullanmaya izin verilebilir. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla görevli olan Güvenlik Konseyi'nin, görevini yerine getirememesi durumunda, uyuşmazlığın çözülmesi için Genel Kurul devreye girebilir. Güvenlik Konseyi, sürekli üyelerinin veto hakkını kullanması (özellikle Soğuk Savaş döneminde çok kullanılmıştır) ya da 9 üye devletin olumlu oyu ile konunun gündem dışı bırakılması durumunda görevini yapamaz hale gelir. Bu durumun çözülmesi ve Genel Kurulun da böyle durumlarda yetki sahibi yapılması için, 3 Kasım 1950 tarihinde “Barış İçin Birleşme Kararı” alınmıştır. Karar ile, GK'nin veto hakkının kötüye kullanılması sebebiyle işleyemez hale gelmesi durumunda, Genel Kurul barışın tehdit edilmesi, bozulması veya saldırı fiilinin varlığını tespit ederse, GK'nin isteği veya kendi inisiyatifiyle 24 saat içinde olağanüstü toplantı yapar ve kuvvet kullanma da dahil olmak üzere gerekli her türlü tedbirin alınmasını tavsiye edebilir. Fakat Genel Kurul'un, aldığı kararlara, devletleri uymaya zorlama yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle aldığı kararlar, tavsiye niteliğinde kalmaktadır.

Özet olarak denilebilir ki, jus cogens niteliğindeki kuvvet kullanma yasağı, devletlerin uluslararası ilişkilerinde uymakla zorunlu olduğu bir kuraldır. Fakat tabii ki, bu yasağın istisnaları da bulunmaktadır. Bu istisnalardan belki de en önemli denilebilecek olanı, meşru müdafadır. Silahlı bir saldırı karşısında kullanılabilen bir hak olan meşru müdafaa hakkı, özellikle Batılı devletler tarafından, gerçekleştirdikleri kuvvet kullanma fiillerine dayanak olarak gösterilmektedir. Bu devletler, meşru müdafaa hakkını geniş olarak yorumlayıp, silahlı bir saldırı gerçekleşmeden, kendilerine tehdit olarak gördükleri her durumda kuvvet kullanma yoluna gitmekte ve bu durumun da meşru olduğunu iddia etmektedirler. Bu devletler, uluslararası toplumu kandıramadıkları gibi, aslında kendileri de buna inanmamaktadırlar. BM Antlaşması'nda yer almayan bu durum, genellikle yaptıkları fiilleri kendileri de hukuka uygun bulmayan devletlerin, hukukilik kılıfına sığınmak için kullandıkları, hiçbir hukukiliği olmayan bir yoldur.

Kötüye kullanmalara son verecek, uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla görevli teşkilat olan Birleşmiş Milletler ise, bu durumlara sessiz kalmaktadır. Kararların siyasi olarak alındığı, hatta çoğu zaman sürekli üyelerin veto hakkı nedeniyle hiç alınmadığı Güvenlik Konseyi'nde ise, kuvvet kullanan devlete göre farklı uygulama yapılmaktadır. Özellikle 2003 yılında yaşanan Irak Savaşı, Birleşmiş Milletler'in prestijini önemli ölçüde düşürmüş ve uluslararası hukukun geleceği hakkında ciddi sinyaller vermiştir. Belki Birleşmiş Milletler, uluslararası olaylara siyasi değil de objektif olarak bakmayı başarabilirse, esas amacı olan uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusunda uluslararası toplumda gereken otoriteyi sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- [1] **ABIEW, F.K.** (2000), *The Evolution of The Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston.
- [2] **ACER, Y.** (2005), “*Uluslararası Hukukta Saldırı Suçunun Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar*”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 1, No:3, 15-42.
- [3] **AKYILMAZ, B.** (2004), *İdare Hukuku*, Sayram Yayınları, Konya.
- [4] **ANTONOPOULOS, C.** (1997), *The Unilateral Use Of Force By States in International Law*, Ant.N.Sakkoulas Publishers Athens, Komotini.
- [5] **ALPKAYA, G.** (1999), “*NATO Müdahalesi Üzerine*”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri*, Haziran.
- [6] **ALSAN, Z.M.** (1951), *Yeni Devletler Hukuku*, İkinci Cilt (Milletlerarası Camianın Düzenlenmesi), Güney Matbaacılık, Ankara.
- [7] **ALTUĞ, Y.** (1995), *Devletler Umumi Hukuku*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- [8] **ARAL, B.** (1999), *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- [9] **ARAL, B.** (2004), “*Soğuk Savaş Sonrasında ‘Siyasallaşan’ Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları*”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:59, Sayı:3, 37-57.

- [10] **AREND, A.C., BECK, R.J.** (1993), *International Law and Use of Force, Beyond the UN Charter Paradigm*, London and New York, Routledge.
- [11] **ARIBOĞAN, D.Ü.** (2002), “*Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Bir Araç Olarak Birleşmiş Milletler ve Temel Sorunları*”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar, 128-148.
- [12] **BAŞEREN, S.H.** (2003), *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- [13] **BAŞEREN, S.H.** (2001), “*Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri'nde Gerçekleştirilen Terörist Saldırıları ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme*”, *Prof.Dr.Vecdi Aral'a Armağan*, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kocaeli, 69-78.
- [14] **BEYERLIN, U.** (1995), “*Humanitarian Intervention*”, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume II, North-Holland, 926-933.
- [15] **BİLSEL, C.** (1941), *Devletler Hukuku*, Birinci Kitap (Devletler), İstanbul Üniversitesi Yayınları No:150, Hukuk Fakültesi No:32, İstanbul.
- [16] **BOZKURT, E.** (2003), *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- [17] **BOZKURT, E. et.al.** (2004), *Devletler Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- [18] **BOZKURT, E.** (2007), *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayın Dağıtım, 3.Baskı, Ankara.
- [19] **BYERS, M.** (2005), *Soykırımdan Son Kırım Savaş Hukuku*, çev. **H.DİKİCİ BİLGİN** (2007), Detay Yayıncılık, İstanbul, Nisan.
- [20] **CASTRO R., J.M.** (1987), “*States, Sovereign Equality*”, *Encyclopedia*

of Public International Law, Amsterdam, Bd.10, 477-486.

- [21] **CONSTANTINOU**, Avra, LL.B., (Sheff.), LL.M., (Nott.), LL.M., (Lond.), PH.D., (Nott.) (2000), *The Right of Self-Defence Under Customary International Law and Article 51 of The United Nations Charter*, Ant.N.Sakkoulas/Bruylant/Athènes/Bruxelles.
- [22] **ÇELİK, E.F.** (1980), *Milletlerarası Hukuk*, Birinci Cilt (Yenilenmiş Dördüncü Baskı), Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- [23] **DINSTEIN, Y.** (1994), *War, Aggression and Self-Defence*, Second Edition, Grotius Publications Cambridge University Press.
- [24] **DOĞAN, İ.** (2008), *Devletler Hukuku Genel İlkeler Soykırımdan Sorumluluk Tehcir*, Seçkin, Ankara.
- [25] **DÖNER, A.** (2003), “Kuvvet Kullanma Yasağı ve İnsani Müdahale Açısından II.Körfez Krizi”, *e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Temmuz 2003, Sayı 17.
- [26] **ERKMEN, S.** (2002), “ABD ve İngiltere'nin Irak Karşısındaki Kuvvet Kullanımlarının Değerlendirilmesi”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar, 310-339.
- [27] **EROĞLU, H.** (1979), *Devletler Umumi Hukuku El Kitabı*, Cilt 1, A.İ.T.İ.A., Ankara.
- [28] **FRANCK, T.M.** (2003), *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge University Press.
- [29] **GÖNLÜBOL, M.** (1968), *Milletlerarası Siyasal Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:236, Ankara.
- [30] **GÖZTEPE, E.** (1998), “Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da “Haklı Savaş”ın Haksızlığı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 1, 79-103.

- [31] **GÜNDÜZ, A.** (1987), *Açıklamalı-Bibliyografyalı Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar ile İlgili Temel Metinler*, 1.Bası, Beta, İstanbul.
- [32] **GÜNDÜZ, A.** (2003), *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler-Örnek Kararlar*, 5.Bası, Beta, İstanbul.
- [33] **GÜNDÜZ, A.** (1994), *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Beta, İstanbul.
- [34] **HALATÇI, Ü.** (2006), “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Uluslararası Terörizm ve Hukuk Özel Sayısı, Cilt:2, No:7, 80-98.
- [35] **HENKIN, L., et. al.** (1991), “Use of Force: Law and U.S. Policy (Louis Henkin)”, *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, 37-69.
- [36] **HENKIN, L., et. al.** (1991), “The Reagan Doctrine, Human Rights, and International Law (Jeane J.Kirtpatrick & Allan Gerson)”, *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, 19-36.
- [37] **HILLIER, T.**, *Sourcebook on Public International Law*, Cavendish Publishing Limited, London, Sydney.
- [38] **KAYA, İ.** (2001), “11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 19, 102-107.
- [39] **KAYA, İ.** (2005), *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Yayınları, Ankara.
- [40] **KESKİN, F.** (2002), “BM ve Kuvvet Kullanma”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar, 149-174.
- [41] **KESKİN, F.** (2004), “Irak Savaşı ve Uluslararası Hukuk”, *Hukuk ve Adalet*, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart, 12-28.

- [42] **KESKİN, F.** (1998), *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 20, Ankara.
- [43] **KRAJEWSKI, M., CAN, O.** (2003), “*ABD'nde Terör Saldırısı ve Afganistan'a Karşı Savaş-Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?*”, *e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı 14, Nisan.
- [44] **LOWE, V.** (2007), *International Law*, Oxford University Press.
- [45] **LÜTEM, İ.** (1959), *Devletler Hukuku Dersleri*, Birinci Kitap, Gözden Geçirilmiş, İlaveli İkinci Baskı, Mahiyet-Gelişme-Kaynaklar-Şahıslar, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd.Şti., Ankara.
- [46] **MERAY, S.L.** (1965), *Devletler Hukukuna Giriş*, İkinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:195-177, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- [47] **MERAY, S.L.** (1979), *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:399, Ankara.
- [48] **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi (MMAUM)** (2003), *Güncel Olaylarda Milletlerarası Hukuk Söyleşiler*, Beta, İstanbul.
- [49] **ÖZKAN, A.** (2002), “*Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu*”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar, 238-257.
- [50] **PAZARCI, H.** (1999), *Uluslararası Hukuk Dersleri III.Kitap*, Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- [51] **PAZARCI, H.** (1999), *Uluslararası Hukuk Dersleri IV.Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- [52] **PAZARCI, H.** (2008), *Uluslararası Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 6.Bası,

Turhan Kitabevi, Ankara.

- [53] **POSEN, B.R.** (2004), “What If Iraq Had Had Nuclear Weapons?”, The Use of Force: Military Power and International Politics, Eds. R.J. **ART** and K.N. **WALTZ** (2004), 6th Edition, Oxford, 353-369.
- [54] **REÇBER, K.** (2007), “*Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyinde Sınır Ötesi Operasyon ve Sıcak Takip Hakkı*”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, No:9, 16-27.
- [55] **REÇBER, S.** (2008), “*Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği*”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 4, No:13, 55-75.
- [56] **SANDER, O.** (2002), *Siyasi Tarih 1918-1994*, 10.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- [57] **TAŞDEMİR, F.** (2006), *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Yayınları, Ankara.
- [58] **TAŞDEMİR, F.** (2006), “*Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı*”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No:5, 75-89.
- [59] **TOLUNER, S.** (2004), “*Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı*”, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Genişletilmiş 2.Bası, Beta, İstanbul, 437-478.
- [60] **TOPAL, A.H.** (2005), *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Beta, İstanbul.
- [61] **TOPAL, A.H.** (2005), “*Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Bağlamında Terörist Eylemin Silahlı Saldırı Olarak Kabul Edilip Edilemeyeceği Sorunu*”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, Ocak, 29-51.

- [62] ÜNAL, Ş. (2005), *Uluslararası Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- [63] YAPICI, U. (2006), “*Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu*”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, No: 7, 21-40.
- [64] YILDIZ, Y.G. (2002), “*Bush Doktrini ve Irak Üzerine Savaş*”, *New Perspectives Quarterly*, Cilt 4, Sayı 4, 12-18.
- [65] WEISBURD, A.M. (1997), *Use of Force The Practice of States Since World War II*, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania.
- [66] <http://www.un.org/en/>
- [67] <http://www.un.org/documents/resga.htm> (Genel Kurul Kararları)
- [68] <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>
- [69] <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>
- [70] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>
- [71] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement>
- [72] <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>
- [73] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/064/95/IMG/NR006495.pdf?OpenElement>
- [74] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/>

[GEN/NR0/064/96/IMG/NR006496.pdf?OpenElement](#)

[75] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/064/97/IMG/NR006497.pdf?OpenElement>

[76] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/10/IMG/NR057510.pdf?OpenElement>

[77] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>

[78] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/15/IMG/NR057515.pdf?OpenElement>

[79] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/IMG/NR057528.pdf?OpenElement>

[80] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement>

[81] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement>

[82] <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/059/75/IMG/NR005975.pdf?OpenElement>

[83] <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm>

[84] <http://www.ihm.8m.com/x1soyos.htm>

[85] <http://www.turkhukbsitesi.com/showthread.php?t=6920>

[86] <http://edition.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/>

EK

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyadı, Adı : ALTINER, Sümeyra
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Eskişehir, 2 Ocak 1984
Medeni Hali : Bekar
Telefon : 505 322 18 61
e-mail : avsmyr@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı	2009
Lisans	Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2006
Lise	Keşan Anadolu Lisesi	2002

YABANCI DİLLER

İngilizce

HOBİLER

Müzik, tenis, basketbol, kayak, yüzme.